

วิทยาการกระบวนการ

เมื่อก่อนทางหน่วยราชการยึดแผนเข้ามาให้เลย ถ้ากลุ่มในชุมชนมีความชัดเจน อบค. หนุนได้ ต้องดูความชัดเจนของแผน ของแนวคิดก่อน

พี่อาจ

ผมกำลังคิดว่า ถ้าผมจะไปครั้งที่ 2 ใครจะมาคุยกับผม

อ.นุช

ก็จะเหมือนที่อาจารย์พูดไป ถ้าเราให้ความสำคัญกับเขา เขาก็คงอยากมา อีกอย่างหนึ่งทำให้เขารู้ว่าสิ่งที่กำลังทำนั้นทำให้เขาเกิดประโยชน์ แต่มันก็มีวิธีการที่ยาก

พี่อาจ

ถ้าเขามาเรียกผมแล้วบอกว่า “พ่อใหญ่ขาดพ่อใหญ่ไม่ได้นะเวทีนี้” ผมก็ต้องไป

อ.นุช

ก็คือต้องสนใจเวลาที่เขาพูดด้วย

อ.ทรงพล

ขณะนี้วิธีการตั้งประเด็นในเวทีที่จะทำให้เขาสนใจ ทุกๆ คน มีบทบาท สามารถที่จะแสดงบทบาทในเวทีนั้นได้ ต้องตั้งประเด็นการพูดคุย ที่ทุกคนมีบทบาท มีความสำคัญ มีความถนัด ให้ทุกคนเป็นพระเอก ไม่ใช่มีคนเดียวเป็นพระเอก ประเด็นอะไรที่จะนำไปสู่ตรงนี้ เรื่องที่พูดคุยอะไรที่จะนำไปสู่ตรงนี้

พี่มัจฉา

ปัญหาของเขาเอง เรื่องการทำมาหากิน

อ.ทรงพล

ปัญหาของเขา ก็ต้องเป็นปัญหาร่วมด้วย ต้องไปหาปัญหาร่วมของกลุ่มคืออะไร เราลองระดมสมองดูว่าปัญหาที่เราน่าจะหยิบยกเป็นปัญหาหลักพูดคุย ที่จะให้คนพูดคุยเห็นปัญหาหลักที่จะพูดคุยได้ทุกเรื่อง มีเรื่องอะไรบ้าง

1. หนี้สิน
2. พงศัตถกรรมเด็ก
3. อาชีพ และแรงงาน
4. แหล่งน้ำ
5. ทรัพยากรธรรมชาติ

สมมติว่าเรามีอยู่ 5 หัวข้อ แล้วให้คัดออกมาแค่หัวข้อเดียว ที่ทุกคนที่เข้ามาเป็นพระเอกได้ แสดงความคิดเห็นได้ องค์ประกอบที่คิดมา มีคนแก่ มีผู้อาวุโส มีพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย เรื่องอะไรที่ทุกคนพูดได้ หรือเกี่ยวข้อง หรือกระทบกับเขา คิดว่าเรื่องอะไรที่โดนใจเขา ที่พอเราพูดแล้วสามารถโยนคำถามให้กับทุกคนได้

วิทยาการกระบวนการ

หนี้สินแหละครับ

อ.ทรงพล

ลองให้คะแนนดู เอาแค่ 2 เรื่อง แล้วเราแบ่ง 2 กลุ่ม มันขึ้นอยู่กับวิทยาการกระบวนการที่จะเดินเรื่องนี้ แล้วให้ไปพาดกับทุกคนได้อย่างไร มันเป็นเทคนิคของวิทยาการกระบวนการว่าจะโยนลูกอย่างไรให้กับทุกคนได้ สมมติเรื่องหนี้สิน ต้องคิดว่าจะพูดเรื่องหนี้สินกับคนเฒ่าคนแก่อย่างไร คุยกับหัวหน้าครอบครัว คุยกับพ่อแม่ของเด็กได้อย่างไร เป็นเรื่องที่วิทยาการกระบวนการจะต้องคิด วิเคราะห์เทคนิควิธีการให้ทุกคนมีส่วนร่วม ผมให้เลือก 2 เรื่อง จะเอาเรื่องอะไร แบ่ง 2 กลุ่ม

วิทยาการกระบวนการ

เรื่องหนี้สินกับอาชีพครับ

อ.ทรงพล

ตกลงมี 2 เรื่องที่เราเลือกกัน คือ เรื่องหนี้สิน และเรื่องอาชีพกับแรงงาน ใครเลือกหัวข้อไหนก็ให้ไปอยู่หัวข้อนั้น สิ่งที่ต้องทำคือ ให้หลักคานึกดูว่าผู้เข้าร่วมประชุมมีองค์ประกอบอะไร ในกลุ่มบางคนให้แสดงบทบาทสมมติเป็นผู้สูงอายุ เป็นพ่อแม่ เป็นเด็ก แล้วพยายามสะท้อนในมุมมอง เช่น ของเด็ก เป็นต้น แล้ววิทยากรทำหน้าที่เป็นผู้นำการพูดคุย จากหนี้สินจะสวไปอะไร สิ่งที่เราต้องการในการพูดคุยคือ ให้คนในกลุ่มเหล่านี้วิเคราะห์หนี้สินมันมีรากปัญหาอย่างไร เกี่ยวข้องกับอะไร แล้วเขามีส่วนที่จะสร้างหนี้สิน หรือลดหนี้สินได้อย่างไร

พี่มัจฉา

คิดว่าวิทยากรกระบวนการทุกคนน่าจะทำได้ เพราะทุกคนผ่านกระบวนการทำงานในหมู่บ้านมาแล้ว

อ.ทรงพล

ถ้าอย่างนั้นดี ซัดไหม คือ ให้วิทยากรกระบวนการไปจัดเวที โดยมีวัตถุประสงค์ คือ ให้ทุกกลุ่มอายุในเวทีเราได้มีโอกาสวิเคราะห์เรื่องตามที่ตัวเองเลือก เพื่อให้เขาวิเคราะห์ว่าตัวเขาเอง มีส่วนที่จะสร้างปัญหา หรือแก้ปัญหาหนี้ได้อย่างไร บางทีเด็กในครอบครัวเขาไม่รู้หรือว่าเขามีส่วนสร้างหนี้สินได้อย่างไร วิทยากรกระบวนการจะหาอย่างไรที่จะให้เด็กคิดเชื่อมโยงได้ว่า หนี้สินเหล่านี้เด็กไปเกี่ยวข้องตรงไหน แต่เราไม่ได้บอกนะ เราใช้การตั้งคำถาม แล้วให้เขาคิดว่าเขาจะมีส่วนร่วมแก้ปัญหาหนี้ได้อย่างไร

วราภรณ์

แบ่งกลุ่ม 2 กลุ่มตามที่ยกมือกันเมื่อกี้ฝ่ายละ 6 คน แต่ที่เข้ามาใหม่ไม่ได้ร่วมโหวต ก็ให้เลือกเอาว่าสนใจเรื่องอะไร มันจะมี 2 ประเด็นคือ เรื่องการพัฒนาอาชีพ กับหนี้สิน พอแบ่งกลุ่มย่อยแล้ว ให้ลองแสดงบทบาทสมมติดูว่า ใครจะเป็นเด็ก คนแก่ คนหนุ่มสาว แล้วให้คัดเลือกวิทยากรกระบวนการ 1 คนที่จะทำหน้าที่นำในการพูดคุย และฝึกสาว ในแต่ละประเด็นให้วิเคราะห์ปัญหา แยกแยะปัญหา มีวิธีการใดบ้างที่ก่อให้เกิดปัญหา และวิธีการที่จะลดปัญหาทั้งในด้านอาชีพ และหนี้สิน

ช่วงบ่าย สรุปผลการแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อฝึกการตั้งคำถามและการเชื่อมโยง

วราภรณ์

ให้แต่ละกลุ่มนำเสนอความรู้สึกเกี่ยวกับการแบ่งกลุ่มย่อยในการตั้งคำถาม การเชื่อมโยงประเด็น การโต้ตอบกับผู้เข้าร่วมแต่ละเพศ แต่ละวัย รวมถึงการใช้เครื่องมือต่างๆ ช่วย และให้ผู้สังเกตการณ์ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับเวทีของกลุ่มย่อย

พ่อเดชา

กลุ่มของเราพูดเรื่องหนี้สิน เราใช้เครื่องมือได้ประมาณ 50-60 เปอร์เซ็นต์ ถ้าทำบ่อยๆ คงจะใช้ได้ดี และเป็นประโยชน์มากขึ้น การซักถาม ได้ตอบกับกลุ่มไม่ค่อยมั่นใจตัวเองเท่าไร ไม่เหมือนกับเราคุยกับชาวบ้าน เพราะส่วนมากเราจะเป็นคนที่คุ้นเคยกัน หยอกล้อกันไป บางครั้งผมก็คิดเหมือนกันว่าเป็นการถามหรือการขี้น้ำ เพราะว่ามันจะคุยกันสนุก บางครั้งก็หยอกล้อกัน นอกเรื่องไปเรื่อย ถ้าไปทำกับชาวบ้านจริงๆ ก็ต้องระมัดระวังคำพูดมากกว่านี้ วันนี้พูดไปก็หัวเราะกันไป

วราภรณ์

กับชาวบ้านเราพูดหยอกล้อได้หรือไม่

พ่อเดชา

หยอกล้อได้อยู่ แต่ว่าไม่เกินไป

วราภรณ์

- -
- -
- -
- -

บางทีคำถามหยอกล้อ เล่น ๆ อาจจะได้ข้อมูลจริงมาก็ได้

อ.วิยุทธ์

เวลามีคนพูดแสดงความคิดเห็นหลาย ๆ คน พ่อเดชามีปัญหาเรื่องที่จะเขียนข้อคิดเห็นขึ้นบนกระดานหรือไม่ เพราะมีเสนอความคิดเห็นหลายอย่าง

พ่อเดชา

ก็รู้สึกว่ายุ่งยากกันพอสมควร

อ.วิยุทธ์

แล้วพ่อเดชาแก้ปัญหายังไง ตอนอยู่หน้าเวที

พ่อเดชา

ก็ถามไปเรื่อย โดยเอาคำพูดของคนอื่นมาผสมผสานและเชื่อมโยง ลบล้างสิ่งที่เราอาจจะติดขัดอยู่บ้าง โดยการถามคนโน้นบ้างคนนี้บ้าง เพื่อจะหาข้อมูลมาสนับสนุน ถ้าไปคุยกับชาวบ้านจริงๆ จะเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง คุณครูวัลย์

เท่าที่สังเกตดู ตัววิทยากรกระบวนการยังไม่สามารถควบคุมกระบวนการ และดึงประเด็นเข้ามาได้ทั้งหมด ยังไม่โยนคำถามให้ครบทุกกลุ่มอายุ จะเจาะไปที่กลุ่มผู้สูงอายุมากกว่า กลุ่มเด็กต้องยกมือขึ้นถามเอง การตั้งคำถามอาจจะยังไม่มีคำถามเชิงลึกยังไม่ได้สาวไปเรื่อย ๆ ไม่สามารถเชื่อมโยงไปยังระบบเศรษฐกิจในด้านอื่น หรือความสัมพันธ์ทางสังคม ตัววิทยากรกระบวนการมีความมั่นใจในตัวเองระดับหนึ่ง เพราะคุ้นเคยกับเวทีแบบนี้มาระดับหนึ่ง บรรยากาศค่อนข้างเป็นกันเอง ในเรื่องความชำนาญของการเขียนประเด็นสังเกตดูว่าทำไม่ทัน มีหลายข้อที่หลุดไป แต่ก็พยายามตั้งคำถามทวนซ้ำ มันก็เลยไปติดเป็นข้อ ๆ ก็เลยไม่กระจายความคิด

นิตยา

มีหลายประเด็นที่รู้สึกคัน อยากตอบ เช่น อยากรู้เรื่องหอย อยากรู้ยอดเงิน แต่บังเอิญคำถามมาหยุดอยู่แค่ข้อหอย แต่ไม่ถามลงลึกกว่าข้อที่งวด ๆ ละก็บาท ข้อที่คน แต่ผู้เข้าร่วมเองก็อยากรู้ แต่อาจจะเพราะเวลาน้อย

อ.นุช

มีความรู้สึกถ้าเราแสดงบทบาทสมมติตรงนี้เรารู้ อยู่ แต่บางอย่างเราก็ให้ข้อมูลไปเลยโดยที่วิทยากรกระบวนการยังไม่ได้ถาม แต่ถ้าไปถามชาวบ้านบางทีเขาไม่รู้ เราต้องการข้อมูลแบบไหน ลักษณะอย่างไร เราก็เลยรู้สึกว่าเราทำอยู่ในนี้มันง่าย และสนุก บางครั้งชาวบ้านก็พูดทะเล่กลางปล้องขึ้นมา

พ่อเดชา

บางทีผู้เข้าร่วมประชุมก็เอาเรื่องที่ไม่เกี่ยวมาใส่กัน แต่เราก็ต้องปล่อยไปก่อนในบางโอกาส แล้วค่อยมาชวนคุยใหม่ เช่น เขาใส่กันเรื่องราคาแพงเหล้า เราก็อาจจะต้องปล่อยเขาไปก่อน แล้วค่อยแยกกลับ

อ.ทรงพล

เท่าที่จับประเด็นได้ เวลาเราไปคุย เราจะเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการประชุมให้ได้มากที่สุดได้อย่างไร วิทยากรกระบวนการจะต้องคำนึงอยู่เสมอว่าเราต้องไปกระตุ้นให้เขาพูดในสิ่งที่เขาสนใจ บ่อยครั้งเราจะปล่อยเรื่องนี้เราก็นั่งใจด้วย เราก็นั่งไปด้วย เช่น เรื่องเหล้าเสรี เรื่องหอย คล้าย ๆ ว่ามันมีอะไรที่อยู่ในใจที่จะคุยเรื่องนี้ไปด้วย วิทยากรกระบวนการจะต้องไม่มีอะไรที่เป็นความสนใจพิเศษของตัวเอง แต่ต้องคอยมองว่าคนที่เข้าร่วมประชุม วิเคราะห์ผู้เข้าร่วมว่า คนทุกคนสนใจอะไร เขาทำอะไรอยู่ และพยายามกระตุ้นเปิดให้ทุกคนพูด โดยเราไม่มีความสนใจส่วนตัว ถ้าเรามีความสนใจส่วนตัวเมื่อไหร่ เราจะไปติดกับพันที่ แล้วก็วนอยู่ตรงนั้น ฉะนั้นพยายามระมัดระวังความสนใจส่วนตัวของวิทยากร แล้วพยายามกระตุ้นให้ทุกคนได้พูด คำถามเชิงให้คิด ให้เขาคิด ให้เขาวิเคราะห์ ซึ่งเขาอาจจะคิดได้บ้างไม่ได้บ้าง เราอาจจะทิ้งไว้ แล้วผ่านไปก่อน เพราะถ้าคิดไม่ออก เขาก็จะจืด อย่าไปเค้นมากจนทำให้เสียความรู้สึก

การจะได้ข้อมูล วิทยาการกระบวนการจะต้องมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนว่าครั้งนี้เราจะเอาอะไรบ้าง เช่น แบ่งสัดส่วนเราจะถามให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมได้ถูกคิดบางเรื่อง บางประเด็นเราต้องวางแผนล่วงหน้า อย่างเรื่องหนี้สิน เราไม่ได้เขียนแผนที่ทางความคิดไว้ก่อน วิทยาการกระบวนการก่อนลงพื้นที่จะต้องเขียนแผนที่ทางความคิดก่อน เขียนเพื่อให้ดูเหมือนเส้นทางการเดินให้มันเชื่อมโยงกัน ถ้าเราไม่มีตัวแผนที่ทางความคิดนี้ไปก่อน เราก็จะเดินไม่ถูก เมื่อเข้าที่ผมบอกว่าวิทยาการกระบวนการต้องเตรียมตัวคิดเล่นๆ เรื่องนี้ไปก่อน อย่างเมื่อเข้าที่เราเขียน มันเป็นตุ๊กตา แต่พอเราไปคุยกับชาวบ้าน เราไม่เอาตัวนี้ไปให้เขาเห็น แต่เราก็จะทำอย่างนี้ รายได้ รายจ่าย ถ้าวิทยาการผ่านกระบวนการนี้ก็จะเห็นเส้นทาง และไหลได้ พอพูดตรงนี้แล้วจะไปตรงไหน ข้อมูลเราจะเอาแค่นั้น จากภาพตรงนี้ข้อมูลบางที่เราต้องถามให้คิด อย่างเรื่องข้อห่วย เราหวังไปลดหนี้สินโดยการซื้อห่วยมันใช่หรือไม่ แต่ไม่ตัดสินใจใครผิด แต่ให้มันมีความคิดที่หลากหลาย ไม่ตรงกัน เกิดความคิดที่แตกต่างขึ้นมา เพื่อให้เห็นว่าคนเราคิดไม่เหมือนกัน แล้วทิ้งไว้ให้ไปขบคิดกันเอง วิทยาการกระบวนการไม่ไปสรุปว่าใครถูกใครผิด เพราะสรุปไม่ได้ วิธีการอย่างนี้คนจะเอาไปคิด ครั้งนี้ไม่คิด ครั้งหน้าอาจจะเอาไปคิด ไปเรื่อยๆ เหมือนกระบวนการล้างสมอง

ข้อมูลลึกลงเอาแค่นั้น อย่างไร บางเรื่องอย่างนิตยารว่าเมื่อก็ อยากรู้ต่อในบางเรื่อง ภาพรวมเสร็จแล้ว เราต้องถามว่า ข้อมูลอะไรที่ยังไม่ชัด ที่น่าจะมาเพิ่มเติมเพื่อให้มีความชัดเจน เพราะที่พูดไปทั้งหมดนั้นมันคือข้อมูล คือความรู้สึก ถามว่ามันคือข้อเท็จจริงหรือไม่ อ.สุจินต์ บอกว่าเราต้องดูข้อมูลบนข้อเท็จจริง แต่เวลาเราพูดมันเป็นเพียงการแสดงข้อคิดเห็นตามประสบการณ์ของแต่ละคน ถ้าเราจะเอาข้อมูล เราอาจจะต้องถามที่ประชุมว่า สนใจอยากลงลึกข้อมูลเรื่องอะไรบ้าง อย่างเช่น อยากรู้เรื่องห่วย เรื่องค่าใช้จ่ายต้นทุนการเกษตรส่วนใหญ่สนใจเรื่องนี้ ครั้งหน้าเราจะมาเจอกัน เราขอแรงงานหน่อยได้ไหม ให้แต่ละคน ช่วยรับผิดชอบลองดูข้อมูลพวกนี้มาหน่อย เอาเป็นตัวเลขเลขนะว่า ค่าใช้จ่ายการผลิต จะเอาตัวไหน เช่น ปุ๋ยเคมีเราลองไปเช็คแต่ละครัวเรือนมา แล้วแต่ความสะดวกใจของผู้ให้ข้อมูล แล้วลองถามเพื่อนบ้านดูสิว่าถ้าค่าใช้จ่าย 100 บาท เป็นปุ๋ยเคมีก็บาท เขาก็จะไปเก็บรวบรวมข้อมูลมา 10 ครัวเรือน คราวหน้าเขาก็มีการกิจแล้ว เขาก็จะเข้ามาร่วมประชุม เพราะเขาได้สัญญาว่าจะเอาข้อมูลมาเล่าให้ฟังว่า ที่เขาไปถามแล้ว ปรากฏว่าเรื่องของข้อมูลการใช้ปุ๋ยมันเป็นอย่างนี้ มันจะไปโดยธรรมชาติ โดยไม่คาดหวังมากกว่าจะต้องไปเอาข้อมูลมากมาย คือ งานที่มอบหมายไปจะต้องไม่เหลือบ่ากว่าแรง ไม่เป็นงานที่เรารับไปแล้วรู้สึกว่ามันเป็นภาระมากเกินไป เขาจะไม่อยากมาเพราะไม่ได้ทำการบ้าน ไม่อยากมาประชุม เพราะไม่ได้ทำอย่างที่เราบอกไว้ เราต้องดูความพอดีด้วย เพราะฉะนั้นในเรื่องของข้อมูลเราจะได้พร้อมกันเลยทีเดียว เชิงลึกวิทยาการกระบวนการจะต้องใช้ไหวพริบ ปฏิภาณ และการวางแผนล่วงหน้าพอสมควร ที่จะบอกว่าเราต้องการข้อมูลแค่นั้น ในที่สุดกระบวนการของเรา คือ เราอยากให้ชาวบ้านคิดไปกับเรา เกิดสงสัย เกิดอะไร สิ่งที่เขาพูดไปแล้วว่ามันจริงไหม มันใช่หรือไม่ ยืนยันได้อย่างไรว่ามันใช่อย่างที่คิด เพราะในเวทีหลายครั้ง วิธีจัดการกับความขัดแย้งที่ดีที่สุดคือ กลับไปหาข้อมูลมา เพราะว่าการเถียงนั้นจะมีที่รู้อยู่ในตัว ฉะนั้นว่าตัวนั้น ฉะนั้นว่าตัวนี้ ฉะนั้นยืนยันอย่างนี้ ถ้ากระบวนการเมื่อที่เราลองวิเคราะห์ตัวเองว่าทำไมเราถึงยืนยันเรื่องเหล่านี้ แต่วิทยาการกระบวนการไม่ได้ชักกลับไปที่ว่า ทำไมคุณเชื่ออย่างนี้ ทำไมคุณเชื่อวิธีการนี้ มันมีมากกว่าวิธีการนี้ได้ไหม คือ คนเรามักถูกบล็อกความคิดโดยวิธีการธรรมชาติ นี่กว่าวิธีการมีทางเดียวจริงๆมันมีหลายวิธี เปิดกว้างพวกนี้ให้มาก ต้องเปิดให้มาก การมีส่วนร่วม การถามให้คิด การที่เราจะเอาข้อมูลจากที่ประชุมว่าข้อมูลเชิงกว้างเชิงลึกแค่นั้นอย่างไร เราจะไม่รู้ เราจะไปตัดสินใจเฉพาะหน้าไม่ได้ ถ้าเราไม่มีการวางแผน ถ้าเราไม่มองภาพไปก่อนล่วงหน้า มันจะไม่มองภาพเฉพาะหน้าก่อนไม่ได้ พยายามสะท้อนว่า พอไปถึงคำถามแล้วมันจะไปแค่นั้น จะหยุดแค่นั้น จะเอกลึกแค่นั้นต้องคิดไปก่อนคร่าวๆ เราจะจัดการกับการแย้งกันพูดในที่ประชุมอย่างไร การแบ่งกลุ่มย่อยพูด วิทยาการกระบวนการจะอย่างไร อันนี้เป็นเรื่องเทคนิคของการควบคุมการประชุม ถ้าคนนั้นพูดไป ต้องโยนให้คนนั้นพูด เช่น เรียกให้พูดเพื่อไปทำลายการจัดกลุ่มคุยกัน มันต้องคอยดูจริงๆแล้ววิทยาการกระบวนการอาจจะต้องมี 2-3 คน คนหนึ่งคอยตั้งคำถามไปเรื่อยๆ คนหนึ่งเขียนจะได้ไม่เสียสมาธิ แล้วมีคนหนึ่งคอยสังเกตผู้เข้าร่วมประชุม คนนี้หลับแล้ว คนนี้คุยแล้ว พอมองเห็นแล้วเรา

ต้องกระตุ้นให้เขาพูด ให้เขาออกจากภวังค์ หรือการจัดการกับผู้เข้าร่วมประชุมที่อยากจะลองภูมิ เราจะเจอวิธีที่หลากหลาย เราจะต้องรวบรวมและประมวลเป็นชุดความรู้ที่หลากหลาย บางคนไปเจอประสบการณ์อะไรมา ลักษณะอย่างไรก็ได้ อย่างไม่ได้ พอมาแลกเปลี่ยนกันในเวทีนี้ เรารวบรวมก็จะได้ชุดความรู้

ประเด็นสุดท้าย (1) การวิเคราะห์หนี้สิน หนี้สินเกิดจากอะไร เราสาวไปจนถึงรากของปัญหา แต่ว่าการวิเคราะห์ปัญหาของตัวนี้ สิ่งที่ยังขาดคือขาดข้อมูลที่จะมารองรับบางเรื่องราว ข้อมูลตัวไหนสักขนาดไหน เรารู้ทิศทาง แต่เราไม่รู้ขนาด ความรุนแรงของปัญหา เช่น หนี้สิน ก็แสน ก็หมื่นบาท หรือว่าในอีกหลายๆประเด็น เช่น ค่าการศึกษาบุตรในแต่ละครัวเรือน เสียค่าใช้จ่ายให้บุตรหลานเราเท่าไร รวมๆแล้วเท่าไร พอไปเรียนจบแล้วก็ไม่กลับมาช่วยเรา ตั้งคำถามให้น่าสนใจ การวิเคราะห์ปัญหามันต้องการข้อมูล เราก็สามารถแจกงานต่อไปได้ ตามความสนใจที่เขายกประเด็นมา เราอาจจะตัดบางเรื่องมาหาทางออก วิธีแก้ปัญหบางเรื่องมันไม่จำเป็นต้องหาข้อมูล คุยๆกันแล้ว ประเด็นนี้เพียงเปลี่ยนอะโรนิตเดียมมันแก้ได้ไม่ต้องเอาข้อมูล แต่บางเรื่องมันต้องเอาข้อมูล ปัญหาทางเลือกทางออกมันไม่มีทางเดียว เวลาวิเคราะห์ปัญหามันควรมีตารางวิเคราะห์ รากของปัญหาอาจจะมี 4-5 ราก แล้วทางเลือกทางออกคืออะไร ทางออกมีได้กี่ทาง สมมติว่ามี 5 ทาง แล้วทางไหนที่มีทางเป็นไปได้ ทางไหนที่มีโอกาสเป็นไปได้จริง จากที่เราเขียนวิธีการลดหนี้สิน มันจะมีทั้งที่เรแก้ได้ และแก้ไม่ได้ ถึงเราเขียนวิธีการแก้ไขปัญหามันก็ไม่ได้ขึ้นจริงหรอก เพราะมันทำไม่ได้ แต่บางอย่างทำได้ เราต้องพาชาวบ้านวิเคราะห์ไปถึงจุดที่เห็นว่า ทางเลือกทางออกนี้ทำได้จริง เพราะเงื่อนไข ปัจจัยที่หนุนให้ทำได้ ไม่เช่นนั้นมันก็ลอย เพราะฉะนั้นตรงนี้มีผมจึงมีข้อคิดเห็นว่า เราทำมานั้นดีแล้ว และที่ผมเห็นนี่ถกเถียงกันดีมากเลย มันต้องอย่างนั้นอย่างนี้ นี่แหละคือกระบวนการเรียนรู้ การเถียงกันสิ่งที่สะท้อนออกมาอย่างหนึ่งคือ อัตตาของแต่ละคนที่ออกมา ไม่เปลี่ยนเลยยึดแต่แนวนั้น ทั้งๆ ที่น่าจะถามว่าแนวทางนี้มันดีกว่าอีกแนวทางหนึ่งหรือเปล่า ถ้าคนนั้นบอกว่าแนวนั้น แล้วคนนั้นบอกว่าแนวนั้น มันไม่ได้เถียงกันว่ามันใช่แนวไหน จะเอาแนวไหน แต่อีกคำถามหนึ่งคือว่า ถ้าคุณเอาแนวนั้น ทำไมถึงว่าแนวนั้นมันดี ต้องเอาเหตุผลมาพูดกัน ถ้าพูดกันเสร็จแล้วก็ให้ที่ประชุมเขาลองพิจารณาว่าอันไหนมันเป็นเรื่องที่จะทำได้ เรื่องนี้สำคัญ เราต้องมีวัฒนธรรมการประชุมอย่างสร้างสรรค์ ของการโต้เถียง และการโต้เถียงไม่ได้ขึ้นอยู่กับอัตตาหรือพิธี อยู่บนการให้เหตุผลและให้ทางเลือก และร่วมกันให้ทางเลือก เราจะเจอชาวบ้านขัดแย้งในที่ประชุม เราจะจัดการกับความขัดแย้งได้อย่างไร หลักการจัดการกับความขัดแย้ง ต้องสาวเอาเหตุผลขึ้นมา แล้วมีข้อสรุปที่เป็นกลาง และได้กันทุกฝ่าย อันนี้เป็นข้อสังเกตว่ามันจะต้องค่อยๆ ทำไป ฝึกฝนไป ต้องมีเครื่องมือช่วย เครื่องมืออันที่หนึ่งคือ ความสามารถในการเขียนแผนผังความคิด มันจะช่วยได้ ต้องหัดเขียน พอถึงการวิเคราะห์เราจะต้องมีตารางช่วย เช่น เราระบุตัวปัญหา สาเหตุของปัญหา ปัญหามันมีทางเลือกทางออกอย่างไร กี่ทาง แล้วทางออกอันนี้ทางไหนมีโอกาสทำได้จริงเพราะอะไร อันนี้คือเครื่องมือ ลักษณะหนึ่ง เครื่องมือในเชิงตารางทำให้เราได้ตรวจสอบความสอดคล้องของปัญหา รากของปัญหา ทางเลือกทางออก ความเป็นไปได้ของปัญหา มีเช่นนั้น เราจะเห็นว่า บางครั้งที่เราพูดถึงปัญหา แต่พอเรากระโดดไปที่วิธีแก้ปัญหา โดยธรรมชาติ โดยตามความเคยชินปรากฏว่าสิ่งที่พูดตรงนั้นมันไม่เชื่อมกับตรงนี้ คนละเรื่อง เราพูดถึงเรื่องการแก้ปัญหา แต่เรายังไม่รู้ว่ปัญหานั้นมันแก้ได้จริงหรือเปล่า มันยังไม่ครบ มันต้องสร้างเครื่องมือขึ้นมาตรวจสอบความสอดคล้อง อันนี้ก็ข้อสังเกต ผู้ใหญ่เขาเขียนแผนที่ทางความคิดได้สวยงามมาก

วราภรณ์

ขอบคุณที่ทรงพลมากค่ะ อาจารย์วิทยุर्थก็นั่งอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย อาจารย์มีข้อสังเกตอะไรไหมคะ

อ.วิทยุर्थ

เวลาเราตั้งคำถามว่าอะไรมันเกิดขึ้น ในส่วนของการวิเคราะห์ปัญหา แล้วเราพยายามลงไปถึงสาเหตุของปัญหาให้มากขึ้น โดยการตั้งคำถามว่าทำไมถึงเป็นอย่างนั้น ยกตัวอย่าง เช่น ลูกจะจัดงานวันเกิดเราก็ต้องยอมจัดใช้หรือไม่ มันก็เป็นค่าใช้จ่ายของครอบครัว แต่ตอนที่เรายุ่งกันในตอนแรกว่าค่าใช้จ่ายในครอบครัวมันมีอะไรบ้าง อย่างเช่น ลูกจัดงานวันเกิด อย่างเช่นเรายุ่งกับลูกว่าทำไมต้องจัด เราจะพบว่ามันลดได้ยากมากเลย

อย่างที่คุณทรงพลบอกว่า ปัญหาบางอย่างมันแก้ไม่ได้ เพื่อนๆของลูกทั้งหมดจัดงานวันเกิด เราก็จะเห็นเงื่อนไข มันก็จะนำไปสู่การแก้ปัญหาที่เป็นจริงมากขึ้น มันจะไปเกี่ยวข้องกับหน่วยไหน หรือคนไหนบ้าง เราก็ต้องมาช่วยกันแก้

บางทีประเด็นมันหายไป ขึ้นต้นมาแรกๆดีมากเลย พูดถึงประเด็นว่า เราต้องมีค่าใช้จ่ายมากขึ้น เพราะว่าธรรมชาติของเราหมดไป ต้องไปใช้เงินซื้อมากขึ้น พอมาพูดถึงวิธีการแก้ปัญหา ตอนที่เราเป็นวิทยากรกระบวนการ ประเด็นพวกนี้มันไม่ได้ถูกนำขึ้นมาเป็นประเด็นใหญ่ เราจะมาถกกันต่อว่าเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ เราจะฟื้นฟูกันอย่างไร เพื่อที่จะลดค่าใช้จ่าย ลดหนี้สิน ซึ่งประเด็นใหญ่เหล่านี้มันก็จะหายไปหมด โดยที่ไม่กลับเข้ามาสู่วิธีการแก้ปัญหา

วราภรณ์

ขอบคุณอาจารย์วิทยุทัศน์มากค่ะ ต่อไปกลุ่มอาชีพ พ่อทวิเป็นวิทยากรกระบวนการใช้ไหมคะ เชิญแสดงความคิดเห็น

พ่อทวิ

แม้จะเป็นบทบาทสมมติ แต่ในส่วนลึกมันก็ยังระทึกอยู่เหมือนกัน ช่วงที่ถามเราก็ถามตรงประเด็นบ้าง บางครั้งก็ข้ามไปข้ามมา แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพื่อจะเชื่อมโยง แต่การเชื่อมโยงของผมก็รู้สึกว่ามันจะสับสนไปหน่อยหนึ่ง เพราะว่าเรายังจำบทไม่แม่น เราจะเชื่อมโยงไปเศรษฐกิจ การศึกษา สุขภาพ มันยังไม่แม่นพอ การสมมติของเราจะไปเจาะประเด็นเฉพาะคนแก่ พ่อแม่ ลูก แต่ผมคิดว่าสถานการณ์จริงยิ่งกว่านี้อีก ขณะที่เราถามคนในที่ประชุมเขาก็คุยกันยิ่งกว่านี้อีก เมื่อก็ได้อธิบายจาก อ.ทรงพล ที่ว่าเราจะควบคุมคน 2 คนอย่างไร ไม่ให้คน 2 คนเขาเถียงกัน หรือคุยกัน โดยการโยนคำถามไป เวลาเขาคุยกันเขาจะไม่หันมาดูเราเลย เขาจะหน้าดำหน้าแดงเถียงกันอยู่นั่นแหละ ถ้าเราโยนคำถามไป เขาก็อาจจะหยุดไป แต่ถ้าถามจริงๆประสบการณ์เราก็ยังอ่อน เพราะเรากำลังได้บันได บางคนอาจจะไม่กล้าที่จะแสดงออก

พ่อบุญส่ง

จากการสังเกตการณ์ การป้อนคำถามของวิทยากรกระบวนการบางอย่างยังไม่เชื่อมโยง หรือสลับไปให้สุด เช่น ถามเรื่องการเกษตรไปจนถึงการขายแล้วก็หยุด แต่ไม่ถามต่อว่าขายแล้วมันได้กำไรหรือไม่ หรือการกำจัดหอยเชอร์รี่โดยใช้สารเคมีไม่ได้ถามต่อว่ามีวิธีการอื่นอีกไหม อาจจะเพราะเป็นคนกลุ่มเดียวกัน สนิทกัน เลยไม่ค่อยกระชับคำถาม พูดไปหัวเราะกันไป ไม่ค่อยวิเคราะห์คำถามกัน

วราภรณ์

คนในกลุ่มนี้มีใครอยากแสดงความคิดเห็นบ้าง

คุณถาวร

ในกลุ่มนี้ต้องเตรียมตัวเพิ่มก่อนที่จะลงพื้นที่จริง ในเรื่องของการนำเครื่องมือเข้ามาช่วยในกระบวนการ เช่น แผนที่ทางความคิด ปฏิทินอาชีพ แผนที่หมู่บ้าน การทำมาหากินอยู่ตรงไหน ส่วนหนึ่งบางครั้งการถามของวิทยากรกระบวนการเอง อาจจะยังไม่รู้ถึงวัตถุประสงค์ของการได้มาซึ่งข้อมูล หรือถามเพื่อรู้เฉยๆแล้วก็จบไป หรือจะถามแล้วชวนชาวบ้านคิดต่อ หรือถามเพื่อเปรียบเทียบอดีต ปัจจุบัน อนาคตเฉยๆ เป้าหมายของการถามคืออะไร การไปสร้างให้คนที่มาร่วมกระบวนการตระหนักว่าสิ่งที่ทำเป็นของเขาเอง ไม่ใช่เรื่องของวิทยากรกระบวนการ หรือเป็นของคนภายนอกที่เข้าไป พยายามสร้างความตระหนักให้กับคนในชุมชนเองว่า เป็นสิ่งที่เขาสร้าง สิ่งที่เขาคิด ไม่ใช่ตัววิทยากร ถ้าในเวทีชาวบ้านจริงๆ ชาวบ้านหลายคนจะมองว่า ถ้าใครถามก็คือคนนั้นอยากได้ ถ้าผมถามก็เพราะผมอยากได้ข้อมูล แล้วผมก็จะถามเรื่องสิ่งที่ผมสนใจอยากจะได้กับคนที่เข้าร่วม ถ้าผมอยากได้ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาของเด็กผมก็จะพยายามถาม แล้วผมก็จะเอาข้อมูลไป ในทางตรงกันข้าม ประเด็นที่เราจะลงไปพูดคุยกับชาวบ้านคือ ตัวผู้ร่วมประสบการณ์ ถ้าหากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตเขาโดยตรง เขาก็จะสนใจ หรือเรื่องสุขภาพเขาก็จะร่วมกันใส่ใจ แล้วหาแนวทางแก้ไขร่วมกันได้ ช่วยกันสร้างความ

นัดให้กับผู้ที่เข้าร่วมกระบวนการ และชวนเขาคิดด้วย แล้วเขาก็ได้เรียนรู้ด้วย มันถึงจะไม่มีคำถามว่าไปแล้วได้อะไร

คุณวิไล

ผมพยายามสร้างบรรยากาศให้เป็นสถานการณ์จริงในชุมชน ผมเห็นว่าสิ่งที่วิทยากรกระบวนการพยายามนำการพูดคุย โสกัน แต่ว่าคนในกลุ่มมีแค่คนสองคนที่ให้ข้อมูล คนอื่นๆ จะนั่งเงียบ ก็เลยไม่รู้ว่าจะคิดอะไรกันอยู่ ตอนหลังมาก็เพิ่งรู้ว่าเขานึกว่าเป็นครอบครัวเดียว แต่โจทย์ที่ให้มาให้ทำในนามของชุมชน ก็อาจจะเกิดจากการไม่ได้เตรียมตัว เอาไปเอามาเลยกลายเป็นภาพครอบครัว มันเลยกลายเป็นพ่อแม่ลูกเท่านั้น

อีกอย่างวิทยากรกระบวนการจะถามข้อมูลในครอบครัว แต่ไม่ได้เช็คกับภรรยาว่า สิ่งที่มีผู้ใช้หรือไม่ เพื่อให้เขาได้คิดด้วยกัน แม่บ้านก็เลยหนีไปเลย พอจบข้อมูลของพ่อบ้านๆก็เดินหนีออกไปเลย นี่คือสถานการณ์จริง ในชุมชนยิ่งกว่านี้อีก ชาวบ้านออกไป วิทยากรกระบวนการได้เดินตามชาวบ้านไป เมื่อเราไปเจอสถานการณ์จริงเราจะแก้ไขอย่างไร คิดว่าอาจารย์คงจะให้แนวคิดในการแก้ปัญหาต่อไป ขอขอบคุณครับ

พี่แก้ว

ผมเป็นมวยใหม่กำลังซ้อมอยู่ ทางอาจารย์เป็นสตาฟโค้ชสอนดีมาก ตอนสอนก็เข้าใจอยู่ ก่อนไปชิงแชมป์เราก็ไปอุ่นเครื่อง พอขึ้นเวที มันก็ยังไม่ค่อยรู้ จะให้ได้ 100 เปอร์เซ็นต์มันก็ไม่ได้ ก็คงต้องค่อยเป็นค่อยไป ผมคิดอย่างนี้

วราภรณ์

วันนี้ก็ถือว่าเรามาซ้อมมวยกัน เผื่อว่ามันจะช่วยเราให้ขึ้นเวทีได้ดียิ่งขึ้น

พ่อสงวน

ผมอยากให้อาจารย์ชี้แนะแนวทาง เราจะแก้ไขสถานการณ์อย่างไรถ้าหากเราไปขึ้นเวทีจริง

ทีมจลา

ตามที่ได้มาร่วมงาน คิดว่าเราได้ความรู้อีก แต่สิ่งที่เรามาแล้ว แม้จะทำได้แค่นี้ก็ตาม ก็เป็นความภูมิใจของตัวเอง ว่าเราตั้งใจทำงานและเราก็ได้เรียนรู้ตรงนั้นด้วย ปัญหาตรงนั้นเรารู้แล้วเราก็จะค่อยๆแก้ไขไป พอเราลงไปแล้วก็ค่อยคิดค่อยแก้ ถ้าไม่รู้อะไรก็ถาม ก็จะมีแนวทางต่อไป

วราภรณ์

จะมีใครแสดงความคิดเห็นอีกไหม ถ้าไม่มีก็ขอเชิญสตาฟโค้ชค่ะ เชิญพี่ทรงพลค่ะ

อ.ทรงพล

เมื่อครั้งที่พ่อพูดถูกเลยนะ นักมวยใหม่ต้องชกหลายเวที คือพวกนี้มันเป็นเรื่องของความชำนาญ เรื่องของชั่วโมงบิน เมื่อเราชั่วโมงบินมากเราก็เก่งเอง เราทำมากเราก็คล่อง ทำครั้งแรกจะให้เราเก่งมันเป็นไปได้หรอก เพียงแต่ให้เรารู้หลัก รู้เกณฑ์ จะทำอะไรก็ให้มีวัตถุประสงค์ที่ชัด ทำได้หรือไม่มันอยู่ที่ความชำนาญ ซึ่งต้องมีการฝึกฝน อันนี้เป็นเรื่องธรรมดา ที่ทำได้ขนาดนี้ก็เป็นเรื่องที่เก่งมากแล้วนะผมว่า

ผมคิดว่าสิ่งที่ทางทีมภาคฯ หรือที่ปรึกษาที่จะให้ได้อีกก็คือว่า เราจะลงไปจัดเวทีในชุมชน ทีมวิทยากรกระบวนการอาจจะต้องตั้งวัตถุประสงค์ให้ชัด ชัดว่าที่เราจะไปเวทีครั้งนี้เราจะเอาอะไรแคไหน ปรึกษากัน เช่น สมมติว่ารับจับเรื่องอาชีพ เราจะไปเปิดเวทีชาวบ้านเรื่องอาชีพ เรามีวัตถุประสงค์อะไรในการพูดคุย ถ้าเราบอกว่าเรามีวัตถุประสงค์ที่จะพาชาวบ้านคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับอาชีพในชุมชน คำมันก็กว้าง เราจะต้องชัดเจนว่าเราจะชวนชาวบ้านคิดวิเคราะห์หลังเลิกเกี่ยวกับอาชีพในชุมชน ประเด็นหลักๆ ที่เราจะพูดคุย มันจะเป็นเรื่องของอะไรบ้าง อย่างที่อาจารย์สุจินต์ว่า ชาวบ้านไม่ได้มองเป็นภาพรวม ไม่ได้มองเป็นระบบ มองแบบแยกส่วนมันก็มีปัญหา ถ้าเราบอกให้ชาวบ้านถอยออกมาอีกนิดหนึ่ง ถอยออกมาจากตัวเอง แล้วก็มองเห็นชุมชนตัวเองเป็นภาพรวม เราก็จะหันมามองวิเคราะห์พื้นที่ของตนเอง ชุมชนของตนเอง ว่ามันเป็นอยู่อย่างไร ในมิติของอาชีพ ถ้าอย่างนั้นเราจะไปดูอะไรบ้าง เราก็ไปดูว่า ก่อนที่จะเป็นอาชีพได้ มันมีทั้งอาชีพภาคเกษตร นอกภาคเกษตร ถ้าเกษตรมันไปเกี่ยวข้องกับอะไร เกี่ยวข้องกับดินน้ำใช้ไหม เราก็ต้องพูดถึงเรื่องดิน เรื่องน้ำ อันนี้ต้องคุยกันเองว่า

ในชุมชนอาชีพหลักๆ มันเป็นเรื่องของอะไร มันไปเกี่ยวข้องกับอะไร อันหนึ่งก็คือฐานทรัพยากรแน่นอน อันที่ 2 เราที่จะพูดถึงองค์ประกอบของอาชีพในชุมชน ประกอบด้วยอะไรบ้างแน่นอนเรื่องฐานทรัพยากร เรื่องดินเรื่องน้ำ อีกอันหนึ่งคือเรื่องของความรู้ ภูมิปัญญาที่มีอยู่ มีอะไรอีกที่เป็นเรื่องใหญ่ของอาชีพ (ทุน) (แรงงาน) (คน) (การตลาด) (การจัดการ) สมมติว่านี่คือองค์ประกอบ เรื่องเหล่านี้ล้วนมีส่วนสำคัญต่ออาชีพของคนในชุมชน ถามว่าชาวบ้านเขามองตัวนี้เป็นระบบหรือไม่ เพราะฉะนั้น คำถามคือ จำเป็นหรือไม่ที่จะทำให้ชาวบ้านคิดให้เป็นระบบ จำเป็นไหม ถ้าจำเป็นเราจะต้องพาชาวบ้านคิดให้เป็นระบบ เพราะการคิดเป็นระบบมันจะเห็นปัญหา ทำให้เห็นความเชื่อมโยงขององค์ประกอบเหล่านี้ เพราะแต่ละอย่างมันไม่ได้้อย่างแยกส่วน กองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท เราก็กู้กัน แต่มันไม่ได้ไปหนุนเรื่องอื่นของเศรษฐกิจชุมชน จะไปเชื่อมโยงไปต่ออย่างไร ฉะนั้น สิ่งเป็นปัญหาคือการมองแบบแยกส่วน ไม่คิดแบบเป็นระบบ และเชื่อมโยง จำเป็นอย่างยิ่งที่ชาวบ้านจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมตลอดทั้งโครงการ ไม่ใช่เราไปเอาข้อมูลมาแล้วเรารู้ดีกว่าชาวบ้าน เราเป็นผู้ทำข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูล แต่ว่าชาวบ้านไม่ได้รับรู้เท่าเรา จริงๆ แล้วเรากำลังพาชาวบ้านเรียนรู้ร่วมกัน อย่างเท่าเทียม เราจะคุยอย่างไร หยอดอย่างไรให้ชาวบ้านเห็นองค์ประกอบของแต่ละเรื่องว่า มันไปพาดเกี่ยวข้องกับอะไรบ้างในชุมชน นี่คือโจทย์สำหรับวิทยากรกระบวนการ ไม่ว่าจะไปตั้งคำถามอย่างไร ชวนคุยอย่างไร ในท้ายที่สุดคือให้คนในที่ประชุมเห็นภาพรวม เห็นความเชื่อมโยงขององค์ประกอบ อันที่ 2 เห็นปัญหา ตระหนักปัญหาร่วมกัน ไม่ใช่ปัญหาเฉพาะครอบครัว ไม่ใช่ปัญหาของชุมชน แต่เราต้องพาคูว่าปัญหาร่วมกันอยู่ที่ตรงนั้น อาจจะเริ่มจากคนละเรื่อง แต่เมื่อลากไปแล้ว เช่น บางคนปลูกข้าวโพด บางคนปลูกถั่วเหลือง แต่ปัญหาร่วมกันคือเรื่องแหล่งน้ำ ซึ่งเรื่องนี้ต้องชวนคุยจนเห็นปัญหาเฉพาะครัวเรือน และมีเป็นปัญหาร่วมของทุกครัวเรือนในเรื่องของอาชีพ แล้วแยกแยะว่านี่คือปัญหาเฉพาะ นี่คือนโยบายของส่วนรวม แล้วปัญหาของส่วนรวมตอนนี้มันคืออะไร ปัญหาเรื่องทุนไข่ม้อย ก็ต้องไล่ไปว่าทุนของเราปัจจุบันมีอะไรบ้าง คือให้เขาประเมินทุนที่มีอยู่ในชุมชนที่เราบอกว่าจะจะไปเอาข้อมูลนั้นแหละ 8-9 ข้อที่เราตั้งกันไว้ ถ้าเราไม่เอามาผูกมาเชื่อมกับอะไรสักอย่างหนึ่งข้อมูลเหล่านั้นก็จะกระจัดกระจาย แล้วเขาก็จะไม่รู้ว่าข้อมูลเหล่านั้นจะเอาไปใช้ทำอะไร ตอบอะไร แต่ถ้าเราพาคู จะเอาเรื่องอาชีพก็ได้ หนังสือก็ได้ แต่ในท้ายที่สุด 8-9 ข้อนี้จะเข้ามา ข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพจะเอาเรื่องฐานทรัพยากรสักแค่ไหน แต่พอไปเรื่องหนี้สินความต้องการเรื่องข้อมูลฐานทรัพยากรอาจเหมือน อาจต่างกันก็ได้ กับเวลาเราวิเคราะห์เรื่องอาชีพ แต่ถ้าเราไปหาข้อมูลมาหมดก่อน มันจะลำบากในเรื่องของการใช้ข้อมูล เราจะรู้ได้อย่างไรว่าข้อมูลอย่างนี้เราจะเอาไปใช้ทำอะไร แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่เก็บ แต่มันขึ้นอยู่กับโจทย์ร่วมคืออะไร หาโจทย์ร่วมให้ได้ พอหาโจทย์ร่วมได้เราก็ค่อยไปสำรวจว่าโจทย์ร่วมต้องการอะไรเพื่อมาแปรโจทย์ร่วมแน่นอนที่สุดคือข้อมูล ข้อเท็จจริง ข้อมูลข้อเท็จจริงไม่ใช่วิทยากรกระบวนการเป็นคนเก็บ ไม่ใช่คนนอกเป็นผู้เก็บ ตลอดเวลาที่ผ่านมามีแต่ภายนอกเป็นผู้เก็บ ชาวบ้านเลยไม่เกิดความตระหนัก และไม่เกิดความรู้จากสถานการณ์ปัญหา ไม่รู้จักตัวเอง ไม่รู้จักทรัพยากรที่มีอยู่ ไม่รู้จักใช้ทุนที่มีอยู่ไปทำให้เกิดพลังในการพัฒนาชุมชน มีแต่คนภายนอกมาทำให้เท่านั้น เพราะฉะนั้นกระบวนการของเราจะต้องหนุนให้ชาวบ้านที่มาร่วมเวทีมีส่วนร่วมในการไปเก็บข้อมูล ต้องทำให้เขาเห็นว่าเขาได้ประโยชน์จากการเก็บข้อมูลอย่างไร ตรงนี้ที่ผมบอกว่าต้องรวมใจ รวมฉันทะ รวมความสนใจของคน ทุกอย่างที่เขาทำ เราต้องอ่านเขาให้ออกว่ามันจะเกิดประโยชน์กับเขาอย่างไร ถ้าเราอ่านออกว่าสิ่งที่เขาทำจะเกิดประโยชน์ต่อเขา แล้วหนุนให้เขาทำเขาก็จะมา แต่ว่าถ้าทำแล้วเขาเห็นประโยชน์แล้วไม่ได้ทำเพื่อใคร แต่ทำเพื่อเรา เพื่อคนอื่นเขาก็ไม่มา มันก็เป็นธรรมดาเป็นธรรมชาติ การที่เราจะลงเวทีจริงในชุมชน ข้อแนะนำก็คือว่า ทีมมานั่งสักระยะ เป็นการฝึกฝนด้วยว่า จะเอาเรื่องนี้ไปคุย เห็นร่วมกันหรือไม่ ไปทำการบ้านมา การคิดเชิงระบบของเรื่องนี้ วาดรูปขึ้นมา เป็นอะไรก็ได้ ไม่ตายตัว เพียงแต่พวกเราถูกภาพรวมให้ได้ว่า ภาพใหญ่ๆ มันเกี่ยวข้องกับอะไรได้บ้าง ตั้งวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนว่าเราลงครั้งนี้ เราอยากให้เกิดอะไรขึ้น เช่น เราอยากตั้งคำถามประเมินชุมชนเบื้องต้น เช่น อาชีพส่วนใหญ่คืออะไร ชาวบ้านคิดอย่างไรอยู่ คิดแบบไม่พึ่งตนเองเลย ยังใช้ปุ๋ยใช้ยาอยู่ ทีมก็ตกลงกันเองว่า วันนี้เราอยากให้คนในชุมชนถูกคิดเรื่องอะไร เช่นวันนี้

ต้องการเรื่องปุ๋ย ยา เราก็ต้องตกลงกัน แล้วคำถามที่เราจะไปถามให้ลูกคิดจะถามอย่างนั้นนะ แล้วเราก็เขียนแผนที่ทางความคิดออกมา ขอให้เราสามารถโยงไปอะไรก็ได้ เสร็จแล้วมันสามารถเป็นแผนที่ให้เราว่าจากตรงนี้แล้วเราจะไปตรงไหน อ่านใจชาวบ้านออกว่าถ้าเราถามอย่างนี้แล้วชาวบ้านจะตอบอย่างไร ถ้าตอบอย่างนี้ขึ้นมาแล้วเราจะต่ออย่างไร คิดการบ้านล่วงหน้า คิดเล่นๆจะสนุก แต่พอไปทำจริงชาวบ้านอาจจะพูด อาจจะตอบอย่างที่เราคิด ก็จะเริ่มสนุกที่เราอ่านใจชาวบ้านออก บางทีพอคุยไปปุ๊บเราก็เริ่มตะล่อม แล้วเราก็ลากไปลงโน้ตที่ที่เราคิด แล้วกลับมากระตุกก่อนจบเวที เช่น เรื่องปุ๋ยว่าอย่างไร อยากลองหรือไม่ เราก็จะเห็นการเปลี่ยนแปลง ถ้าเราทำแล้วเห็นการเปลี่ยนแปลง แล้วมันจะสนุก

แต่อย่างที่ว่า (1) ต้องวางแผนไปก่อน สัก 1 รอบ เตาเหตุการณ์ข้างหน้า เตรียมตัวไปเจอกับเหตุการณ์ที่เราเจอไว้ ถ้าเราชำนาญเราจะเจอได้เก่ง เราเจออย่างนี้แล้วเราจะตะล่อมต่ออย่างไร แค่นี้เราก็มีความมั่นใจแล้ว เพียงแต่เรามีแผน มีการเตรียมการ มีลู่วางของเราที่เราชักซ้อม พอไปทำจริงมีความเชื่อมั่นมันมีมากกว่า 50 เปอร์เซ็นต์ เป็นการแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้า คนที่เป็นนักแสดงมืออาชีพ ก่อนการแสดงจริงเขาก็ต้องฝึก เพราะฉะนั้นเราต้องฝึกและเตรียมก่อนออกเวที ทุกคนสรุปถูกแล้ว มันอยู่ที่ทักษะอยู่ที่การฝึกฝน อยู่ที่ว่าวางแผน การทดลองคิด และทดลองทำ ว่ามันได้อย่างที่ตัวเองคิดหรือไม่ ถ้าไม่ได้ให้ลองคิดใหม่ แล้วกลับมาทำอีก ได้อย่างที่ตัวเองตั้งสมมติฐานหรือไม่ เป็นเรื่องท้าทายกับตัวเอง กับสิ่งที่คาดเดา ผมก็ให้คำแนะนำว่า ถ้าจะลงเวทีข้างหน้า ชุมชนเป้าหมายเราจะเริ่มที่อะไร ทุกคนเข้ามาแล้วจะคุยกันได้ (2) วิธีทำการพูดคุยจะไหลลื่นอย่างไร จะตั้งคำถามอย่างไร แต่ก่อนที่จะตั้งคำถามต้องกลับไปสู่การเขียนผังความคิด การเขียนความเชื่อมโยงเชิงระบบคร่าวๆ พอให้เป็นแนวทาง ให้เราเดินได้ ให้เรามีความสบายใจ มีความมั่นใจ แล้วก็ลองตั้งคำถามกัน ฝึกฝนใน 3-4 คนก็ได้ ฝึกฝนมากเท่าไรพอไปทำจริงมันก็มั่นใจมากเท่านั้น สุดท้ายก็คือชั่วโมงบิน

อ.วิยุทธ์

ก็อยากย้ำที่ปุ๊บเป็ดถึงเมื่อีกว่า เราไปกี่ครั้งก็จะถูกตั้งคำถามว่าเราเก็บข้อมูลไปเพื่ออะไร ทำอย่างไรเราจะตอบยั่วว่าข้อมูลที่เรามาคุยกัน เป็นข้อมูลที่เรามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อชีวิตที่ดีขึ้น เพื่อการพัฒนาชุมชนของชาวบ้าน เหมือนอย่างปุ๊บเป็ด ด้า มข. ไปเก็บก็เหมือน มข. จะเอาไปใช้ สิ่งที่เรากำลังทำกันอยู่ให้มาคุยมาโสกัน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน ประเด็นที่ 2 จากประสบการณ์ผม เวลาไปคุยบางที่เราต้องทำงานทางสมอง เป็นครูไปสอนเขา สมมติว่าเราจะคุยเรื่องการปลูกป่าชุมชน เราก็ต้องนั่งคิดว่า การปลูกต้นไม้มันเกี่ยวข้องกับเรื่องอะไรบ้าง ความคิดเชิงระบบก็จะเข้ามา เกี่ยวข้องกับความคิดของที่ดิน เกี่ยวข้องกับเรื่องพันธุ์ไม้ เกี่ยวข้องกับเรื่องการจัดการ ประเด็นพวกนี้ทางวิทยาการกระบวนการต้องขบคิดล่วงหน้าถ้าเราคุยกันเรื่องที่ดิน เราจะเริ่มต้นว่าอย่างไรดี เพราะฉะนั้นมันจะช่วยให้เราเห็นกรอบกว้างๆ ของประเด็น ในวันนั้นหรือในเวทีนั้นจะเกี่ยวข้องกับเรื่องอะไรบ้าง ถ้าวัตถุประสงค์ชัดแล้ว เราจะรู้ว่ามันจะเกี่ยวข้องกับเรื่องอะไรบ้าง

เมื่อก็คุณวิไลพูดถึง บางที่เราทำไปแล้วเราจะมีปัญหาเรื่องระดับของข้อมูล คือบางที่เราคุยกันเป็นเรื่องของภาพกว้างของหมู่บ้าน เช่น อาชีพใหญ่ๆ ของหมู่บ้านนี่คืออะไร ต้องการให้แต่ละคนให้ภาพของหมู่บ้าน นั้น เราไม่ได้หมายถึงว่า แต่ละคนที่มานั่งอยู่ที่นี่ประกอบอาชีพอะไร เพราะฉะนั้นก็จะเป็นภาพของข้อมูลในระดับหมู่บ้าน ระดับหนึ่งมันเป็นข้อมูลระดับครอบครัว ในการพูดคุยมันจะเกิดความสับสนตลอดเวลา ผู้ร่วมตอบมาซึ่งเราก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่วิทยาการกระบวนการจะต้องรู้ว่าเป็นภาพส่วนตัวหรือครัวเรือน หรือภาพรวมของหมู่บ้าน อย่างเช่นเมื่อเขาพูดเรื่องเสริมสวย แม่บ้านส่วนมากเสริมสวยกันประจำหรือเปล่า แต่พอเมื่อเขาก็จะตอบว่าสำหรับส่วนตัว แสดงว่าเป็นข้อมูลระดับส่วนตัว แล้วถ้าอย่างนั้นภาพของหมู่บ้านล่ะ โดยทั่วๆ ไปผู้หญิงในหมู่บ้านเสียค่าใช้จ่ายเท่าไร เราอาจจะต้องแยกแยะและเร็วด้วย

อีกประเด็น เมื่อเราคุยไประดับขั้นหนึ่งถ้ามันจบเรื่องแล้ว ถ้าเราสรุปเป็นระยะๆ จะช่วยให้เกิดความเข้าใจดีขึ้น อย่างเราคุยกันเรื่องพฤติกรรมกลุ่มว่าฟุ่มเฟือย ถ้าเราสรุปความคิดเห็นร่วมกันมันจะช่วยให้เขา

มันมีลูกแทรกกลุกสอยตลอดเวลา มันก็ทำให้ผ่อนคลาย ผมว่าบรรยากาศแบบนี้มันหาไม่ได้ในห้องเรียน มาเห็นเวทีการพูดคุยแล้วรู้สึกอิจฉามาก เพราะว่าในห้องเรียนมันไม่ค่อยเห็นบรรยากาศแบบนี้ มันมีสีสันทั้งวิชาการ และสันทนาการไปในตัว บนพื้นฐานความเข้าใจกัน

วรากรณ์

ได้การบ้านกันเยอะมากวันนี้ แต่เข้าใจอยู่ว่ากลับไปคงไม่ค่อยได้ทำกัน เพราะฉะนั้นก็เลยจะให้ทำการบ้านกันวันนี้เลย

ก่อนที่จะมาวันนี้ มีหลายหมู่บ้านที่เราได้กำหนดวันที่จะลงพื้นที่กันไว้แล้ว ในตอนแรกเรามองว่าเราจะลงไปเก็บข้อมูลทั้งหมดก่อนเพื่อจะให้เห็นความเชื่อมโยงของประเด็นในพื้นที่ ที่นี้ทางพี่ทรงพลได้มานำเสนอวิธีการอีกรูปแบบหนึ่ง คือการหยิบประเด็นขึ้นมาใส่กันเลยพร้อมๆกับการเก็บข้อมูล ก็เป็นวิธีการที่น่าสนใจ สิ่งที่เราจะต้องคุยกันต่อคือว่า เราจะเอารูปแบบไหน แล้วจะทำอย่างไรต่อ

อ.ทรงพล

ให้พื้นที่เป็นคนเลือกว่าจะใช้วิธีการไหน ไม่จำเป็นต้องเป็นวิธีเดียว ต่างพื้นที่ถ้าใช้วิธีการต่างกัน แล้วค่อยกลับมาเรียนรู้ร่วมกัน วิธีที่ต่างกันมันส่งผลต่างกันอย่างไร มันไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียว

วรากรณ์

การที่จะเลือกรูปแบบใดมันก็ต้องคุยกัน ซึ่งวันนี้จะขอให้คุยกันในประเด็น (1) จะเลือกรูปแบบใด (2) วันที่เคยกำหนดไว้จะเอาเหมือนเดิมหรือไม่ คือ ภูผาม่านกำหนดวันที่ 27 มกราคมหนองเรือวันที่ 29 มกราคมภูเวียงยังไม่กำหนดวันเพราะทำครบทั้ง 3 หมู่บ้านแล้ว ก็อยากให้คุยกันต่อว่าจะกำหนดวันไหน และวิธีการอย่างไร (3) วัตถุประสงค์ของการลงพื้นที่ครั้งนี้ต่อไปว่าจะลงไปทำอะไร (4) วันเตรียมการก่อนลงพื้นที่จริง จะเอาวันไหน ขอให้ทำงานต่อกันอีกนิดหนึ่ง

อยากจะทำเชิญพิธีกรรมศักดิ์ได้ให้ข้อสังเกต การลงพื้นที่ครั้งที่แล้วที่อำเภอภูเวียง

คุณธรรมศักดิ์ (สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 5 ขอนแก่น)

จากการที่ได้ลงพื้นที่ในครั้งที่แล้ว และจากการที่พวกเราใส่กันในเรื่องการเป็นวิทยากรกระบวนการ และจากการที่ตัวเองเป็นวิทยากร ใหม่ๆมันก็จะติดขัดอย่างนี้แหละ แต่อีกอย่างหนึ่งที่อยากให้พวกเราเข้าใจคือการเรียนรู้ การเพิ่มความรู้ให้กับตัวเองต้องมี เพราะการที่เราจะไปตามเขา หรือไปชี้นำเขา ต้องมีความรู้ตรงนี้ด้วย เกี่ยวกับเรื่องที่เราจะไปพูด ถ้าเราไม่รู้ตรงนี้เราก็จะควบคุมสถานการณ์ตรงนั้นไม่ได้ ที่คุยกันว่าพอเราพูดๆอยู่แล้วเขาเดินหนีเราไปแสดงว่าเขาไม่สนใจเรา ผมอยากบอกว่าเราต้องสร้างภูมิคุ้มกันเราให้มัน สร้างให้เขามั่นใจกับเราว่า เรานำเขาได้ ตรงนี้สำคัญที่สุด ฉะนั้นอย่างหลายคนที่เคยไปดูคราวที่แล้ว และจากครั้งนี้ เราต้องสร้างวัตถุประสงค์นำไปก่อน ความหลากหลายของปัญหาจะไม่เกิดขึ้น ถ้าเราสร้างกรอบตรงนั้นได้ และให้เขาเดินอยู่ในกรอบ แล้วปัญหาต่างๆที่ไม่ได้อยู่ในเรื่องที่เราอยากจะทำไม่ให้เข้ามาอยู่ในส่วนของเรา ฉะนั้นการเป็นวิทยากรเราฟังจะลงไม่กี่ครั้ง และยังไม่เจอของจริงที่แน่นอน การเรียนรู้มันต้องมีหลายรูปแบบ อย่างเช่น ในเรื่องของทรัพยากร เสาร์ที่แล้วผมไปร่วมงานของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน คนที่เข้ามาเป็นปราชญ์ชาวบ้านแต่ละคนเขาจะมีความสำเร็จของเขาเองในแต่ละเรื่อง อันหนึ่งที่พบว่าเขาคิดอย่างเป็นระบบ การเรียนรู้ตรงนี้ในเรื่องความจำเราไม่ต้องไปสนใจว่าจะต้องจำให้ได้ทุกเรื่อง ปราชญ์ชาวบ้านบอกว่า เราจำเพื่อที่จะลืม อย่างผมเรียนจบจากมหาวิทยาลัยมา ถามว่าได้ใช้ความรู้จากมหาวิทยาลัยหรือไม่ ไม่ได้ใช้หรอก ใช้ความรู้จากการที่เราไปเห็นแล้วเอามาคิด คิดให้เป็น พอคิดเป็นแล้วเราสามารถจะควบคุมกระบวนการตรงนี้ได้ ทุกคนไม่ต้องไปกลัวการเป็นวิทยากรกระบวนการ ประสบการณ์ เวลา ต่อไปเราจะคล่องตรงนี้ แต่อยากบอกว่าตัวพวกท่านเองจะต้องทำอะไรในอาชีพของตนเองให้สำเร็จบ้าง เพื่อให้ชาวบ้านในหมู่บ้านได้มั่นใจในตัวเรา ว่าจะเป็นผู้เขาได้ ก็คงเสนอแนะแค่นี้

เอกสารแนบ หมายเลข 5
รายงานการอบรมวิทยากรกระบวนการครั้งที่ 3

การประชุมวิทยากรกระบวนการ

วันที่ 10 มีนาคม 2546

ณ ศูนย์เกษตรกรรมถาวรตำบลโนนสะอาด บ้านหนองลุมพุก
ตำบลโนนสะอาด อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

คุณธวัชชัย เครือข่ายอินแปลงเป็นเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน การทำงานของเครือข่ายอินแปลงค่อนข้างจะเป็นประสบการณ์จากหลายๆ ฝ่ายที่มาร่วมมือกัน ทั้งราชภัฏสกลนคร องค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้การสนับสนุน ให้ร่วมเรียนรู้ ในขณะเดียวกันก็มีอาจารย์สุริชจากสถาบันราชภัฏที่มีความสนใจเรื่องวัฒนธรรม ซึ่งอาจารย์มีความเข้าใจเรื่องเผ่าพันธุ์ เพราะเคยทำงานด้านประวัติศาสตร์มาก่อนเข้ามาทำโครงการวิจัย การที่มีหน่วยงาน/องค์กรเข้ามาสนับสนุนแต่ละองค์กรก็มีการรอบเป็นของตนเองในการให้การสนับสนุน แต่เครือข่ายอินแปลงเกิดขึ้นมาจากช่องว่างตรงนั้น จึงค่อนข้างจะเป็นอิสระในการตัดสินใจในแง่ของความคิด และเปิดช่องในการร่วมมือกับภาครัฐและเอกชน เพราะฉะนั้นบทบาทภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาให้การส่งเสริมจึงไม่มีมากนัก เนื่องจากเกิดผู้นำเครือข่ายอินแปลงที่เป็นทีมงาน ซึ่งเติบโตอย่างรวดเร็วในระยะเวลา 15 ปี มีคณะทำงานที่เป็นแกนนำเครือข่ายสองพันกว่าคน ที่มีการพูดคุยเชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นเครือข่ายร่วมกัน จึงเกิดภาพที่ว่า เครือข่ายอินแปลงเป็นเครือข่ายใหญ่และมีจุดเด่นเป็นของตนเอง

อันที่สองเป็นเรื่องของเอกลักษณ์ของเครือข่าย คือ การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง เป็นงานที่ไม่ค่อยมีทุน แต่มีองค์กรชาวบ้าน จากข้อจำกัด เงื่อนไขต่างๆ เป็นตัวหนึ่งที่ยังบังคับให้ต้องมีการค้นหาทุนในท้องถิ่นของตนเอง และพื้นที่ที่มีความเหมาะสม เพราะอยู่บริเวณตีนภูเทือกเขาภูพานที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นผักหวาน หวาย ฯลฯ จึงมีการพูดคุยกันถึงเรื่องของสวนมันสำปะหลังที่เข้ามาในหมู่บ้านจำนวนมาก ถ้าปล่อยเอาไว้จะเกิดหนี้สินมากมาย จึงชักชวนกันไปขอลำไ้จากเกษตรมาปลูก ได้พันธุ์มะม่วงจากโครงการตามแนวพระราชดำริมาปลูกในพื้นที่ แต่ต้นไม้ที่นำมาปลูกตายทั้งหมดเพราะมีปลวกมากกินรากมะม่วงจนตาย จึงนั่งคุยกันและมีความคิดที่อยากจะเพาะลำไ้เอง จึงคิดถึงพืชพันธุ์ธรรมชาติที่สามารถเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ เริ่มจากหมากเม่าที่เป็นพันธุ์ไม้ในภูพาน เริ่มมีการศึกษาพันธุ์ไม้เชื่อมโยงกับสาธารณสุข อาจารย์จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น และคิดว่าการเพาะพันธุ์ไม้พื้นบ้านของตนเองนั้นเป็นการมาถูกทางแล้ว ซึ่งมีความสำคัญต่ออนาคตด้วย พวกหมากเม่า หวานนั้นสามารถใช้กินกับข้าวได้เป็นทุนภายในท้องถิ่น ซึ่งช่วงนั้นหาเงินจากภายนอกได้ยาก เพราะว่าในกลุ่มเล็กๆ ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิหมู่บ้านในเบื้องต้น 2 ปีๆ ละประมาณ 2 แสนบาท จากข้อจำกัดตรงนี้จึงหาทางออกแล้วเห็นช่องทางทรัพยากรในชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้านขึ้นมา ในขณะเดียวกันคนที่อยู่ที่นั่นก็อาศัยอยู่มานาน เป็นคนในชุมชน คนบ้านบัวเป็นชนเผ่ากระเจืออพยพมาจากเมืองลาว ความทันสมัยยังไม่เข้ามามากนักยังมีความคิดแบบเก่าๆ อยู่ นี่คือสิ่งที่อยากเกริ่นนำให้กับพี่น้องที่เป็นผู้นำในการทำงานได้ทราบ

ในส่วนกลไกสำคัญ คือ องค์กรชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นองค์กรใดก็ตามก็อยากจะทำงานเป็น โดยเฉพาะองค์กรเอกชนจะพูดตรงจุดนี้มาก อยากให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ สามารถแบ่งเรื่องการพัฒนาการของผู้นำออกเป็น 3 ช่วงใหญ่ ๆ จากที่ได้ทำงานมา เรื่องผู้นำเป็นหัวใจที่สำคัญที่สุดจึงอยากจะแลกเปลี่ยน

ยุคแรก เป็นช่วงของการค้นหาทิศทาง แนวทาง ในปี พ.ศ.2537 เป็นปีที่มีการก่อตั้ง อินแปง ก่อตั้งกลุ่มที่ บ.บัว และพยายามขยายเครือข่ายในเขตใกล้เคียงประมาณ 7 บ้าน ช่วงนั้น เป็นช่วงที่ค้นหาทางออกและแนวคิด ซึ่งตอนนั้นหมู่บ้านอื่นๆ ก็ยังมีความสับสนอยู่ พวกเขาหา กินแบบง่าย ๆ หาปลากินได้ตามห้วย อย่างในปี พ.ศ.2520 – 2525 ยังหาปลากินได้อย่างอุดม สมบูรณ์อยู่ แต่ชาวบ้านมีความสับสนในเรื่องของพืชเศรษฐกิจที่เข้ามาตั้งแต่ปี พ.ศ.2510 ที่มีปอ เข้ามา ประกอบกับช่วงนั้นมีเรื่องสหายด้วย สถานการณ์ที่เกิดขึ้นต่างๆ ทำให้ชาวบ้านเกิดความสั บสนไม่รู้ว่าทางเลือกไหนดีกว่ากัน ถ้าลองย้อนดูเมื่อ 200 ปีที่ผ่านมาแล้วเศรษฐกิจเป็นแบบพึ่งตน เองมาโดยตลอด มีผลผลิตเหลือก็นำไปแลกเปลี่ยนสินค้าจำพวกด้าย ชามกับพวกภูไท กะเลิง ลาว ในช่วงเดือนสามมีการนำปลาจากแม่น้ำสงครามมาแลกเปลี่ยน แลกฝ้ายแถบ บ.กุดบาก พืช เศรษฐกิจในช่วงนั้นมี 3 ชนิดใหญ่ๆ คือ พริก ฝ้าย ช่วงเดือนเก้า เดือนสิบก็จะมีหมากแห้งซึ่ง เป็นของบรรณาการในสมัยก่อน เพราะฉะนั้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2508-2530 เป็นช่วงที่ชาวบ้านสับสน เพราะมันล่าปะหลัง โรงเรียน โรงพยาบาลเข้ามา จากเดิมที่เคยใช้ยาแบบรากไม้ นับถือผีก็ต้อง มาใช้ยาแบบปัจจุบัน สรุปได้ว่าในช่วงปี พ.ศ.2530 – 2537 เป็นช่วงที่ยังหาทางออกไม่ได้ทั้งใน เรื่องของปอ มันล่าปะหลัง ลูกหลานที่อพยพย้ายถิ่นไปทำงาน รู้สึกว่าไม่มั่นคง จึงเป็นช่วงที่ค้น หาทางออก แนวคิด ที่ยังมีช่องว่างระหว่างความคิดสมัยใหม่กับความคิดแบบเก่า มีความแตก ต่างค่อนข้างสูง ซึ่งต้องใช้เวลาในการทำงาน

ในการเริ่มต้นที่ได้ผู้นำ เริ่มจากที่ บ.บัวประมาณ 2 ปี ได้ 13 คน มีการพาไปแลกเปลี่ยน บางช่วงก็ร่วมแลกเปลี่ยนกับอาจารย์ในมหาวิทยาลัย เมื่อกลับมามีการวิพากษ์วิจารณ์กัน และคิด ว่าทางที่ตนกำลังทำอยู่นั้นเป็นทางที่เหมาะสมแล้ว โดยเฉพาะผู้นำกลุ่มพ่อเล็ก กุดวงษ์แก้ว คิด เห็นช่องทาง แต่กิจกรรมในครัวเรือนยังมีไม่มากนักแต่ก็ได้ความคิด ทิศทางและพยายามหาทาง ออกร่วมกัน สุดท้ายที่เห็นทางออก คือ เรื่องพืช เรื่องทรัพยากร มีการถกเถียงกันอยู่ เรื่อยๆ และค่อนข้างมั่นใจ แต่ว่าจุดอ่อนในช่วงปี พ.ศ.2530-2537 คือ เรื่องของวิธีแก้ไขยังไม่ ค่อยชัดเจนมากนัก และเกิดความขัดแย้งกับคนในหมู่บ้านและคนภายนอกบ้างเหมือนกัน

ยุคที่สอง ในช่วงปี พ.ศ.2538 – 2542 เป็นช่วงที่คิดว่า เห็นกิจกรรมในการแก้ ปัญหาที่เป็นทางออกและเริ่มเกิดเครือข่าย คือ ในปี พ.ศ.2537 เริ่มมีชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียง ให้ความสนใจ แต่คนใน บ.บัวก็เชื่อว่าจะทำให้ความสนใจทั้งหมด เพราะกิจกรรมที่เสนอให้ทำในช่วง นั้นเป็นพันธุ์ไม้พื้นบ้าน เช่น หวาย ชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงนั้นให้ความสนใจในกิจกรรมเกี่ยว กับการเกษตร จึงเข้าร่วมเป็นเครือข่าย แล้วนำกิจกรรมที่คิดร่วมกันกลับไปทำในหมู่บ้านของ ตนเอง โดยเฉพาะการปลูกหวายที่มีความพิเศษในตัวเอง ที่เรียกว่าเป็น “พืชวัฒนธรรม” เพราะว่า หวายมีรสชาติที่อร่อยสามารถนำมาต้อนรับแขกจากภายนอก เป็นของฝาก หวายจึงเป็นพืชทาง วัฒนธรรม อย่างที่ บ.บัวนำหวายไปเป็นของฝากในเทศกาลบุญประเพณีต่างๆ แล้วชักชวนเข้ามา ร่วมเป็นเครือข่าย จึงเกิดการขยายเครือข่ายโดยเฉพาะเป็นช่วงปี พ.ศ.2537-2539 ที่ไม่ได้ใช้งาน

โครงการขยายเครือข่าย แต่ใช้การขยายเครือข่ายบนฐานของพืชที่เป็นวัฒนธรรม และมีการเล่าปากต่อปากจากคนในหมู่บ้านใกล้เคียงและญาติพี่น้อง

ปี พ.ศ.2537-2538 ได้ผู้นำเพิ่มเป็น 20 คน เริ่มมีส่วนราชการที่เข้าใจการทำงาน เกิดความสนใจก็เข้ามาทำงานร่วมกัน ในช่วงปี พ.ศ.2539 ได้โครงการอนุรักษ์ป่าภูพานโดยเครือข่ายเกษตรกรรมนิเวศน์ จึงขยายเครือข่ายรอบป่าภูพาน 3 จังหวัด คือ จ.สกลนคร จ.อุดรธานีและจ.กาฬสินธุ์ ได้ใช้วิธีการแบบเดียวกันในการเข้าไปหาผู้นำ ชาวบ้านเองก็เข้าไปหาพี่น้อง แล้วนำมาอบรมซึ่งมีรูปแบบมากขึ้นโดยใช้งบประมาณจากโครงการ ในช่วงปี พ.ศ.2539-2542 มีการสร้างผู้นำและพูดถึงเรื่องของมหาวิทยาลัยชีวิต ในการอบรมให้พี่น้องมาร่วมกันแก้ปัญหาต่าง ๆ นั้น จากข้อจำกัดเรื่องทุน คงจะต้องให้ชาวบ้านด้วยกันเป็นผู้เล่าเรื่องราว และเปิดใจถึงความเป็นมาประสบการณ์ของแต่ละคน

จำได้ว่ากลุ่มแรกในการร่วมวงสนทนานั้นมีประมาณ 30 คน ปรากฏว่ามี 2 กรณีที่น่าสนใจ กรณีแรกเป็นคนที่ อ.คำม่วง จ.กาฬสินธุ์ เป็นสหายอยู่ในป่า กรณีที่สอง เป็นคนอยู่ อ.กุดบากเป็น อ.ส. ซึ่งในช่วงที่เกิดการปะทะที่ถ้ำภูกระตอยนั้น สองคนนี้อยู่คนละฝ่าย ก็ได้มีการนำมาเล่าสู่กันฟัง มีการเปิดใจต่อกัน ได้เล่าถึงความเป็นมาในชีวิตการเปิดใจเริ่มขึ้นในวันที่สองของการอบรม ซึ่งพูดคุยกันในส่วนแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนพ่อเล็ก ส่วนลุงเขียน และส่วนพ่อเนา ปัจจุบันลุงเขียนเสียแล้วเดิมนั้นเป็นนักเลงแต่เป็นคนที่มีความตั้งใจ ถ้าพูดอะไรแล้วก็ทำ ในวันนั้นมีการแบ่งกลุ่มคน 30 คนลงไปในส่วน 3 ส่วน จุดตะเกียงคุยกันในส่วน เพราะไม่มีไฟฟ้า เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปิดใจ มีการพูดคุยกันไปพร้อมกับการกินข้าว ผูกเสียวกัน ปรากฏว่าคน 10 คนในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่รักกันมากที่สุดและสามารถเกาะกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นเป็นแกนนำเครือข่ายอินแปงมาจนถึงปัจจุบัน และลุงเขียนนำทีมผูกเสียวขยายต่อไปอีกก่อนที่ลุงเขียนจะเสียมีเพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 147 คน

สิ่งที่ได้ในเวทีที่ 2 ที่ร่วมกันสรุปเป็นเนื้อหาออกมา คือ เป็นเรื่องราวของชีวิต เป็นเรื่องของการเปิดใจพูดคุยกัน ไม่ใช่แค่เพียงการพูดถึงขั้นตอนการทำสวน ทำไร่เท่านั้น แต่รวมถึงประวัติชีวิต ครอบครัว คุณลักษณะส่วนบุคคลจนทำให้เกิดความซาบซึ้ง ซึ่งมีความแตกต่างจากการประชุมโดยทั่วไป นี่เป็นลักษณะเฉพาะของเครือข่ายที่ไม่เน้นกรอบแต่เปิดโอกาสให้พูดโดยอิสระอย่างเต็มที่ ซึ่งการทำงานในเครือข่ายของผู้นำ แกนนำเองก็มีอิสระในการทำงานเช่นเดียวกัน โดยที่ไม่ทำให้เกิดผลเสียต่อเครือข่าย สามารถเลือกใช้รูปแบบ วิธีการที่แตกต่างตามความถนัดได้อย่างเต็มที่ จึงมีการพูดคุยกันในเครือข่ายว่า หลักสูตรของอินแปงเป็นหลักสูตรที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิต เป็นศาสตร์อย่างหนึ่ง ในช่วงปี พ.ศ.2537-2538 ทางเครือข่ายได้ทำเรื่องเด็กรักถิ่นเป็นเรื่องของการสืบทอดเจตนารมย์ในการทำงาน เนื้อหาส่วนหนึ่งที่ทำมาโดยตลอด คือ หลักสูตรการอบรมผู้นำรุ่นใหม่ บางรุ่นมี 10 คน บางรุ่นมี 50 คนขึ้นอยู่กับเงื่อนไขเรื่องงบประมาณ จะมีการจัดการอบรมขึ้นทุกปี รูปแบบของการอบรมจะมีลักษณะแบบเดียวกันกับรูปแบบมหาวิทยาลัยชีวิต หลักสูตรประมาณ 2 วัน โดยปกติหลักสูตรเริ่มต้นมีอยู่ 5 วัน มีรายละเอียด ดังนี้

วันแรก	ฟังแนวคิดของอินแปง ช่วงกลางคืนมีการพูดคุย แลกเปลี่ยน
วันที่สอง	ขึ้นภู เดินป่า ศึกษาต้นทุนแล้วแบ่งกลุ่มลงสวนในกลุ่มที่ตนเองสนใจ
วันที่สาม	เปิดใจคุยกัน
วันที่สี่	เยี่ยมสวน ดูแปลง
วันที่ห้า	สรุป

ในช่วงการสร้างผู้นำในรุ่นที่สอง เครื่องมือที่ใช้สามารถสรุปได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

ประเด็นแรก การสร้างผู้นำที่จะมาทำงานต่อจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเป็นพี่เป็นน้อง มีความผูกพันเป็นเงื่อนไขในการสร้างผู้นำ

ประเด็นที่สอง คือ ใช้กิจกรรมที่อินแปงได้ทำในบ้านบัว ที่ทำไว้กับต้นแบบที่ครูทำ โดยเฉพาะสวนเกษตรในแบบที่นำไม้จากภูพานมาปลูก ที่เรียกว่า “การยกป่าภูพานมาไว้ที่สวน” เริ่มต้นทำขึ้นเมื่อต้นปี พ.ศ.2542 มีการปลูกพันธุ์ไม้หลายอย่าง โดยเฉพาะพันธุ์ไม้พื้นบ้าน

สองประเด็นดังกล่าวเป็นเงื่อนไขที่ทำให้แกนนำเครือข่ายเคลื่อนไหวไปสู่หมู่บ้านอื่น โดยตัวของเครือข่ายเป็นหลัก

ยุคที่สาม ตั้งแต่ปี พ.ศ.2542 จนถึงปัจจุบัน เป็นยุคของการสร้างผู้นำ ก็ยังใช้ 2 ประเด็นข้างต้น เนื้อหาความเป็นชีวิตในการทำงานอยู่ แต่ความเข้มข้นอาจจะยังไม่เต็มที่มากนัก ซึ่งได้มีการพูดคุยกับทางแกนนำเครือข่ายให้ปรับปรุง ภารกิจของเครือข่ายอินแปงใหญ่ขึ้น มีคนรู้จักมากขึ้น จึงอาจจะต้องมีการสรุปสิ่งต่างๆ มากขึ้น ซึ่งเป็นปัญหาอย่างหนึ่ง ยุคนี้มีการใช้ความสัมพันธ์ ใช้กิจกรรมที่อินแปงมีซึ่งเป็นภาพของพันธุ์ไม้พื้นบ้าน ทรัพยากรท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น สิ่งที่ได้ในยุคนี้ คือ เรื่องของข้อมูล เกิดแผนแม่บทชุมชน เพราะฉะนั้นกระบวนการในการเข้ามาของคนในการร่วมมือกันในการทำงานของเครือข่ายอินแปงจะแตกต่างกันจากยุคที่สอง เนื่องจากยุคที่สองใช้ความสัมพันธ์ของญาติพี่น้องเป็นหลักในการขยาย แต่ยุคนี้มีการเข้ามาดูงานมีการร่วมมือกับหน่วยงาน เช่น ธกส. มีการจัดเวทีร่วมกันหลังจากนั้น ธกส.ก็มีความต้องการที่จะเข้ามาร่วมเป็นเครือข่ายของอินแปง จึงเกิดการขยายเครือข่ายอย่างรวดเร็ว ในยุคที่สอง ปี พ.ศ.2537 - 2542 นั้น มีประมาณ 84 หมู่บ้านใน 3 จังหวัด แต่ในปี พ.ศ.2542ถึงปัจจุบันมีประมาณ 88 ตำบล 800-900 หมู่บ้าน ยุคนี้มีความชัดเจนในเรื่องของการจัดเก็บข้อมูล การตัดสินใจในการทำงานอยู่บนพื้นฐานของข้อมูล การกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาของชุมชนเองก็อยู่บนพื้นฐานของข้อมูล ซึ่งข้อมูลมีอยู่ 3 ด้านใหญ่ ๆ คือ

1. ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่นำมาแปรรูปให้เกิดคุณค่า สามารถนำมาบริโภคในครัวเรือน และเหลือขายได้ เช่น การเลี้ยงมดแดง การทำผงบัว การนำผลไม้ ได้แก่ หนามเม่ามาทำไวน์ มีหลายตัวที่สามารถเชื่อมไปถึงเชิงนโยบายได้ด้วย เป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาใช้ได้และเป็นหัวใจสำคัญในการตัดสินใจ

2. ข้อมูลด้านทรัพยากรบุคคล คือ คนที่เก่ง ผู้รู้ มีความรู้ ความสามารถในหมู่บ้าน เช่น เรื่องเกษตร การเลี้ยงสัตว์ การทำมาหากิน

3. ข้อมูลด้านรายรับ-รายจ่าย เป็นข้อมูลในเรื่องของการจัดการการใช้จ่ายของครัว

เรือนแต่ละครัวเรือนในแต่ละวัน ใช้จ่ายด้านไหนบ้าง อย่างไร

เมื่อทราบข้อมูลทั้ง 3 ด้านแล้วจึงตัดสินใจเลือกกิจกรรม วิธีการในการแก้ปัญหาที่เหมาะสมกับพื้นที่ ซึ่งเป็นการตัดสินใจที่อยู่บนพื้นฐานของข้อมูลในชุมชนของตนเอง

สรุปได้ว่าการค้นหาผู้นำ หรือการทำงานบนพื้นฐานของผู้นำชุมชนมี 3 ยุค ดังนี้

ยุคแรก ในช่วงปี พ.ศ.2530-2537 เป็นยุคของการค้นหาทิศทาง ทางออก ร่วมกันของคนกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งในหมู่บ้านของตนเองว่าเป็นแบบไหน อย่างไร พยายามแสวงหาความร่วมมือกับส่วนราชการ พยายามพูดถึงเชิงนโยบาย เป็นช่วงที่มีความขัดแย้งในการทำงานสูง โดยเฉพาะการทำงานในระดับพื้นที่

ยุคที่สอง เป็นยุคที่ขยายกิจกรรมและขยายเครือข่ายไปตามสายเครือญาติ มีการพูดรื้อฟื้นความเป็นพี่เป็นน้อง พูดถึงเรื่องชีวิต ความรัก การดูแลจนกระทั่งตาย มีความเหนียวแน่นในการทำงาน ต่อ ถึงแม้ว่าโครงการที่เข้ามาจะสิ้นสุดโครงการแล้วก็ตาม

ยุคที่สาม ก็ยังใช้วิธีการนี้แต่อาจจะเบาบางลง แต่เน้นเรื่องข้อมูลที่จะช่วยในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นข้อมูลของชุมชน 3 ด้านข้างต้น

นี่คือภาพรวมในการสร้างคน สร้างเครือข่ายในการทำงาน อย่างที่กล่าวไปแล้วข้างต้นว่า ผู้นำเครือข่ายอินแปงมีประมาณ 2 พันกว่าคน เฉลี่ยแล้วตำบลหนึ่งมี 30 คนในการเป็นแกนนำในการทำงาน จัดเวที แต่ในหมู่แกนนำก็มีคนหลายสถานภาพในสังคม ทั้งที่เป็นชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน อบต. ครู หมอ พระ หรือส่วนราชการต่างๆ ที่เข้ามาเป็นกลไกในการทำงาน ในแง่ของโครงการที่เป็นแกนนำนั้น มีกรรมการ 9 คน แบ่งออกเป็น 9 เขตของเครือข่ายอินแปง มีผู้นำ เขตละ 1 คน

รวมแล้วมี 9 คนที่เข้ามาเป็นผู้นำของเครือข่าย ทำหน้าที่ในเชิงนโยบาย บริหารจัดการ กำหนดทิศทางของเครือข่าย และจะมีกรรมการในแต่ละเขต ซึ่งจะมาประชุมร่วมกันประมาณ 1 - 2 ครั้งต่อเดือนแล้วแต่เงื่อนไข บางเขตมีการอ้อมทrophyร่วมกัน กรรมการที่รับผิดชอบในกิจกรรมจะมีอยู่ 4 ด้านใหญ่ ๆ คือ ด้านเกษตรและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและสวัสดิการ ด้านสุขภาพและด้านวิสาหกิจชุมชน

จะเห็นได้ว่าในส่วนที่เป็นเนื้อหา สารในช่วงยุคที่ 2 และ 3 ยังไม่เชื่อมโยงกันมากนัก และการจัดตั้งที่เป็นตัวบุคคลใน 4 ฝ่ายยังไม่มีคำตอบเนื่องราบรื่นมากนักก็เป็นบทเรียนอย่างหนึ่งของเครือข่ายอินแปง ในการตั้งประธาน กรรมการที่เป็นลักษณะการแบ่งตามโครงสร้างนั้นทางเครือข่ายไม่ได้ยึดติดมากนัก ในทางปฏิบัติทุกคนต่างร่วมมือ ช่วยกันทำงานมากกว่า โครงสร้างขององค์กรที่ถูกจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการนั้นเกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2544 เดิมนั้นใช้ความเป็นคณะมาช่วยในการทำงาน

คุณทองอยู่ มีปัญหาความขัดแย้งในการทำงานหรือไม่ ถ้ามียึดเชื้อ รุนแรงหรือไม่ แก้ไขอย่างไร

คุณธวัชชัย มีความขัดแย้งเกิดขึ้นบ้างในบางพื้นที่ เช่น ต.วัฒนา ที่อบต.กับเครือข่ายอื่นแบ่งในระดับตำบลไม่สามารถทำงานร่วมกันได้ ซึ่งต.วัฒนามีการทำแผนแม่บทร่วมกับกระทรวงเกษตรโดยที่ อบต.ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง เนื่องจากคิดว่าอยู่ต่างกลุ่มกัน เกิดการแบ่งแยกวิธีการแก้ไขปัญหาก็ทำอยู่ตอนนี้ คือ ให้กลุ่มที่ประสบความสำเร็จในการทำงานร่วมกับหน่วยงาน/องค์กรอื่นๆ เล่าสู่กันฟังในเครือข่ายถึงวิธีการ ขั้นตอนการทำงานและการแก้ปัญหา ซึ่งบางที่อาจจะต้องมีการอ้อมข้อมกัน

คุณทองอยู่ มีความขัดแย้งในเรื่องของการจัดการทรัพยากรหรือไม่

คุณธวัชชัย ไม่มี เนื่องจากการทำงานของเครือข่ายนั้นจะเป็นในลักษณะของการนำทรัพยากรจากป่า เช่น เมล็ดพันธุ์ที่อยู่ในป่ามาปลูกไว้ในสวน และเป็นการศึกษาโดยที่นำเยาวชนเข้าไปร่วมศึกษาป่า ทรัพยากรในป่าแล้วเก็บเป็นข้อมูล ไม่ใช่การบุกรุก ทำลาย หรือเข้าไปกำหนดเขตอนุรักษ์ป่าของชุมชน

เคยได้รับข้อมูลจาก อ.สุจินต์ ลิมาธิษณ์ เกี่ยวกับโครงการพัฒนาชนบทเชิงบูรณาการ ฯ ที่เข้าไปส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดกลุ่มในชุมชนซึ่งเป็นเรื่องที่ดี แต่ก็มีบางชุมชนก็เกิดความซ้ำซ้อนของกลุ่ม โดยมีหน่วยงานเดียวกันจัดตั้งกลุ่มขึ้น 3 กลุ่มที่มีลักษณะทำงานเดียวกัน อย่างที่ ต.วัฒนาที่ผู้อำนวยการตำบลคนเดียวทำ 3 เรื่อง ได้แก่ กลุ่มเกษตรยั่งยืนในระดับตำบล กลุ่มพันธุ์ข้าวในระดับตำบลและกลุ่มเกษตรกรทำนา เป็นต้น ในบางครั้งการจัดกลุ่มก็เกิดขึ้นจากความเกรงใจและความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ซึ่งการส่งเสริมของหน่วยงานในลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้เกิดความซ้ำซ้อนของกลุ่มในชุมชน น่าจะมีการต่อยอดจากกลุ่มเดิมที่มีอยู่ เสริมกันให้ดียิ่งขึ้นมากกว่า นี่เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เครือข่ายทำงานในระดับตำบล เพราะต้องการหลีกเลี่ยงระบบและความยุ่งยากดังกล่าว

การทำงานในระดับตำบล เช่น ด้านเศรษฐกิจในแต่ละตำบลๆ หนึ่งมีประมาณ 1,500 หลังคาเรือนจะมีการหมุนเวียนของทุน โดยรายจ่ายในชีวิตประจำวันมีประมาณ 50 ล้านบาทต่อตำบล ข้อมูลด้านเศรษฐกิจตรงนี้จะช่วยในการวิเคราะห์ว่าสามารถพึ่งตนเองได้ที่เปอร์เซ็นต์ เป็นฐานข้อมูลที่จะช่วยในการตัดสินใจในการทำกิจกรรม

ตอนนี้มีปัญหาย่างหนึ่ง ก็คือ เรื่องของการพยายามขายสินค้าของนอกเป็นหลัก ไม่ใช่มีปัญหาเฉพาะภาคประชาชนแต่ในส่วนองภาครัฐเองก็มีปัญหา ที่เป็นปัญหาใหญ่ในเรื่องสินค้าหนึ่งผลิตภัณฑ์ หนึ่งตำบลตอนนี้ ก็คือ เรื่องเหล้าสาโท ที่ทำออกมาแล้วไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากเน้นการขายภายนอกโดยที่ไม่ได้มองเรื่องเศรษฐกิจในชุมชน วัตถุประสงค์ เป้าหมายของตนเอง ไม่ได้มองเรื่องรายจ่ายในการซื้อเหล้าโดยเฉพาะเหล้าโทเป็นเงินจำนวนเท่าไร คิดเป็นกี่เปอร์เซ็นต์เพื่อที่จะนำมาเป็นข้อมูลในการช่วยกำหนดกิจกรรม ยกตัวอย่าง ต.พรหม มีการเก็บข้อมูลเรื่องจักรเย็บผ้า ในตำบลมี 5,790 คน ใช้จ่ายในการซื้อเสื้อผ้าประมาณสองล้านสามแสนบาท โดยที่ยังไม่รวมเสื้อผ้านักเรียน ซึ่งมีรายจ่ายประมาณ 7 แสนบาทในตำบล ถ้ามองว่าจะนำจักรมาใช้ในการตัดเย็บเสื้อผ้านักเรียนนั้น จักเย็บผ้า 17 ตัวก็จะมีประโยชน์กับคนในชุมชน เป็นการลดรายจ่ายในการซื้อชุดนักเรียน เคยเห็นที่บ้านหนองพอก อ.พล เป็นกิจกรรมของมูลนิธิศุภนิมิตที่จะมีการแจกเสื้อผ้านักเรียน โดยชุดนักเรียนที่นำมาแจกเป็นชุดที่ตัดเย็บโดยกลุ่มในชุมชนราคาประมาณตัวละ 80 - 100 บาท เพราะฉะนั้นข้อดีในยุคที่ 3 คือ การสร้างกิจกรรมโดยดูเศรษฐกิจของชุมชน

ในตำบลนี้มีค่าใช้จ่ายประมาณ 76 ล้านบาท ถ้าเก็บข้อมูลในช่วงฤดูฝนค่าใช้จ่ายจะน้อยกว่าช่วงแล้ง เนื่องจากสามารถปลูกผักบริโภคเองในครัวเรือนได้อย่างเต็มที่

อย่างตำบลพระกวางที่ได้เข้าไปทำงานเป็นตำบลใหญ่ ประชากร 2,700 คน ทำการซื้อหอยประมาณ 18 ล้าน เป็นข้อมูลที่ชาวบ้านเองเห็นแล้วก็ตกใจเหมือนกัน แล้วนำมาเป็นข้อมูลในการตัดสินใจทำกิจกรรม

ข้อมูลที่ได้มาตั้งแต่ยุคที่ 2 ที่พูดถึงเรื่องมหาวิทยาลัยชีวิตยังเก็บไว้ เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลในการทำงานต่อไป จากการมองคนอีสานเห็นว่า คนอีสานไม่ใช่จะมองเพียงตัวเลขทางเศรษฐกิจอย่างเดียว ไม่ใช่เพียงการมองเรื่องรายได้ รายจ่ายแล้วสรุป แต่ยังมีทุนทางสังคม เช่น ดอกกระเจียว เห็ด ฯลฯ ที่ไม่สามารถคิดออกมาเป็นตัวเลขตรงนี้ได้ ซึ่งทางอินแปงถือเป็นเรื่องหลักเนื่องจากเครือข่ายอินแปงเติบโตมาจากตรงจุดนั้น ทางเครือข่ายกำลังพยายามพัฒนาเครื่องมือไปใช้ในยุคต่อไป ระหว่างเครื่องมือที่เป็นข้อมูลทางสถิติ เป็นตัวเลขแบบสมัยใหม่กับข้อมูลที่เป็นในเชิงวัฒนธรรมที่ได้ทำมาประกอบการตัดสินใจ กำลังสรุปบทเรียนตรงนี้จะจะเป็นเครื่องมือแบบไหนเพื่อจะช่วยในการเคลื่อนงานในปี พ.ศ.2547 ต่อไป

ทั้งหมดนี้เป็นพัฒนาการของชาวบ้านซึ่งเป็นฐานข้อมูลทั้งหมด ในปัจจุบันบางตำบลมีรายได้ 43 ล้านบาทแต่มีรายจ่าย 76 ล้านบาทในส่วนที่เกินรายได้มานั้นเป็นหนี้จากการกู้ยืมเงินกองทุนต่างๆ เช่น กขคจ. เงินแสน กองทุนหมู่บ้าน (เงินล้าน) ออมทรัพย์ในหมู่บ้าน ธกส. สหกรณ์ พอช. กองทุนฟื้นฟู เป็นต้น และยังมีอาชีพใหม่เกิดขึ้นหลังจากที่มีกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาทเข้ามา เป็นข้อมูลที่ได้จาก ต.ม่วงไข่ ซึ่งเป็นตำบลที่อยู่ใกล้เมือง อ.พังโคน เป็นหนี้อยู่ประมาณ 39 ล้านบาท โดยมีพ่อค้าในตลาดนำเงินมาปล่อยกู้ในชุมชน ดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน กู้เพื่อนำมาใช้หนี้กองทุน อีกตำบลที่อยากเล่าสู่กันฟัง คือ ต.บึงใต้ มีรายได้จากการขายข้าวประมาณ 8 ล้านบาทกว่าบาท ปรากฏว่าตำบลนี้เป็นหนี้ในระบบในการกู้เงินไปทำงานต่างประเทศ ดอกเบี้ยร้อยละ 5 เป็นเงินประมาณ 17 ล้านบาท เป็นดอกเบี้ยประมาณ 10 ล้านบาท ขายข้าวทั้งหมดยังไม่พอจ่ายค่าดอกเบี้ยเงินกู้ จึงรู้สึกเป็นห่วง เนื่องจากพฤติกรรมของคนส่วนใหญ่ในชุมชนยังไม่เปลี่ยนแปลงยังมีการซื้อหอย ซื้อเหล้า ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเช่นเดิมถึงแม้จะมีข้อมูลที่เป็นตัวเลขออกมาแล้วก็ตาม

พ่อเดชา แล้วเขาวชนมีความสนใจในสิ่งที่เครือข่ายกำลังทำหรือไม่

คุณธวัชชัย เรื่องเขาวชนเป็นเรื่องที่ทางเครือข่ายเองก็หนักใจ ซึ่งทางเครือข่ายเองก็พยายามตั้งกลุ่มเขาวชนแต่ไม่สำเร็จ เนื่องจากมีเงื่อนไขหลายอย่าง เช่น จะต้องมีการหารกลางวันเลี้ยงในวันที่มีกิจกรรม ผู้ปกครองบางคนก็คิดว่าน่าจะมียาได้ในการทำกิจกรรม ซึ่งกิจกรรมบางอย่างเป็นเรื่องที่อยากจะให้เขาวชนเรียนรู้จึงเป็นความขัดแย้ง สวนทางกันทางความคิด แต่ตอนนี้ก็ยังทำกับเขาวชนอยู่แต่เป็นเขาวชนในโรงเรียน โดยอาศัยสมาชิกเครือข่ายส่วนหนึ่งที่เป็นครูอยู่ แล้วนำความคิดตรงนี้เข้าไปเผยแพร่ในโรงเรียน เรื่องที่สามารถทำได้ดีที่สุดในตอนนี้ คือ เรื่องของใช้ในครัวเรือน เช่น แชมพู น้ำยาล้างจาน ที่สามารถทำได้ง่าย อย่าง อ.สวทที่ได้รางวัลเกี่ยวกับการทำยาฆ่าเหาในเด็กนักเรียน ช่วงนี้ทางเครือข่ายกำลังทำกิจกรรมกับเด็กในโรงเรียนโดยมี

ครูเป็นตัวหลักแล้วทางเครือข่ายเข้าไปเสริม ทางเครือข่ายเคยทำเองเป็นหลักในยุคที่ 1 โดยนำเยาวชนมาอบรมเองแล้วเกิดความขัดแย้งกับทางโรงเรียน จึงปรับโดยการเข้ามาเชื่อมกับโรงเรียนในการทำกิจกรรมร่วมกัน

ตอนนี้ทางเครือข่ายเองก็พยายามเชื่อมคนรุ่นเยาวชนกับรุ่นทำงาน ในเครือข่ายมีเยาวชนอยู่ประมาณ 10 กว่าคน โดยนำเยาวชนเหล่านั้นเข้ามาอบรม เรียนรู้ด้วยกัน บางคนมาฝึกงานแล้วนำกลับไปทำที่บ้าน บางคนที่อยู่ในศูนย์อินแปงก็เป็นผู้จัดการเรื่องน้ำผลไม้ เรื่องเกษตร ซึ่งในปัจจุบันคนรุ่นใหม่มองในเรื่องของการจัดการมากกว่าเรื่องการทำเกษตรแต่เยาวชนที่นี้สามารถทำได้ดี และมีความอดทนมากกว่าข้างนอก ในตำบลหนึ่งสิ่งที่ยากให้มีในตอนนี้ คือ อยากให้มีโรงงานขึ้นมาอย่างน้อย 1 แห่ง ที่เป็นของชาวบ้าน อย่างที่ ต.กุดบาก มีอยู่ 6 โรงงาน คือ โรงงานสมุนไพร โรงงานน้ำผลไม้ โรงงานน้ำปลา โรงงานปุ๋ยชีวภาพ นอกจากนี้ยังมีโรงสี และโรงงานหัตถาหารสัตว์ซึ่งเป็นโรงงานเล็กๆโดยใช้เยาวชนเข้ามาร่วมในการจัดการให้สัมพันธ์กับรุ่นคนทำงานที่กำลังคิดกันอยู่ตอนนี้ ก็คือว่า จะคัดเลือกคนที่เป็นลูกหลานประมาณ 15 คน เป็นคนที่เรียนปริญญาตรี 8 คนและคนที่อยู่ในบ้านที่ไม่ได้เรียนจบปริญญาตรีอีก 7 คน มาฝึกโดยใช้กระบวนการร่วมกัน เหตุผลที่ไม่เลือกคนที่จบปริญญาตรีทั้งหมด เนื่องจากคนที่จบปริญญาตรีรุ่นหลังๆ บางครั้งไม่สู้งาน มีเงื่อนไขมากพอสมควร เห็นได้จากบัณฑิตกองทุนหมู่บ้านที่ได้เงินเดือน 6-7 พันบาท แต่ไม่เหลือผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้าน ไม่ตอบสนองชุมชน จึงมีความคิดที่อยากจะสร้างคนที่จะทำงานร่วมกับชุมชนต่อไป

พ่อเดชา โดยส่วนตัวเองก็เป็นกรรมการโรงเรียนแต่ไม่สามารถพูดเรื่องเหล่านี้ได้

คุณธวัชชัย จะต้องมีความเข้าใจว่า ครูคนนั้นจะต้องมีความสนใจอยู่แล้ว ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ ของเครือข่ายอินแปงแล้วอยากที่จะนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ในโรงเรียน จะไม่มีการบังคับให้ทำแล้วแต่ความสนใจ สมควรใจ เนื่องจากเคยให้ทำทุกโรงเรียนแล้วติดเรื่องที่ยากได้งบประมาณ จึงให้ครูที่สนใจ สมควรใจและพร้อมมาทำกิจกรรมร่วมกัน

สามารถสรุปได้ว่า ผู้ที่ทำงานได้ดีไม่ใช่ตัวองค์กรทั้งหมดไม่ว่าจะหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชนทั้งหลายเองก็ตามก็ไม่ได้คิดเหมือนกันทั้งหมด แต่ถ้าเป็นตัวบุคคลที่สนใจและพร้อมที่จะทำนั้นจะสามารถทำงานได้ดี ไม่ใช่ตัวองค์กรที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนงานที่จะแก้ปัญหาของชุมชน จึงต้องคิดว่าจะทำอะไรที่จะทำให้เกิดคนในการทำงาน ทางรัฐเองก็ไม่ได้เชื่อการทำงานของภาครัฐและเอกชนทั้งหมด ซึ่งนโยบายเองก็เป็นนโยบายแบบขายตรง คือ บุคคลใดทำงานได้ดี มีคุณภาพก็มีผลงานเป็นของตนเองไม่ใช่องค์กร คิดว่าในอนาคตจะมีการหนุนเสริมการทำงานของคนในพื้นที่มากขึ้น ไม่ยึดติดที่องค์กรแต่อาจจะเป็นในส่วนของคุณะทำงานในเรื่องนั้นมากกว่า

คุณวรภรณ์ ทางอินแปงมีกระบวนการนำข้อมูลที่รวบรวมได้จาก 3 ประเด็นหลัก คือ ในเรื่องทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนบุคคล และรายรับรายจ่ายมาใช้อย่างไร

คุณธวัชชัย สมมติว่ารายจ่ายหมู่ของตำบลนี้ 3 ล้านบาท เป็นหมู่ 700 ร้อย แล้วอาจจะโยงไปถึงเรื่องคนเลี้ยงหมู ซึ่งเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีความสามารถ เป็นผู้ให้ข้อมูล เลือกคนที่จะเข้าให้ข้อมูลจากสมาชิกที่มีอยู่ในกลุ่มเลี้ยงหมูเดิมอยู่แล้ว ถ้าการเลี้ยงหมูเกิดปัญหาเรื่องต้นทุน

เช่น อาหารที่จะใช้เลี้ยงหมู การจัดการในการเลี้ยงหมู ก็สามารถนำข้อมูลเกี่ยวกับการเลี้ยงหมูที่เก็บมาใช้ประโยชน์ เมื่อพูดถึงเรื่องอาหารในการเลี้ยงหมู จะต้องดูว่าในสมาชิกกลุ่มที่เลี้ยงหมูมีใครที่มีความรู้ ความสามารถในการผสมอาหารเลี้ยงหมูได้บ้าง ทางเครือข่ายอินแปงเองนั้นมีคนที่ทำอาหารหมูเองโดยทำจากมันสำปะหลัง มีผู้รับผิดชอบเรื่องการทำหัวอาหารสัตว์ สมมติว่ามีสมาชิกกลุ่มผู้เลี้ยงหมูประมาณ 15 คนแล้วจะต้องคิดว่าจะสามารถทำหัวอาหารเลี้ยงหมูเองได้อย่างไร จะใช้ทุนเท่าใดแล้วจึงรวมหุ้นกัน 15 คน หรือว่าจะทำเป็นของตนเอง หรือจะฝึกการทำหัวอาหาร อย่างของเครือข่ายถ้าไม่มีทุนจะขอการสนับสนุนจากทางสถาบันวิจัยของกรมชล อ.พังโคน โดยนำสมาชิกกลุ่มที่มีความสนใจเข้าไปฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง ส่วนต่อมาคือเรื่องเชียงใหม่ซึ่งสมาชิกแต่ละคนก็ทราบดีถึงองค์ประกอบของเชียงใหม่ว่ามีอะไรบ้าง ดูเรื่องของคนที่แปรรูปที่เก็บข้อมูลมาจากผู้รู้ คนเก่งในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ต้องการจะทำ เช่น เทศบาลที่อาจจะให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในเรื่องของจำนวนหมูที่ถูกฆ่าและ จำนวนพ่อค้าหมูที่ประมูล และมีการวางแผนร่วมกับอบต. มีการศึกษาดูงานแล้วกลับมาทำ นี่คือการวิเคราะห์ในการที่จะทำกิจกรรมโดยใช้ประโยชน์จากข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ อย่างสมมติว่าจะทำน้ำผลไม้ มีทุนน้อยไม่มีภาชนะบรรจุก็อาจจะปรับตามเงื่อนไขโดยเริ่มจากการทำบริการในงานมงคลต่าง ๆ ก่อน หรือรับจ้างทำในงานบุญที่วัดแล้วแต่ความพร้อม

ต้องมีการดูเรื่องรายจ่ายทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นรายจ่ายเรื่องปลา ผัก หมู วัว ไข่ไก่ ผงชูรสและหาแนวทางและความเป็นไปได้ในการพัฒนา สุดท้ายแล้วจะนำไปสู่การกำหนดวิธีการในการทำกิจกรรมว่าจะอยู่ในระดับไหน อย่างไร เป็นการประเมินศักยภาพของตนเอง บางชุมชนอาจจะทำแต่พอกิน บางชุมชนอาจจะทำขายหรืออาจจะทำไว้ทั้งกินทั้งขายก็ได้ บางชุมชนมีการจัดการอบรม บางชุมชนจัดตั้งกลุ่ม บางชุมชนระดมหุ้นเองซึ่งแต่ละชุมชนอาจจะมีระดับ ขอบเขตแตกต่างกันออกไปในการนำมาวิเคราะห์ ในส่วนของแนวทางการพัฒนาอาจจะนำออกมาคุยกันทั้งหมดเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน เนื่องจากมีหลายหมวด ได้แก่ หมวดอาหาร เครื่องปรุง ของใช้ การศึกษา หนังสือ ประเพณีทางสังคมต่าง ๆ อย่างทางเครือข่ายใช้วิธีการแบ่งกลุ่มย่อยแล้วมีผู้รับผิดชอบในการระดมสมองหาวิธีแก้ไขปัญห

การทำงานเครือข่ายเองก็มีปัญหาทั้งทางด้านครอบครัวในช่วงเวลาที่มีการประชุมตึก ๆ ปัญหาสวัสดิการของคนทำงาน เช่น ลุงเขียนที่เสียชีวิต เดิมนั้นไม่เคยได้วางแผนด้านสวัสดิการมาก่อน เมื่อเกิดปัญหาจะมีการปรับให้มีกองทุนกลาง เนื่องจากเงินโครงการไม่สามารถนำมาใช้ในทุกอย่างได้ กองทุนกลางช่วยครอบครัวผู้นำที่เสียชีวิตโดยให้เงิน 4 หมื่นบาทต่อราย ซึ่งจะต้องคิดทั้งหมดทุกด้าน งานตรงนี้เป็นงานที่ทุกคนมาร่วมมือกัน เป็นงานที่เป็นประโยชน์ อย่างไรก็ตามชุมชนและตนเองด้วย เพราะฉะนั้นจึงจะต้องมีการจัดการกันมากกว่าทางราชการ จะต้องคิดทุกด้านร่วมกันในการจัดการเรื่องต่าง ๆ บางครั้งไม่ใช่คิดว่าเป็นเพียงเรื่องงานแต่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ดูแลกันด้วย ซึ่งทางเครือข่ายให้ความสำคัญกับตรงนี้สูงมาก ถ้าใครเจ็บป่วยต้องไปเยี่ยม ดูแลกันไม่ใช่เพียงเรื่องงานเท่านั้นแต่รวมถึงเรื่องชีวิตของกันและกันด้วย แต่ทางเครือข่ายเองก็มีความขัดแย้งกัน นอกจากการเป็นสมาชิกก็มี

ผู้เข้าร่วม ในช่วงแรกมีกรรมการ 9 คนใช้หรือไม่

คุณธวัชชัย ในช่วงแรกมีกรรมการ 9 คน แต่ไม่ได้เป็นแบบทางการ ไม่มีโครงสร้างที่ชัดเจนมากนัก มีวาระ 2 ปี มีการประชุมใหญ่ 1 ครั้งต่อสองเดือน ประธานตำบลแต่ละตำบลแลกเปลี่ยนข้อมูลเรื่องแผน/กิจกรรม ซึ่งอาจจะไม่แตกต่างกันมากนัก ขบวนการทำงานตรงนั้นสำคัญ ข้อมูลก็เป็นสิ่งสำคัญ บางครั้งการทำงานมานานอาจจะคิดงานใหม่ๆ ไม่ได้มากนักถ้าไม่มีงบประมาณในการดำเนินงาน เพราะฉะนั้นข้อมูลจึงเป็นส่วนสำคัญประกอบการตัดสินใจว่าจะทำกิจกรรมอะไรที่สอดคล้องกับชุมชน บางครั้งผู้นำอาจจะมองข้ามการคิดกิจกรรมใหม่ๆ แล้วลงไปทำเรื่องการจัดการแทน แต่ทางเครือข่ายอินแปงนั้นผู้นำบางส่วนจะทำหน้าที่ในการคิดหาทางออกและกิจกรรมใหม่ๆ เพื่อตอบสนองต่อเครือข่ายโดยพิจารณาจากข้อมูลที่มีอยู่และอาจจะต้องมีการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมอยู่เสมอเพื่อให้ทันต่อเหตุการณ์ 1 ครั้งต่อปี

ผู้เข้าร่วม ที่มาของศูนย์อินแปงเป็นอย่างไร

คุณธวัชชัย ที่มาของอินแปงนั้น เดิมนั้นเรียกกลุ่มว่า กลุ่มกองทุนพันธุ์ไม้พื้นบ้าน มีปีหนึ่งที่ผู้นำในภาคอีสานไปเยี่ยมกลุ่มที่บ้านบัว แล้วเห็นว่ายังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ มีน้ำใต้ดินใช้อย่างเต็มที่ มีผลไม้ในป่ากิน ทุกอย่างยังสมบูรณ์อยู่ ผู้นำคนนั้นจึงตั้งชื่อว่า อินแปง คือ อุดมสมบูรณ์อย่างกับว่าพระอินทร์มาสร้างไว้ แปลงไว้ ที่ทำได้มาจนถึงวันนี้ก็ไม่ใช่มาจากชาวบ้านทั้งหมดแต่ได้รับการสนับสนุนจากทางอาจารย์ นักวิชาการ มีหน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชนเข้ามาช่วยด้วย

คุณวราภรณ์ การประชุมเครือข่ายแถบภูผาม่านนั้นมีแกนนำเข้าร่วมประชุมประมาณ 7 – 8 คน เป็นเครือข่ายชาวบ้านที่ตั้งขึ้นมาเอง แล้วมีสมาชิกที่เป็นชาวบ้าน ผู้นำคุยกันเองก็มีความไปมาบ้าง อยากให้ทางเครือข่ายภูผาม่านลองแลกเปลี่ยนอะไรเพิ่มเติม เพื่อให้สามารถขยายลงถึงสมาชิกอย่างแท้จริง

คุณธวัชชัย การที่จะทำให้ลงถึงสมาชิกอาจจะต้องมีการหมุนเวียนในการพูดคุยกัน ทางเครือข่ายอินแปงเองก็ไม่มีรูปแบบตายตัว แต่จะมีจุดร่วมหนึ่งคือ การแลกเปลี่ยนเรื่องราวปัญหาอุปสรรคของแต่ละที่เมื่อมีเวทีพูดคุยกัน คล้ายกับว่าเป็นประเพณี อาจจะเริ่มโดยที่ไม่ต้องรอ เมื่อพร้อมเริ่มเลย อาจจะมีการประชุมใหญ่ แลกเปลี่ยน กินข้าวร่วมกันเพื่อสร้างความสัมพันธ์ คือ ทำอย่างไรก็ได้ที่ทำให้ผู้เข้าร่วมได้พูดในสิ่งที่เขาทำมา พบมาและมีประสบการณ์ การพูดคุยบางครั้งอาจจะมีผู้เข้าร่วมไม่มากก็ได้ เครือข่ายจะมีหลายระดับ มีระดับตำบล ระดับเขต ระดับอำเภอ อย่างที่ภูพานประชุมทุกวันที่ 10 ของเดือน มีสมาชิกเครือข่ายประมาณ 700 – 800 คน มาประชุมประมาณ 50 คน ซึ่งเป็นตัวแทนจากแต่ละบ้าน ๆ ละ 2 คนมาร่วม แล้วกลับไปประชุมที่หมู่บ้านอีกครั้ง มีบางบ้านที่ทำออมทรัพย์อำเภอ ปรากฏว่าหลังจาก 6 เดือนเงินออมทรัพย์ของบ้านนั้นไม่ได้คืน เพราะว่าหัวหน้าตำบลเอาไปใช้ การทำงานทุกอย่างมีอุปสรรคจะต้องพยายามแก้ไข

คุณทองอยู่ ทางเครือข่ายภูผาม่านเองก็มีการออมทรัพย์เครือข่าย จากสมาชิกทั้งหมดที่เป็นเครือข่ายมี 15 หมู่บ้าน จากการประชุมครั้งล่าสุดเหลืออยู่ 5 – 6 คน ที่เข้าร่วมประชุมเนื่องจากภารกิจของแต่ละคนแตกต่างกัน บางคนก็ไปตัดอ้อย เป็นสมาชิกที่เคยวางเงินออมทรัพย์

ทุกเดือน เพราะมีเงื่อนไขของกลุ่มว่าจะต้องฝากเงินหมู่บ้านละไม่ต่ำกว่า 100 บาทต่อเดือน แต่ว่าการประชุมของเครือข่ายเองก็สัณจรไปทุกหมู่บ้าน แต่ปัญหาที่พบอยู่ในปัจจุบันคือ ผู้ที่เข้าร่วมประชุมลดลงเรื่อย ๆ ทางผู้นำเองก็พยายามที่จะดำเนินการต่อไปแต่ก็ยังไม่ชัดเจนนักในเรื่องของทิศทาง

คุณธวัชชัย อาจจะต้องการตั้งสติ ทบทวน บางครั้งถ้าคิดไปข้างหน้ามาก ๆ อาจจะไม่นึก อาจจะเป็นการเพิ่มความรับผิดชอบเนื่องจากคนทำงานมีน้อย จึงต้องกลับมาทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นก่อน เช่น ถ้านัดประชุม 1 เดือนต่อครั้งแล้วคนมาน้อย ปรับเป็น 2 เดือนต่อ 1 ครั้งได้หรือไม่ ไม่มีระบบตายตัว อาจจะต้องคุยกันใหม่ อาจจะต้องอาศัยเจ้าหน้าที่เข้าไปช่วยเป็นการให้กำลังใจกับคนทำงาน อย่างทางเครือข่ายอินแปงถ้าเห็นว่าตำบลไหนอ่อนแอ เครือข่ายก็จะลงไปเสริม

คุณทองอยู่ ทางเครือข่ายอินแปงเคยมีปัญหาความขัดแย้งในหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งหรือไม่

คุณธวัชชัย มี ระยะเวลา ๆ การทำงานไม่ได้ขึ้นอยู่กับบุคคล แม้แต่ผู้นำเองก็มีปัญหา อย่างพอเล็กเองก็ไม่มีเวลาอยู่ในพื้นที่ ก็เกิดความขัดแย้งกับผู้นำที่ทำงานในพื้นที่ แต่จากลักษณะการทำงานของเครือข่ายที่เป็นแบบช่วยงานซึ่งกันและกัน เมื่อขาดคนใดคนหนึ่งไปก็ยังสามารถทำงานต่อได้ ไม่เป็นปัญหามากนัก บางครั้งชาวบ้านจะต้องทำกิจกรรมให้เห็นไปก่อนแล้วคนอื่น ๆ จึงจะเห็นด้วย อินแปงเป็นเครือข่ายแลกเปลี่ยน มีแนวทางที่จะต้องกลับลงไปทำงาน จัดการในชุมชน/องค์กรของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอก็ตาม เพราะฉะนั้นจุดที่ขัดแย้งกัน คือ เรื่องการจัดการแต่จะไม่กระทบมาถึงโครงสร้างใหญ่ เพราะไม่มีการจัดการถึงโครงสร้างใหญ่ โครงสร้างใหญ่สนับสนุนในด้านกองทุนสวัสดิการผู้นำ แต่ในส่วนงบประมาณ ที่สมาชิกเครือข่ายหาได้ก็สามารถจัดการได้โดยอิสระ โดยไม่ต้องผ่านทางโครงสร้างใหญ่ เครือข่ายอินแปงมีลักษณะเครือข่ายในเชิงแลกเปลี่ยนแนวนอนมากกว่าไม่ใช่องค์กร ถ้าเป็นองค์กรอาจจะแตกแยกไปนานแล้ว เครือข่ายใหญ่มีหน้าที่ในการให้เรื่องแนวคิด นโยบายเป็นหลัก ไปช่วยในเวที การทำข้อมูล เรื่องการจัดการเรียนรู้ต่าง ๆ ถ้ากลุ่มสมาชิกเครือข่ายได้งบประมาณมาก็เป็นเรื่องที่กลุ่มจะต้องจัดการเอง

คุณสำรวย ทางภูเวียงได้มีการทดลองทำผงนัว ปัญหาที่ทางกลุ่มทดลองทำผงนัว คือพื้นที่ไม่ได้ติดกับภูเขาทำให้ทรัพยากรไม่เพียงพอ มีไม่ครบ อย่างพวก ส้มเสมอ

คุณธวัชชัย อาจจะต้องปรับใช้สูตรใหม่ ให้สอดคล้องกับทรัพยากรในท้องถิ่น แถบนี้ป่ามีลักษณะเป็นป่าโคก รสส้มจะดีกว่าแถบภู อาจจะเลือกเอารสส้มอย่างอื่นใส่ก็ได้ เช่น ส้มใบหม่อน ส้มโม่งที่แถบสกลนครไม่ค่อยมี

คุณวรภรณ์ ก่อนที่จะมีการทำผงนัว มีการคิดสูตรอย่างไรที่จะนำพืชตัวไหนมาผสมกัน เห็นในสูตรมีอยู่ 13 อย่าง มีหลักคิดอย่างไร

คุณธวัชชัย ปัจจุบันมีการพัฒนาขึ้นโดยสามารถทำผงนัวออกมาเป็นสูตรสตั้มยาตอนนี้สถาบันวิจัยสามารถขายได้เดือนหนึ่งได้ขายประมาณหมื่นขวด คิดเป็นเงินจำนวนประมาณ

1 แสบบาทต่อเดือน ส่วนตัวแล้วไม่อยากจะให้ยึดติดกับสูตรนี้ตายตัวนัก สูตรนี้ก็สูตรที่คิดค้น ทดลองชิมแล้วทำขึ้นมา เพราะฉะนั้นอาจจะต้องสูตรที่เหมาะสมกับทรัพยากรในท้องถิ่นว่า ในท้องถิ่นมีอะไรมาก มีอะไรดี รสชาติที่คนแถบนี้ชอบเป็นอย่างไร เมื่อทราบตรงนี้ก็จะได้ตลาดในการขายสินค้า โดยไม่จำเป็นต้องเหมือนกับสูตรนี้ หลักการก็มีอยู่ในเรื่องรสชาติที่ต้องมีรสเปรี้ยว หวาน มัน เค็ม ใครชอบแบบเค็มก็ต้องใส่พืชที่มีรสเค็ม ชอบเปรี้ยวก็ต้องใส่พืชที่มีรสออกเปรี้ยว ถ้ามีโอกาสก็อยากจะให้ไปสถาบันวิจัยอีกครั้งเพื่อเสริมความรู้ ทาง สสส. เองก็เสนออยากจะให้ทางเครือข่ายทำเรื่อง การรณรงค์เรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ การใช้ผงนัว ถ้าใครสนใจก็ลองเสนอโครงการไปที่ สสส.และอาจจะมีการลงหุ้นกันเพิ่มเติมก็ได้

ช่วงบ่าย เป้าหมาย ทิศทางของเครือข่ายวิทยากรกระบวนการ

รศ.ดร.สุจินต์ การทำงานของเรามาได้ในระดับหนึ่ง และเกิดวิทยากรกระบวนการ แต่ถามว่าจะเดินไปทางไหน ถึงไหน ถึงขนาดอินแปงหรือไม่ แล้วจะไปอย่างไร ก่อนที่จะถึงคำถามนี้คงจะต้องมีการพูดคุยกันก่อน มีการสร้างหัวใจร่วมกันก่อน กำหนดทิศทางร่วมกัน ช่วยกันคิด อยากจะเล่าถึงเรื่อง เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของ 7 ตำบล เขต อ.หนองเรือ – ภูเวียง ใช้เวลา 6 เดือนในการกำหนดทิศทางร่วมกัน สร้างความเข้าใจร่วมกัน ปัจจุบันเครือข่ายเข้าใจและกำลังเดินไปอย่างรวดเร็ว มีการตั้งที่ทำการ มีการลงไปทำงานในชุมชนแล้วที่จะทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งคิดว่าตรงนี้มีความจำเป็นถ้าจะเดินไปด้วยกัน อาจจะต้องคิดร่วมกัน โดยการแบ่งกลุ่มระดมความคิดเห็นถึงหัวใจของเครือข่ายจะไปถึงตรงไหน อย่างไร และข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

คุณวราภรณ์ เครือข่ายเราจะแบ่งระดับด้วยหรือไม่ เช่น ระดับในตำบล/อำเภอของตนเอง และในระดับ 3 อำเภอ

รศ.ดร.สุจินต์ จะเชื่อมโยงกันทั้งหมด ในเครือข่ายจะมีอยู่ 2 ระดับ ระดับหนึ่งเป็นหมู่บ้านแล้วรวมมาเป็นตำบล แต่ละหมู่บ้านจะต้องมองว่าการทำงานร่วมกันในหมู่บ้านจะไปถึงตรงไหนแล้วจะเชื่อมโยงไปสู่ระดับตำบลเอง ให้แต่ละกลุ่มย่อยคุยกันก่อนเมื่อนำมาเสนอในระดับตำบลจะออกมาเอง

คุณวราภรณ์ คงจะแบ่งกลุ่มย่อยในระดับอำเภอ โจทย์ในการระดมความคิดเห็นขอให้ดูเรื่องทิศทาง วิสัยทัศน์ของเครือข่ายที่ระดับหมู่บ้านและระดับอำเภอจะเป็นอย่างไร ไปทางไหน วิธีการที่จะไปเป็นอย่างไร

รศ.ดร.สุจินต์ แล้วที่มาเป็นเครือข่ายทำไม และก็หวังว่าจะมีการขยายเครือข่ายต่อไปอย่างไร

ช่วงการนำเสนอ

กลุ่มอำเภอภูผาม่านนำเสนอโดยคุณทองอยู่ ตัวแทนจากภูผาม่าน จากที่ได้ร่วมประชุมวิทยากรกระบวนการมา ก็ทำให้มีแนวคิดที่สร้างสรรค์ทั้งของตนเองและชุมชน การที่

เป็นเครือข่ายก็เป็นการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพื่อนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง และชุมชนของตนเอง เกิดทักษะในการพูด มีหลักการในการพูด กล่าวคิด กล่าวทำ มีทักษะในการเขียน เกิดทักษะในการสังเกต มีแรงจูงใจที่ดี กระตุ้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมมากขึ้น และยังได้แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ทำให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นและถ่ายทอดสู่ครอบครัว ชุมชน และเครือข่ายอื่นๆ ในพื้นที่ เพื่อผลักดันให้เกิดกิจกรรมในพื้นที่ให้เป็นรูปธรรม ส่วนผลกระทบที่มีต่อตนเองก็คือ ไม่มีเวลาให้ครอบครัวในเรื่องการทำมาหากิน เรื่องปากท้อง แต่ก็ตั้งใจและภูมิใจที่ได้รับความรู้จากกิจกรรมที่วิทยากรกระบวนการพาทำอยู่ แล้วยังสามารถถ่ายทอดความรู้เรื่องทักษะในการเขียน การอ่านสู่คนในครอบครัวตนเอง และครอบครัวของเพื่อนอีกด้วย นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้ ทราบประวัติหมู่บ้าน/ชุมชนของตนเอง อยากกระตุ้นให้ผู้นำเกิดการตื่นตัวในการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนของตนเอง อย่างที่หมู่บ้านก็จะมีการประชุมประจำเดือนทุกเดือน ก็จะมีแนวทาง การพูดชักจูงให้ผู้นำในชุมชนของตนเองเข้ามาทำงานร่วมกันให้มากที่สุด เพราะที่ผ่านมายังไม่ตื่นตัวกันมากนัก และอยากให้ครอบครัวของตนเองและครอบครัวอื่นๆ มีความสุขอยู่ดี กินดีขึ้น ในเรื่องของการเปลี่ยนแปลง คือ ได้เข้าร่วมกลุ่ม รับฟังความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ กับกลุ่มทั้งตัวสมาชิกและผู้นำ ได้ทราบข้อมูลและสามารถนำมาประกอบการตัดสินใจในการวางแผน วางกรอบการพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชนของตนเอง

คุณถาวร อยากจะเสริมของภูผาม่าน ประเด็นในการพูดคุยกันในเรื่องของการเป็นเครือข่ายไปทำไม เพื่ออะไร หลายคนในภูผาม่านมองว่า จะต้องมีความรู้แล้วสามารถนำไปพัฒนาศักยภาพตนเองและชุมชน ตรงนี้คือแนวทางว่าทำไปเพื่ออะไร และแต่ละคนได้ทบทวนสิ่งที่ได้ในแต่ละเวทีที่ได้ร่วมทำในการอบรมวิทยากรกระบวนการ หลายคนเห็นการเปลี่ยนแปลงของตนเอง อย่างคุณทองอยู่เองที่เดิมนั้นไม่ค่อยพูดก็เริ่มที่จะพูดเก่งขึ้น มีทักษะในการพูดเพิ่มขึ้น มีการเตรียมตัวในการพูดมากขึ้น อดทนต่อคำถามบางคำถามที่มากกระทบมากขึ้น มีทักษะในการเขียนมากขึ้น คือ ได้นำความรู้ที่ได้มาปรับใช้กับตนเองจริง ๆ ในส่วนของเครือข่าย/ชาวบ้านอื่นนั้นก็ได้มีการถ่ายทอดเทคนิคที่ได้เรียนรู้ในการอบรมวิทยากรกระบวนการให้ด้วยเช่นกัน เพื่อให้เกิดการตื่นตัวที่จะเข้าร่วมทำกระบวนการ และยังมีการมองในเรื่องของข้อมูล เช่น เรื่องประวัติชุมชน มีการถ่ายทอดให้คนอื่น ๆ ทราบด้วยเช่นกัน รวมทั้งการทำข้อมูลให้เป็นรูปธรรมขึ้นมาเป็นกิจกรรมต่อไป และสามารถนำข้อมูลมาประกอบการตัดสินใจในการทำกิจกรรม แม้กระทั่งจะทำกิจกรรมในการพัฒนาตนเองควบคู่ไปกับการพัฒนาหมู่บ้านด้วย ตัววิทยากรกระบวนการเองก็มองว่า ตนเองก็ได้มีโอกาสเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับหลายๆ พื้นที่

สิ่งที่ได้จากเวทีในวันนี้ คือ ได้ทราบแล้วว่าสิ่งที่ทำไปแล้วตั้งแต่เรื่อง การหาข้อมูล การจัดเวทีต่าง ๆ นั้นเมื่อได้ข้อมูลมาแล้วจะนำไปทำอะไร และเข้าใจแล้วว่าสิ่งที่ตัดสินใจต่าง ๆ ควรจะใช้ข้อมูลเป็นฐานในการตัดสินใจ

กลุ่มอำเภอหนองเรือนำเสนอโดยคุณพ่อเตชา สิ่งที่ได้หลังจากที่ทำงานร่วมกัน 6 เดือน คือ การเชื่อมโยงเครือข่าย มีการประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

ก่อนที่จะเดินทางไปถึงจุดรวมหัวใจได้ก็ต้องมีความจริงใจ มั่นใจ อดทน เสียสละ นี่คือเส้นทางที่จะนำไปสู่จุดหมาย

วิสัยทัศน์ คือ สร้างผู้นำทางความคิด และผู้นำธรรมชาติ ในการนำทำกิจกรรม ชวนคุย หาข้อมูล ปัญหาที่สามารถแก้ไขได้เอง เพื่อให้ได้แผนแล้วนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน เพื่อปรับเปลี่ยนแนวทาง แนวความคิดของชุมชนให้ไปในทางเดียวกัน มีทิศทางและทัศนคติที่ดีขึ้น วิทยากรกระบวนการเองได้รู้จักวิเคราะห์สถานการณ์ในชุมชน และนอกชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ปัญหาของชุมชนเอง เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองที่ยั่งยืนต่อไป

กลุ่มอำเภอกุเวียงนำเสนอโดยคุณวิไล สิ่งที่มีทิศทางกุเวียงคิด ก็คือ

1. ก่อนที่จะเป็นผู้นำได้จะต้องมีการฝึกทักษะในการเป็นผู้นำ คิดแล้วต้องทำ
2. แสวงหาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืน
3. มีการพูดคุยกันเพื่อหาข้อดี ข้อด้อยเก็บเป็นข้อมูลทั้งตัววิทยากรกระบวนการและใน

ชุมชน

4. แลกเปลี่ยนกับผู้รู้
5. สรุปแนวทางในการดำเนินงานที่ผ่านมา
6. ดำเนินการตามแผนงานที่ตกลงกันไว้
7. ประเมินผลการดำเนินงาน
8. นำข้อมูลมาแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่น ๆ

คุณสมศักดิ์ สิ่งที่ได้เป็นพิเศษจากกิจกรรมที่ทำมาแล้วคืออะไร

คุณวิไล ที่ได้คือ ได้ทราบเรื่องราว ข้อมูลบางอย่างที่ไม่เคยทราบ โดยผู้เฒ่าผู้แก่

ในชุมชนเล่าให้ฟังแล้วจดบันทึกไว้

รศ.ดร.สุจินต์ เรื่องของนามธรรม เรื่องของทิศทางและวิสัยทัศน์ ทุกคนมี อย่างที่บอกว่าอยากให้เห็นชุมชนดีขึ้นและยั่งยืน มีคุณภาพชีวิตที่พัฒนาศักยภาพของตนเอง และชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดเอง ทำเอง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ก็เห็นภาพว่าครั้งนี้เป็นนามธรรม เป็นหัวใจร่วมกัน อาจจะต้องนำ 3 ส่วนนี้มาทำความเข้าใจร่วมกันเพื่อเดินทางต่อ แล้วถามว่าทำอะไร ก็เห็นภาพหลากหลายมาก เห็นการเปลี่ยนแปลง ความคิดที่ได้ร่วมกันระดมมานี้สามารถจัดกลุ่มความคิดต่างๆ ที่กล่าวมาเป็นกลุ่มๆ ได้ จากที่ทำมาครั้งนี้หลายคนก็พูดถึงข้อมูลที่ได้ เช่น ข้อมูลประวัติศาสตร์ บางคนก็บอกว่าจะต้องมีแผนด้วยแล้วจึงตัดสินใจทำ มีการดำเนินการ ตอนนีก็ได้ดำเนินการฝึกเรื่องทักษะ คือ ฝึกการดำเนินงานเครือข่าย ที่มาคุยกันวันนี้ส่วนหนึ่งก็เป็นการประเมินด้วย เห็นการเรียนรู้ เห็นการเปลี่ยนแปลง ทำไปแล้วเปลี่ยน ทำไปแล้วเกิดเครือข่าย เกิดการขยายเครือข่าย ซึ่งเป็นการประเมินไปในตัว แต่อาจจะต้องนำข้อมูลมาใส่ด้วย เมื่อประเมินแล้วจะทำให้ทราบผลว่าเป็นอย่างไร ตลอดการทำงานจะต้องทบทวนว่าสิ่งที่กำลังทำอยู่นั้นตอบสนองต่อทิศทาง วิสัยทัศน์ที่ตั้งไว้หรือไม่ ถ้าทำแล้วเสริมกันแสดงว่ามาถูกทางแล้ว และถ้ามีการฝึกทำอยู่บ่อยๆ พบปัญหาแล้วแก้ แล้วปรับปรุงอยู่เสมอทำไปหลายๆ รอบจะเกิดการเรียนรู้ ทำให้ดีขึ้นเกิดการปรับปรุงตนเอง ปรับปรุงระบบ ปรับปรุง

ชุมชน ในการเรียนรู้ก็จะมียอดความรู้และทักษะอยู่ด้วย ถ้าทำได้อย่างนี้ก็จะเป็นการพัฒนาคน และสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวด้วย การที่กำหนดทิศทาง / วิสัยทัศน์ไว้ร่วมกันจะช่วยให้สามารถวางแผนงาน กิจกรรมไปได้อย่างถูกต้องและตอบสนองต่อความต้องการ และยังเป็นการประเมินตนเองในการทำงานอีกด้วย

คุณวราภรณ์ อาจารย์ได้สรุปทั้งหมดจากที่ได้มีการนำเสนอกันมาให้กระชับมากขึ้น อย่างที่พี่อยู่บอกว่า วันนี้เข้าใจว่าที่มาทำแผนกิจกรรมร่วมกันนั้นจะนำไปทำอะไร ก็หมายถึงว่า ในช่วงแรกจะทำในเรื่องกระบวนการ วิธีการ ทักษะในการที่จะให้ได้แผน ซึ่งเป็นทักษะของวิทยากร กระบวนการ วันนี้ก็ได้ก้าวไปอีกขั้นหนึ่ง คือ เมื่อได้แผนแล้วจะนำไปทำอะไร ซึ่งก็เป็นอีกขั้นหนึ่งของการเรียนรู้ที่เรียกว่า "กระบวนการเรียนรู้"

ในพื้นที่แต่ละอำเภอก้าวไปถึงจุดไหนบ้างแล้ว ตอนนี้แต่ละอำเภอมีทั้งการพูดคุยกันเพื่อให้ได้ข้อมูลและแนวทางในการทำกิจกรรม เป็นการเริ่มต้นของแผนแต่อาจจะยังไม่ชัดเจนว่าจะได้อะไรต่อ ยกตัวอย่างเช่น บ.หนองกุงใหญ่ ที่มีการพูดถึงเรื่องการทำนาที่ขาดทุน แล้วมาคิดว่าที่ขาดทุนนั้นเพราะอะไร ตรงจุดไหน และมีแนวทางจะลดการใช้สารเคมี แต่จะลดอย่างไรนั้นยังไม่ได้คุยกันอย่างชัดเจนมากนัก และมีแนวทางที่จะลดค่าจ้างแรงงานโดยใช้แรงงานตนเองและการลงแขก การลงแขกก็จะมีวัฒนธรรมใหม่ที่ไม่เลี้ยงอาหารมากมาย มีการห่อข้าวมากินร่วมกัน นอกจากนี้กลุ่มแม่บ้านยังมีความคิดทำกิจกรรมกลุ่มทอดผ้า ตลาดก็พอมิ ฝีมือค่อนข้างดีแต่สิ่งที่ขาด คืออยากจะขยายสู่เยาวชนและโรงเรียน อยากทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นแล้วถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่ นี่เป็นทิศทางต้นๆ ของแผนว่าอยากที่จะให้ไปทางไหนแล้วจึงจะลงลึกในรายละเอียดของแผนอีกครั้งในการที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

อำเภอภูเวียงมี 3 หมู่บ้าน แต่มีอยู่ 2 บ้านที่มีทิศทางเป็นของตนเองแล้ว คือ บ.ห้วยบง ที่เริ่มจากการวิเคราะห์ข้อมูลค่าใช้จ่าย เมื่อเห็นตัวเลขแล้วเกิดความสนใจจึงกลับไปทำบัญชีของตนเองแล้วนำกลับมาพูดคุยกันอีกครั้งทำให้เห็นค่าใช้จ่ายต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น ผงชูรส เมื่อเห็นข้อมูลแล้วจึงคิดต่อว่าจะแก้ไขอย่างไร เพราะผงชูรสก็ต้องกินเป็นของจำเป็นไม่กินไม่ได้ เพื่อความอร่อย จึงคิดหาวิธีการหาอย่างอื่นทดแทน และก็มีตัวอย่างขึ้นมาว่าการทดแทนมีตัวไหนที่ทดแทนได้ ก็คือการนำผงนัวมาใช้ทดแทน เป็นการปรับแนวคิดที่สามารถพึ่งตนเองได้ จากแนวคิดที่จะทำผงนัวทดแทนผงชูรสนั้นนำไปสู่ความคิดที่อยากจะทำแฮมพู ครีมนวดผม น้ำยาล้างจานใช้เองอีกด้วย ก็เป็นการขยายแนวคิดของตนเองว่าสามารถทำอย่างอื่นทดแทนได้ เป็นการก่อแนวทางในการที่พยายามพึ่งตนเองต่อไป

บ.พระบาทก็ไปในทางเดียวกันกับ บ.ห้วยบง แต่จะมีความเด่นขึ้นมาในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีคนที่มีความรู้ มีฝีมือในการทำเครื่องมือต่างๆ และมีความรู้ทางด้านวัฒนธรรม การอยู่ป่าและอีกหลายเรื่อง จึงมีความคิดที่จะทำเรื่องเหล่านี้ และมีความฝันถึงพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านด้วย

ภูพานมีการลงไปคุยในชุมชน 1 ครั้งและมีการคุยในระดับผู้นำ หลังจากนำข้อมูลในชุมชนมาวิเคราะห์ร่วมกันแล้ว มีข้อมูลของพื้นที่ จึงเห็นแนวทางและมีความสนใจที่จะฟื้นฟูความรู้

เรื่องสมุนไพรและเรื่องของวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ การละเล่น อาหาร ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นแผนได้ในอนาคต แต่ละพื้นที่มาถึงตรงนี้

รศ.ดร.สุจินต์ จากที่ฟังทำให้เห็นว่า บางคนเมื่อได้ทราบข้อมูลต้นๆ ถึงแม้จะยังไม่ละเอียดแต่ก็มีความคิดเชิงพัฒนาแล้ว คิดจะพัฒนาแล้ว บางกลุ่มก็ทดลองทำไปแล้ว จากนั้นก็จะนำความคิดเชิงพัฒนาและการทดลองทำมาใส่ในแผน ซึ่งก็ใกล้จะเป็นแผนแล้ว

คุณวราภรณ์ อาจจะมีการทดลองทำไป เพื่อให้เห็นแนวทางว่าจะนำมาเป็นแผนได้อย่างไรรวมทั้งเก็บข้อมูลไปด้วย แล้วจึงมาประมวลผลครั้งสุดท้ายเพื่อเป็นแผนชีวิตของครอบครัวและชุมชนต่อไป อย่างที่ บ.ห้วยบอนนอกจากจะทำผงนัวยังทำปุ๋ยด้วย เป็นการทดลองทำเพื่อให้เห็นแนวทาง แต่การทำแผนจริงๆ อาจจะต้องมีการศึกษาเพิ่มเติม โดยการศึกษาดูงานเพื่อนำความรู้ที่ได้นั้นมาปรับใช้กับตนเองต่อไป

รศ.ดร.สุจินต์ เมื่อพูดถึงแผนอาจจะมีหลายคนตกใจเหมือนกับที่ทำวิทยาศาสตร์ต้องถื่น เมื่อพูดถึงการทำโครงการ อาจารย์ก็ตกใจว่าจะเขียนอย่างไร แต่ว่าการทำแผนไม่ใช่เรื่องยาก เพียงแต่ทดลองทำ คิดที่จะทำ แล้วกำหนดว่าจะทำอะไรบ้าง เมื่อไหร่ อย่างไรและใครทำ

คุณวิไล ทั้งเครือข่ายออกมาแล้วนำมารวมกัน อาจจะเป็นแนวทางร่วมกันในการทำกิจกรรม

คุณวราภรณ์ คือ เป้าหมาย/แนวทางอาจจะมีร่วมกัน แต่รูปแบบที่ทำอาจจะแตกต่างกันได้ตามความเหมาะสม สอดคล้องกับพื้นที่ สิ่งที่เป็นตอนนี้ คือ ที่ทำงานอยู่นี้เป็นการทำงานภายใต้โครงการอาจจะมีกรอบในเรื่องเวลาอยู่ ถึงตอนนี้ที่เริ่มงานมาตั้งแต่เดือนตุลาคม 2545 จนถึงปัจจุบันเป็นเดือนที่ 6 ของโครงการ คือ เดือนมีนาคม 2546 สิ่งที่ได้นำเสนอต่อผู้อนุมัติโครงการ คือ การได้คน และได้แผน ได้คนที่เป็นวิทยากรกระบวนการที่จะเป็นผู้นำในการที่จะชวนชาวบ้านคิดกับคนอยู่ในหมู่บ้านที่จะมาร่วมคิดด้วยกัน และแผนที่อาจจะยังไม่ได้สมบูรณ์แต่ได้ทิศทางของชุมชนที่จะพัฒนาต่อจนสมบูรณ์แล้ว หลังจากนั้นจะเป็นช่วงของการรายงานผล

รศ.ดร.สุจินต์ อาจจะต้องมีการกำหนดเวลาที่แต่ละกลุ่มจะทำแผนเสร็จ แล้วแบ่งกลุ่มทำโดยมีทางทีมโครงการลงไปช่วยสนับสนุน

คุณวราภรณ์ คิดว่าอย่างน้อยน่าจะจัดเวทีประมาณ 3 ครั้งกว่าที่จะคุยกับชุมชนจนได้แผนออกมา แต่บางที่ที่มีการทดลองทำด้วย บ.หนองกงใหญ่ที่มีกิจกรรมที่ลงมือปฏิบัติบ้างแล้ว เช่น ปุ๋ยชีวภาพก็มีผู้ทำอยู่บ้างแล้ว เพียงแต่ว่าอยากที่จะขยายกลุ่ม แต่อย่างของภูเวียงหรือบ้านอื่นๆ ที่ยังเห็นแนวทางไม่ชัดเจนอาจจะต้องมีการทดลองทำไปพร้อมๆ กับการคุยเรื่องแนวคิด ซึ่งอาจจะต้องใช้เวลามากกว่าที่อื่น คิดว่าช่วงอีกประมาณ 1 เดือนอาจจะต้องพบกันบ่อยมากขึ้นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

รศ.ดร.สุจินต์ ตอนนี้คล้ายกับว่าแต่ละพื้นที่ก็มีกลุ่มอยู่ด้วยที่เป็นวิทยากรกระบวนการ วิทยากรกระบวนการอาจจะต้องไปขยายแนวคิดเหล่านี้ต่อไปยังชุมชนที่สนใจ แล้วใช้วิธีการตรงนี้ไปใช้ในการระดมสมองให้ได้แผนออกมา

คุณวรารักษ์ อาจจะลองกำหนดวัน เวลาที่จะพบกันครั้งต่อไปหลังจากวันนี้ก่อน ซึ่ง มีบางพื้นที่กำหนดวันลงได้แล้ว

- วันที่ 11 มีนาคม 2546 ช่วงกลางวัน ณ บ.พระบาท
- วันที่ 13 มีนาคม 2546 ณ บ.ห้วยบง
- วันที่ 14 มีนาคม 2546 ณ บ.พระบาท เรื่องการเตรียมวัสดุทำปุ๋ย
- วันที่ 19 มีนาคม 2546 ณ บ.หนองกุงใหญ่คุยเรื่อง ศูนย์เรียนรู้และเกษตรยั่งยืนใน

การปลูกผัก และถั่วเหลือง

คุณปุเป่ ตอนนี้อยู่ระยะเวลาระชั้นชิดมาก อาจจะต้องแยกกันคุย แยกกันลง หรือ ไม่ก็แบ่งเป็นทีมลงพื้นที่

คุณวรารักษ์ อาจจะไม่ต้องบันทึกก็ได้ แต่จะต้องดูว่าทำกิจกรรมนี้แล้วผลออกมา เป็นอย่างไร เช่น มาถึงการทำผงบัวแล้วจะต่ออย่างไร หรือทำผงบัวแล้วไม่ได้ผลอาจจะต้องคิดต่อ ว่าควรจะทำอะไร บางทีถ้าเสร็จทันก่อนช่วงสงกรานต์ก็อาจจะนำข้อมูล/กิจกรรมที่ทำมาจัด นิทรรศการให้ลูกหลาน ญาติพี่น้องที่กลับมาได้ชมด้วย และอาจจะเป็นการขยาย เพิ่มสมาชิกก็ได้ ในวันนี้มีกลุ่มที่ทำเรื่อง ข้าวปลอดสารมาด้วยก็อยากจะให้เล่าแนวความคิดที่จะทำข้าวปลอดสาร แล้วทำแล้วเป็นอย่างไร

คุณพ่อแสง แนวความคิดเกิดจากกลุ่มที่ทำเกษตรกรรมถาวรด้วยกัน เริ่มจากที่พ่อ บุญทันที่เคยทดลองทำมาแล้ว 2 – 3 ปี จึงได้ชักชวนสมาชิกกลุ่มทำ บอกถึงข้อดีในการทำ คือ เป็นการลดต้นทุนในการผลิต ไม่ต้องซื้อปุ๋ยแต่ใช้มูลสัตว์ที่เลี้ยงไว้แทน ผลผลิตที่ออกมาถึงงาม จึงคิดกันว่าสมัยก่อนนั้นก็ทำนาแบบธรรมชาติก็ยิ่งได้ผลผลิต มีการพูดคุยหลายรอบกว่าจะตัดสินใจทำ จึงทดลองทำร่วมกันอยู่ 14 คนๆ ละ 2 ไร่ โดยไม่ใส่ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง ลดต้นทุนตรงนี้ แต่อาจจะต้องมีค่าใช้จ่ายในเรื่องของการบำรุงรักษาโรคบ้าง เมื่อปีที่ผ่านมาเป็นเงิน 1,200 บาท สมัยก่อนพ่อแม่นั้นเมื่อถึงเดือนหก ชาวบ้านก็พากันขึ้นไปบนป่าโคกไปหารากไถ่ เมื่อได้มาแล้วก็นำมาประกอบกัน คราวไถ่ก็นำปอมมาอบ แล้วตากไว้ใช้ได้นาน ต่อมาราคาใบไถ่ขึ้นราคาเป็นคู่ละ 7 บาท แต่ก็ยังไม่ได้ลงทุนมากนัก ใช้แรงงานของตนเอง ไม่ได้ซื้อปุ๋ยใช้ปุ๋ยมูลสัตว์ปีละ 1 ครั้งๆ ละ ครั้งถึง ต่อมาก็มีเชื้อกลั่นเอน เริ่มมีใบมีดแต่ก็ยังลงทุนไม่มาก เมื่อมีพ่อเข้ามาเริ่มมีการไถป่า ทำไร่ ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็เสื่อมโทรมลง ปลูกพอไปได้ช่วงหนึ่งดินเสื่อมผลผลิตไม่ดีขึ้น ทางเกษตรอำเภอ ผู้ใหญ่บ้าน พ่อค้าคนกลางจึงนำปุ๋ยมาให้ใช้ ผลผลิตที่ออกมางามมาก อย่างตนเอง ก็เคยซื้อมาใช้ได้ผลผลิต 115 ถุงต่อไร่ คนก็นิยมใช้แต่ต่อมาดินก็เสื่อมคุณภาพ ลงทุนสูง ปีหนึ่งตนเองเคยขายข้าวได้เงิน 9,500 บาท เมื่อหักค่าใช้จ่ายปุ๋ย ค่าจ้างแรงงานและค่าน้ำมันแล้วก็หมดไป ไม่คุ้มค่า เดิมนั้นนา 10 ไร่เคยใส่ปุ๋ย 300 – 400 บาท ปีนี้ใส่ข้าวอยู่ 300 บาทไม่ได้ลงมากรู้สึก ภูมิใจ ไม่ได้จ้างแต่จ้างถอนกล้าเพราะถอนยาก ส่วนที่เหลือเป็นกำไรทั้งหมด ปีที่แล้วทำปุ๋ยชีวภาพ 100 ถุง ปีนี้ก็เริ่มทำแล้วเพื่อมาใช้ใส่ข้าว ไม่ได้ใช้ยาฆ่าหญ้า ในดินเองก็เริ่มมีไส้เดือนมากขึ้น ปลาก็มีพอได้กิน ก็อยากจะให้ทดลองทำดู

รศ.ดร.สุจินต์ จากที่มีการศึกษาพบว่า เมื่อทำแบบนี้ไปสักประมาณ 4 – 5 ปีแล้วดินก็จะฟื้นฟูสภาพ

คุณพ่อแสง ได้งบประมาณในการเก็บพันธุ์ข้าว มีการถ่ายรูปไว้เรียบร้อยแล้ว แล้วมีการคัดพันธุ์ข้าว ในช่วงเกี่ยวข้าวจะมีการปรับปรุงเถียงนาเอาไว้นอน สีข้าวโดยการตีด้วยตนเอง 3 – 4 วันก็เสร็จ (ใช้เวลาในบางช่วงของวัน) ไม่ได้นำไปสีที่โรงสี เป็นการลดต้นทุน เพราะโรงสีคิดถังละ 2 บาท ถ้าเป็นรถสีข้าวคิดค่าสี 100 ถังต่อ 5 ถัง ปีนี้ไม่ได้ขายข้าวเก็บไว้กินเองได้

รศ.ดร.สุจินต์ สมัยก่อนนั้นใช้เวลาในการทำนาหลายวันต้องออกไปนอนที่เถียงนา แล้วมีการเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย เลี้ยงไก่ ทำปลาร้า ปลุกผักสวนครัว ปัจจุบันไม่ค่อยมีแล้ว

คุณพ่อแสง ก็เริ่มที่จะกลับคืนมาแล้ว เริ่มเห็นคุณค่ามากขึ้น ที่นาของตนเองนั้นมีคันคูกันด้วยเพื่อป้องกันน้ำจากนาคนอื่นไหลลงมาที่นา

รศ.ดร.สุจินต์ เคยไปที่โรงสีเจียเม้งที่อยู่ จ.นครราชสีมา เป็นโรงสีใหญ่ สะอาดมาก ไม่มีฝุ่น ติดแอร์ ไซโลที่เอาไวใส่ข้าวติดแอร์ทั้งหมดจะทำให้ข้าวคุณภาพดีและหอม และยังบอกอีกว่า ปัจจุบันข้าวที่ทุ่งกุลาร้องไห้ไม่หอมแล้วแต่ข้าวที่หอม คือ ข้าวแถว จ.สกลนคร แถวที่มีการเปิดป่าใหม่ เพราะว่ามีอินทรีย์วัตถุมาก โดยส่วนตัวจึงเกิดความสงสัยว่าถ้าหันกลับมาปลูกข้าวโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์จะทำให้ข้าวกลับมาหอมเหมือนเดิมได้หรือไม่

คุณพ่อแสง อาจจะขึ้นอยู่กับสภาพดินด้วย เมื่อปีที่แล้วนำพันธุ์ข้าวจากที่อื่นมาปลูกก็จะนุ่มหอม แต่ตอนนี้ไม่หอมแล้ว ความนุ่มก็ลดลง สงสัยอาจจะเป็นกับดินที่เสื่อมคุณภาพ

ผู้เข้าร่วม ถ้าสมมติว่ามีการปรับปรุงดินให้ดีแล้วนำพันธุ์ที่มีอยู่มาปลูก แล้วจะหอมหรือไม่

คุณพ่อแสง พันธุ์ข้าวที่มีคือ กข.6 และมะลิ ซึ่งไม่ได้มีการกะเหมือนกับทาง จ.ยโสธร คัดแบบสมัยรุ่นพ่อแม่เคยสอนมา เลือกเมล็ดที่ดีที่สุดที่สมบูรณ์ที่สุดมาปลูก ช่วงที่ไปศึกษาดูงานที่ จ.ยโสธร ก็ได้ความคิดใหม่ๆ ในเรื่องของการคัดพันธุ์ข้าว คือ จะกะเมล็ดที่สมบูรณ์ เมล็ดที่มีจุดดำๆ อยู่ตรงกลางจะไม่ใช้แล้วนำไปปลูกประมาณ 9 – 10 ตันแล้วคัดพันธุ์จากต้นเหล่านี้เก็บไว้ปลูกในปีต่อไป ปีนี้ตนเองก็คิดว่าจะทดลองทำโดยคัดไว้ประมาณ 100 เมล็ด

ผู้เข้าร่วม ที่นาของตนเองปล่อยให้หญ้าขึ้น ช่วงที่ไถจะไม่ให้น้ำมากนัก รถไถมันหญ้าลงไปแช่น้ำไว้ นำข้าวมาแช่น้ำคัดเอาเมล็ดลืบออก แล้วนำเมล็ดที่สมบูรณ์หว่านแล้วแช่ไว้ 2 – 3 คืน แล้วปล่อยน้ำออกให้แห้งก็จะเกิดขึ้นมา ช่วงแรกอาจจะยังไม่งามมากก็ใส่ปุ๋ยอินทรีย์ เมื่อรากลงถึงหญ้าเน่าแล้วถึงจะไม่ใส่ปุ๋ย

คุณสมศักดิ์ ช่วงแรกที่จะบอกว่ามีไบโอดี ไควยไถ เสร็จแล้วใช้เชือกของตนเอง ไม่ได้ซื้อ แล้วต่อมาก็เป็นเชือกไนลอน ในช่วงที่เปลี่ยนจากของเก่ามาใช้ของใหม่คิดอย่างไร และมีความคิดเกี่ยวกับเรื่องของดินเสื่อมจากการใช้ของใหม่หรือไม่

คุณพ่อแสง ที่เปลี่ยน ก็เพราะเห็นว่าไถได้เร็ว สามารถไถได้ทั้งวัน สามารถไถในพื้นที่ที่เป็นเนินได้ มีความสะดวกมากขึ้น จึงขายควายไปซื้อตอนนั้นมีควายอยู่ 11 ตัว เลี้ยง 11 ปี ขาย

ไปซื้อนาประมาณ 60,000 บาท หลังจากนั้นก็เลี้ยงควายอีกแล้วขายไปซื้อรถไถ ช่วงแรกในการใช้รถไถและปุ๋ยนั้นยังไม่มีความคิดเรื่องของดินเสื่อม เพราะยังไม่มีความรู้ เห็นเขาทำก็ทำตาม หลังจากที่ได้ไปอบรม ศึกษางานเรื่องเกษตรโดยมีแผนให้การสนับสนุนเรื่องงบประมาณ จึงกลับมาดูดินของตนเองแล้วพบว่าดินเสื่อมคุณภาพ จึงเริ่มมีความคิดที่อยากจะปลูกข้าวที่ไม่ใช้สารเคมี ปัจจุบันตนเองก็เลี้ยงวัวก็จะใช้ขี้วัว ขี้หมูมาทำปุ๋ย

คุณสมศักดิ์ รถไถนาอยู่หรือไม่ แล้วซื้อมาตั้งแต่ปีไหน

คุณแสวง ปัจจุบันรถไถอยู่ ซื้อมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2537

คุณสมศักดิ์ 9 ปีแล้ว เคยเทียบกันดูหรือไม่ถ้าเก็บควายไว้เลี้ยงอยู่จะได้กั้ว จากราคารถไถนา 7 หมื่นห้าพันบาท

คุณพ่อแสวง ก็คงจะได้หลายตัวจนอาจจะซื้อรถยนต์ใช้ได้ แต่ช่วงนั้นไม่ได้คิดถึงตรงจุดนี้ แต่ตอนนี้ก็เริ่มแก้ไข ปรับความคิดแล้ว

คุณวรภรณ์ หลายคุณอาจจะได้แนวทาง แนวความคิด อาจจะเริ่มต้นทำปีนี้ก็ได้

คุณสมศักดิ์ เคยคิดหรือไม่ว่าความคิดในเรื่องการกิน อย่างเช่น การประหยัดในการกินคนจีนกินข้าวข้าวหุงขึ้นหม้อ กินหมูผัดใส่ผักแต่คนไทยกินข้าวเหนียวแล้วกินเนื้ออย่างโดยไม่ได้หาผักมาช่วยเสริมปริมาณให้อิ่มมีส่วนที่ทำให้เกิดรายจ่ายมากขึ้น

คุณพ่อแสวง ก็คิดว่าอาจจะมีส่วน ความคิดแบบคนดีจะดีตรงการรู้จักประหยัดทำให้มีเงินเก็บออมมาก อย่าง ที่ดินแถว ๆ บ้านส่วนใหญ่ก็เป็นของคนจีนที่เข้ามาซื้อจากชาวบ้านโดยให้ชาวบ้านทำนาแล้วแบ่งข้าวให้

รศ.ดร.สุจินต์ ขณะที่รอข้าว อาจจะเล่าให้ฟังเกี่ยวกับโรงสี เคยไปโรงสีของคนจีนตอนนี้เป็นคนไทยแล้ว ใหญ่มากที่ จ.นครราชสีมา สีข้าวได้วันละ 600 ตัน เครื่องคัดข้าวเครื่องละ 9 ล้านบาท สามารถคัดข้าวดีและไม่ดีออกจากกันได้พอดี ข้าวตราหงษ์ทอง โรงสีติดแอร์ไม่มีฝุ่นใช้แรงงานคนน้อยกว่าเครื่องจักร เครื่องเป็นแบบอัตโนมัติใช้เครื่องวัดความหนาแน่น และตีราคาข้าว แล้วส่งเข้าไปเก็บในไซโลมีประมาณ 50 - 60 ไซโล นำความเย็นใส่ข้าวจะเก็บความเย็นไว้แล้วอีกประมาณ 1 เดือนก็นำความเย็นใส่อีกครั้งก็จะเย็นไปได้อีกประมาณ 3 เดือน ข้าวจะหอมการสีจะไม่ใช้สีทีเดียวแล้วขาว เพราะถ้าสีแบบนั้นข้าวจะเครียดและจะแตก จะต้องสีให้เป็นข้าวกล้องก่อนเก็บไว้ในความเย็นระยะหนึ่ง แล้วจึงนำมาสีเป็นข้าวขาวอีกครั้ง มีเครื่องคัดแยกหินออกเขาบอกว่าหินที่คัดออกมาปีหนึ่งถมดินได้ประมาณ 10 ไร่ การสีข้าวจะไม่เหลือกากเลย แกลบที่ออกมาก็จะนำไปเผาได้ความร้อนมาใช้ปั่นไฟใช้ในโรงงาน เหลือขี้เถ้าก็นำมาแบ่งเกรดส่งขายต่างประเทศได้อีก นอกจากนี้ยังมีเศษเหล็กโดยเฉพาะตะปูที่ตกบนหลังคาสังกะสี ลวดก็สามารถนำไปขายได้ ทางโรงสีจะมีกลุ่มเกษตรกรอยู่แถว จ.ยโสธร แวดวงทุ่งกุลาร้องไห้เป็นกลุ่มสมาชิกที่ทางโรงสีไปส่งเสริมให้ปลูก และฝึนกับเมล็ดข้าวสืบริวมกันแล้วนำไปทำปุ๋ยชีวภาพแล้วนำไปให้เกษตรกรที่เป็นสมาชิก

คุณสมศักดิ์ เกษตรกรที่อยู่ทางภาคเหนือก็อยากได้เครื่องคัดเมล็ดข้าวเหมือนกัน เพราะตอนนี้ประเทศจีนต้องการข้าวประมาณ 1 ล้านตันแต่ประเทศไทยสามารถส่งได้เพียง 2 แสนตัน ราคาข้าวจะถูกตัดตรงที่ไม่มีเครื่องวัดคุณภาพข้าว

รศ.ดร.สุจินต์ คนงานในโรงสีที่ซื้อรถจักรยานยนต์นั้นบังคับให้ใส่หมวกกันน็อคทุกคน และมีการตรวจสภาพรถให้ฟรี มีการลงทุนคนงานทำร้านอาหารใหญ่ ชื่อ ร้านอาหารแม่โคม ก่อนเข้า จ.นครราชสีมา เจ้าหน้าที่ในร้านอาหารก็เป็นหุ้นส่วนด้วย

ปิดการประชุม 17.00 น.

บันทึกการประชุมโดย วราภรณ์ หลวงมณี

รายชื่อผู้เข้าร่วม

1.	นายสมศักดิ์ โพธิ์ศรี	ศูนย์ประสานงานเครือข่ายการศึกษาและพัฒนา 173/2 ม.14 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น	สมาชิกภาคีฯ ผู้สังเกต การณ์
2.	นายธวัชชัย คุณวงษ์	เครือข่ายอินแปง 149/7 บ้านบัว ต.กุดบาก อ.กุด บาก จ.สกลนคร	วิทยากร
3.	นายบุญส่ง แสนบุราณ	บ.หนองกุงใหญ่ ต.บ้านเม็ง อ.หนองเรือ	ผู้เข้าร่วมฝึกวิทยากร กระบวนการ
4.	นางเครือวัลย์ โพธิ์ศรี	เครือข่ายสื่อและเครือข่ายผู้บริโภค	สมาชิกภาคีฯ ผู้สังเกต การณ์
5.	นางจิรารรรณ หนูจันทร์	กศน.หนองเรือ	ผู้เข้าร่วมฝึกวิทยากร กระบวนการ
6.	นางอัจฉราพร โดยขุน	กศน. หนองเรือ	ผู้เข้าร่วมฝึกวิทยากร กระบวนการ
7.	นางอัจฉรา คำเรืองศรี	13 ม.4 ต.บ้านเม็ง อ.หนองเรือ	ผู้เข้าร่วมฝึกวิทยากร กระบวนการ
8.	นายเดชา คำเรืองศรี	13 ม.4 ต.บ้านเม็ง อ.หนองเรือ	ผู้เข้าร่วมฝึกวิทยากร กระบวนการ
9.	นายประยูร ทาน้อย	18/1 ม.2 บ้านพระบาท ต.หัวทอง อ.ภูเวียง	ผู้เข้าร่วมฝึกวิทยากร กระบวนการ
10.	นายทองอยู่ ตลับคำ	57 ม.10 ต.วังสาวบ อ.ภูผาม่าน	ผู้เข้าร่วมฝึกวิทยากร กระบวนการ
11.	นายเพชร หักขุนทด	28 ม.6 ต.วังสาวบ อ.ภูผาม่าน	ผู้เข้าร่วมฝึกวิทยากร กระบวนการ
12.	นายสำรวย พิมพ์ศรี	68 ม.3 ต.หัวทอง อ.ภูเวียง	ผู้เข้าร่วมฝึกวิทยากร กระบวนการ
13.	นางสาวนิตยา หลวงนันท์	องค์การแพลน ประเทศไทย สำนักงานพื้นที่ภูเวียง	ผู้เข้าร่วมฝึกวิทยากร กระบวนการ
14.	นายวิไล ทาน้อย	38 ม.2 ต.หัวทอง อ.ภูเวียง	ผู้เข้าร่วมฝึกวิทยากร กระบวนการ
15.	นายมนต์ชัย ผ่องศิริ	องค์การแพลน ประเทศไทย สำนักงานพื้นที่ภูเวียง	สมาชิกภาคีฯ ผู้สังเกต การณ์
16.	นายถาวร ดีรุณ	องค์การแพลน ประเทศไทย สำนักงานพื้นที่ภูเวียง	ผู้เข้าร่วมฝึกวิทยากร กระบวนการ

17. นายเฉลิม สุระพินิจ	อาจารย์ใหญ่ ร.ร.บ้านหนองลุมพุก ต.โนนสะอาด อ.หนองเรือ	ผู้เข้าร่วมสังเกตการณ์
18. นายแสง สมวงษ์	บ.หนองลุมพุก ต.โนนสะอาด อ.หนองเรือ	ผู้เข้าร่วมสังเกตการณ์
19. นายบุญทัน ไชยกิจ	บ.หนองไฮ ต.โนนสะอาด อ.หนองเรือ	ผู้เข้าร่วมสังเกตการณ์
20. นายสุวรรณ บุตรศรี	บ.หนองไฮ ต.โนนสะอาด อ.หนองเรือ	ผู้เข้าร่วมสังเกตการณ์
21. รศ.ดร.สุจินต์ สิมารักษ์	คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น	หัวหน้าโครงการ
22. ผศ.ดร.วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์	คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น	รองหัวหน้าโครงการ
23. นางสาวราภรณ์ หลวงมณี	โครงการวิจัยพัฒนากลไกการจัดการความรู้ฯ สกว.	เลขานุการโครงการ
24. นายสม ช่อวิชา	บ.โนนสะอาด ต.โนนสะอาด อ.หนองเรือ	ผู้เข้าร่วมสังเกตการณ์
25. นายบรรจง ย่นดร	บ.โนนสว่าง ต.โนนสะอาด อ.หนองเรือ	ผู้เข้าร่วมสังเกตการณ์
26. นายบุตร ย่นดร	ม.6 บ.หนองลุมพุก ต.โนนสะอาด อ.หนองเรือ	ผู้เข้าร่วมสังเกตการณ์
27. นายคำตัน ศรีจันทร์	ม.6 บ.หนองลุมพุก ต.โนนสะอาด อ.หนองเรือ	ผู้เข้าร่วมสังเกตการณ์

เอกสารแนบ หมายเลข 8
สรุปกิจกรรมที่ดำเนินการ

รายงานการประชุมสรุปบทเรียนวิทยากรกระบวนการ

วันที่ 17-18 พฤษภาคม 2546

ณ อุทยานเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

จัดโดย ภาศึความร่วมมือวิจัยและพัฒนาเกษตรยั่งยืน จังหวัดขอนแก่น
สนับสนุนงบประมาณโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ประชุมสรุปบทเรียนวิทยากรกระบวนการ

วันที่ 17-18 พฤษภาคม 2546

ณ อุทยานเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้เข้าร่วมประชุม

1. อาจารย์สุจินต์ สิมารักษ์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
2. พ่อเล็ก กุตวงศ์แก้ว	เครือข่ายอินแปง
3. พ่อบุญเต็ม ชัยลา	เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน
4. นายสุรินทร์ ห่วงจิตร	ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนหนองเรือ
5. นางอัจฉรา คำเรืองศรี	บ.หนองกุงใหญ่ ต.บ้านเม็ง อ.หนองเรือ
6. นางสาวราภรณ์ หลวงมณี	โครงการวิจัยพัฒนากลไกการจัดการความรู้ฯ
7. นายอาจ ธาระพงษ์	บ.โคกกกลาง ต.ห้วยทอง อ.ภูเวียง
8. อาจารย์รจนา คุ่มทรัพย์	ร.ร.บ้านหนองผักแว่น ต.ห้วยทอง อ.ภูเวียง
9. อาจารย์จ่านงค์ พิมพศรี	ร.ร.บ้านหนองผักแว่น ต.ห้วยทอง อ.ภูเวียง
10. นายแก้ว เย็นสดีตย์	บ.น่าน้ำชา ต.ภูผาม่าน อ.ภูผาม่าน
11. นายสมาน เลิศคอนสาร	บ.ภูผาม่าน ต.ภูผาม่าน อ.ภูผาม่าน
12. นายแจ่ม มาเขียว	บ.ชำภูทองใต้ ต.ภูผาม่าน อ.ภูผาม่าน
13. นายทวี เวียงทอง	บ.ภูผาม่าน ต.ภูผาม่าน อ.ภูผาม่าน
14. นายประยูร ทาน้อย	บ.พระบาท ต.ห้วยทอง อ.ภูเวียง
15. นายทองอยู่ ตลับคำ	บ.โนนเตาเหล็ก ต.วังสวาบ อ.ภูผาม่าน
16. นายประเสริฐ ทนนาดี	บ.วังสวาบ ต.วังสวาบ อ.ภูผาม่าน
17. นายสำรวย พิมพศรี	บ.ห้วยบง ต.ห้วยทอง อ.ภูเวียง
18. นายวิไล ทาน้อย	บ.พระบาท ต.ห้วยทอง อ.ภูเวียง
19. นายพลากร บัณฑิตวงศ์	สำนักวิจัยและพัฒนาเกษตรเขต 3
20. นายธรรมศักดิ์ สิงห์พงษ์	สำนักงานพัฒนาที่ดิน เขต 5 ขอนแก่น
21. นายมนต์ชัย ผ่องศิริ	องค์การแพลน ประเทศไทย สำนักงานพื้นที่ภูเวียง
22. นายถาวร ติรุณ	องค์การแพลน ประเทศไทย สำนักงานพื้นที่ภูเวียง

วันที่ 17 พฤษภาคม 2546

ช่วงเช้า สรุปบทเรียน

อาจารย์สุจินต์

ตอนเช้าเรามาคุยกันเรื่องปัญหาการพัฒนาสังคม แผ่นดินเป็นของรัฐ อยากให้พ่อเล็กมาเล่าปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และพอทำไปแล้วมันจะเกิดอะไรขึ้นกับชุมชน ผมมีความรู้สึกถึงความ

หนักหน่วงในความสับสนเกิดขึ้นเยอะ นอกจากกระแสโลกาวิวัฒน์ที่เราว่าเข้ามาเยอะๆ แล้วเปลี่ยนค่านิยมของเด็กจนถึงผู้ใหญ่ และยังมีโครงการต่างๆ ที่รัฐนำเข้ามา ตอนนี้พวกเราอาจจะยังไม่รู้ แต่ผมเข้าไปตอนที่รัฐเอาเงินมา 2,000 ล้านบาท หน่วยราชการทำโครงการแบบบูรณาการ และหน่วยราชการส่วนต่างๆ ก็เข้าไปนั่งคุยกัน คำว่าบูรณาการคืออะไร จนป่านนี้ก็ยังไม่มีการเข้าใจจริงๆ แล้วเงินจำนวน 2,000 ล้าน หน่วยราชการขอไปไม่หมด เงิน 2,000 ล้านยังเหลืออีก 500 ล้าน และงานวิจัยก็เป็นงานพัฒนามีทุกหน่วยงานที่เข้ามานั่งคุยกัน แต่ถามว่าแล้วการบูรณาการอยู่ที่ไหน จริงแล้วมันอยู่ที่ชุมชน ชุมชนเขาบูรณาการอยู่แล้ว แต่ว่าเขาถูกดัดแปลงออกเป็น กรม กอง จะมาบูรณาการมันก็ยาก แล้วรัฐบาลก็พยายามทำหน่วยเคลื่อนที่แต่ผมมองภาพไม่ออกว่ามันจะเป็นอย่างไร

ผมมองภาพออกเป็นความฝันอย่างหนึ่งว่า ถ้าชุมชนสามารถจะพึ่งตนเองได้ในเชิงของการมีสวัสดิการตนเองเข้มแข็ง ซึ่งถามว่าตอนนี้ทำได้ไหม ก็ทำได้ทั่วประเทศมีตัวอย่างให้เห็นว่าทำได้ ถ้าเผื่อว่าเราสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ ผมเชื่อว่าประเทศเรางบประมาณที่รัฐเอามา เราสามารถเอาไปใช้อย่างอื่นได้เยอะแยะ อาจจะใช้ในด้านของการสื่อสารให้ทั่วทุกซอกทุกมุม แต่ตอนนี้มันไม่ใช่ อย่างนั้น เงินที่ใช้ไม่หมดเราก็เอามาทุ่มอยู่ตรงนั้นทุ่มลงไปเท่าไรชุมชนก็เกิดความอ่อนแอมากขึ้น ต้องพึ่งเงินของรัฐมากขึ้นและรัฐเองก็ต้องทุ่มเงินเข้าไปมากขึ้น เพราะฉะนั้นเงินของประเทศก็กระจายไปหมด เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วเราเลยคิดว่าเรามาช่วยกันให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ แต่ไม่ได้หมายความว่าพึ่งพาตนเองได้ไม่เกี่ยวข้องกับรัฐนะ ต้องเกี่ยวข้องกับรัฐลักษณะที่ชุมชนสามารถที่จะตัดสินใจเองได้ มีอำนาจของตนเอง เราก็เลยคุยกันว่าแล้วเราจะทำอย่างไร ขบวนการที่พวกเรา กำลังทำอยู่ในโครงการส่วนใหญ่เราก็เข้าไป เราหวังว่าโครงการที่เราทำมันน่าจะช่วยในสิ่งที่เราคิดว่าให้ชุมชนเขาพึ่งตนเองได้ ให้เขาช่วยตนเองได้การนำเอาระบบการ การพัฒนาที่จะให้ชุมชนมีส่วนมากที่สุด แต่ตรงนี้นั้นก็มีกระบวนการ วิธีการมากมายที่เราทำ มีอยู่อย่างหนึ่งคำว่า "วิทยาการกระบวนการ" คนที่เข้าไปช่วยชุมชนวิเคราะห์ตัวเองกลับเป็นคนข้างนอก เราก็มาคิดว่ามันยังไม่ใช้ เราก็มานั่งคิดว่าถ้าเผื่อเราจะทำอย่างนั้นได้มันก็ต้องเป็นคนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็น อบต. หัวหน้ากลุ่ม ชุมชนและบุคคลที่สนใจจะเป็นครูที่อยู่ในพื้นที่และน่าจะเป็นคนที่ใกล้ชิดชุมชนมากที่สุดลงมาทำตรงนี้ และจะทำอย่างไรให้คนเหล่านี้สามารถจะไปทำงานกับชุมชนได้และชุมชนเองก็สามารถวิเคราะห์ตนเองได้ ทำแผนของตนเองได้

ผมคิดว่ามันน่าจะเป็นจุดดีหลังจากที่เราทำโครงการนี้ไป ซึ่งตอนนี้เรามีเครือข่ายชุมชนด้วย มาจาก อบต. มาจากหน่วยงานของ สวพ. ซึ่ง สวพ. ก็เป็นส่วนหนึ่งที่เคยทำงานร่วมกับชุมชนมาแล้ว จริงๆ หน่วยงานราชการที่ระบุว่าเป็นหน่วยงานเข้าไปใช้ความคิด อย่าง สวพ. คนที่ไม่มีความรู้เรื่องพวกนี้เลยก็มีเยอะมาก คนที่รู้เรื่องนี้ก็มี เพราะฉะนั้นเราก็ต้องเลือกหน่อย และคนที่จะมาทำงานร่วมกันกับเราก็ต้องมีความคิดเห็นด้วยกับเรา อย่างครูที่อยู่ในโรงเรียนเราก็ไม่ใช่จะอยู่แต่ในโครงการนี้ เราก็เอาโครงการอื่นเข้าไปด้วย เพื่อช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่ดี อบต. เขาพยายามที่จะจ่ายเงินเป็นแบบนี้ก็มีโรงเรียน มีวิทยาลัย มี กศน. มีวิทยาลัยเกษตรที่เข้ามาทำตรงนี้ และจริงๆ ตรงที่เรามองว่า ถ้าเผื่อว่าเราไม่ทำเป็นทางการหน่วยงานต่างๆ มานั่งคุยกันทำงาน แล้วก็ทำงานกับชุมชน แล้วก็มีคนในชุมชนทำงาน มันอาจจะเป็นการมองว่าลองทำใน

ขอนแก่นดูก่อนและถ้าเกิดทำได้มันน่าจะขยายไปเป็นตัวอย่างในจังหวัดอื่นด้วย ตอนแรกก็คิดแบบมีความทะเยอทะยานมาก แต่ในที่สุดแล้วเราก็บอกว่า เอามาทำตรงนี้ก่อนดีกว่า พวกเราทำกันก่อนทำให้สำเร็จ เมื่อไม่สำเร็จก็มาเรียนรู้ว่าเราจะทำอย่างไร ตอนนี้ภาพในที่สุดออกมาแล้ว ผมคิดว่าเครือข่ายที่เราสร้างขึ้นมามันจะเป็นเครือข่ายที่ทำงานร่วมกันแต่คนที่ทำงานจริง ๆ ก็จะเป็นคนที่อยู่ในชุมชนเครือข่ายเราจะเป็นคล้ายๆ เอื้ออำนวย สมมุติว่า ถ้าเมื่อชุมชนสามารถทำแผนได้ และสามารถเอาแผนนั้นมาดำเนินการได้ มันอาจจะติดขัดในเรื่องของวิชาการ เรื่องอบรม เราหวังว่ารูปลักษณะนี้มันน่าจะเป็นจุดที่ดี แต่ตอนนี้เราดำเนินการมาได้ระยะก็เดือนแล้วครับอ้อย

อ้อย เดือนที่ 7 แล้วค่ะ

อาจารย์สุจินต์ เราขอขยายเราว่า 6 เดือนแะเราจะมาคุยกันเพื่อที่จะทำให้เป็นโครงการใหญ่แล้วทำไม่ทันก็ปิดโครงการ ตอนนี้เป็นโครงการขอขยายแบบซึ่งสิ้นเดือนนี้ต้องส่งแล้ว หรือหมดแล้ว

อ้อย หมดแล้วค่ะ

อาจารย์สุจินต์ มันจะต้องมานั่งช่วยกันพัฒนาให้เป็นโครงการใหญ่อีกทีหนึ่ง ที่จะทำตอนนี้เราปิดโครงการคล้ายๆ กับนาร่อง ที่นาร่องตอนนี้ก็คือว่าเราจะทำให้เกิดวิทยากรกระบวนการ ตอนแรกเราคาดหวังว่าจำนวนจริง ๆ 15 คน ตอนนี้เราได้ทั้งหมดที่จะอยู่กับเรามีกี่คน

อ้อย วันนั้นเช็คได้ 28 คน แต่ว่าที่เหลือจริง ๆ จะสักประมาณ 15 คน

อาจารย์สุจินต์ ตอนแรกเข้ามา 40 กว่าคน ตอนนั้นก็ค่อย ๆ ลดลงไป ก็ไม่เป็นไรแต่ละคนก็มีความจำเป็นของตนเอง อาจจะน้ำท่วม ต้องไปตัดอ้อยเพราะไม่มีข้าวกิน เราก็ต้องยอมเขา แต่ว่าเขายังมีใจอยู่

อ้อย บางคนเข้ามาอาจจะไม่ตรงกับความต้องการ คือ มันต่อเนื่องต้องเป็นระยะยาว เขาคิดว่าพอมาอบรมแล้วมันต้องเสร็จ

อาจารย์สุจินต์ แต่กระบวนการที่เราทำไม่ได้แล้วเสร็จ เราทำไป ลงไปทดลองทำกันแล้วกลับเข้ามาคุยกัน อย่างวันนี้ก็เป็นส่วนที่ว่าที่ทำมาทั้งหมดมันเป็นอะไร เรามา สรุปบทเรียน ซึ่ง ตรงนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่เราจะต้องทำรายงาน สกว. ก็ต้องไปอีกส่วนหนึ่งก็คือว่าเราจะต้องมีแผนคร่าว ๆ มีตัวคนที่เป็วิทยากรกระบวนการได้ระดับหนึ่ง และก็มีวิธีกระบวนการทั้งหมด การพัฒนาวิทยากร

กระบวนการที่เราทำมามันเป็นอย่างไร แล้วก็มีแผนของชุมชน โครงการเรามาถึงตรงนี้ 6-7 เดือน ตอนแรกเราจะทำบทเรียนมันจะทำได้เสร็จเร็ว แต่จริงๆ แล้วมันไม่เสร็จเร็วเพราะว่ากระบวนการเรียนรู้ต้องใช้เวลาพอสมควร เพราะฉะนั้นใน 6 เดือน ที่เรที่ตั้งไว้มันก็สั้นไป วันนี้ที่เรามาคุยกันวัตถุประสงค์ก็คือ อยากจะมาคุยกันว่าที่ผ่านมาทั้งหมด เราทำงานมาทั้งหมด มีบทเรียนอะไรบ้าง เราจะสรุปอะไรบ้าง แล้วผลจากการสรุปตรงนี้เราอาจจะเอาไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในการฝึกอบรม ที่นี้ก็จะยังมีอีกหลายหน่วยงานที่เขาทำในลักษณะนี้ ไม่ใช่มีแต่เราที่ทำคนเดียวมันมีหลายหน่วยงานที่เราจะต้องเข้าไปคุยกับเขาดูด้วย ก็อยากจะเรียนปรึกษาว่า เราน่าจะมีประเด็นอะไรบ้างที่เราคิดว่าอยากจะคุย พวกเขาก็ช่วยกันสะท้อนคิดหนึ่งว่าเมื่อทราบอย่างนี้แล้วที่เราทำมาทั้งหมดเป็นอย่างไรครับ และใครที่เป็นผู้อยู่ในกระบวนการตลอด ตามทั้งที่เป็นชาวบ้านด้วย ทั้งครูอาจารย์ด้วย เราที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับครูอาจารย์ เราเห็นเป็นสองส่วนว่า ครูกับชุมชน อีกส่วนหนึ่งเป็นช่องโหว่มากๆ เรายังไม่ได้เข้าไป และตอนนี้ไม่มีโครงการที่มองตรงนี้ชัดๆ มีอยู่ไม่กี่โครงการที่เราเห็นคือเด็ก หรือครูก็ยุ่งกับเด็กในโรงเรียน ตอนนี้เด็กที่มันอยู่นอกโรงเรียน เรียกว่า เยาวชน ถ้าเผื่อว่าเราเข้าไปสังเกตก็จะมีกลุ่มที่เป็นแก๊งค์เลอะเทอะกันไปหมด แล้วตรงนี้เราจะทำอย่างไร ส่วน กศน.เองไม่รู้เข้าไปสัมผัสอย่างไร อีกกลุ่มหนึ่งคิดว่าพ่อแม่ทำอะไรเด็กพวกนี้มันไม่รู้เลย เพราะมันตรงไปตรงมา และอยากถามว่าใครอยู่กระบวนการตลอด

คุณวิไล ผมอยู่กระบวนการนี้ตลอด

อ้อย จริงๆ แล้วทีมภูเวียงจะมาตลอดไม่เคยขาด

อาจารย์สุจินต์ อย่างมาตลอดนี้เป็นอย่างไรครับ 7 เดือนที่ทำกันมาเป็นแบบไหน

คุณวิไล จากที่ทำมา 7 เดือนส่วนตัวผมเองก็จะขอเล่าสักนิดหนึ่งว่าตามที่เห็นในหนังสือเขาบอกว่าให้เตรียมอะไรมาบ้าง ผมก็ได้ทำคร่าวๆ ถ้ามองในการเป็นวิทยากรกระบวนการได้เรียนรู้อะไรบ้าง ผมจะขอตอบเป็นข้อๆ ดังนี้

1. ได้รู้จักเทคนิคการจัดเวทีรูปแบบการมีส่วนร่วม
 2. ได้เรียนรู้พฤติกรรมของคนในหลายรูปแบบ
 3. ได้เรียนรู้การดำรงชีวิตของกลุ่มคนในอดีต ว่าวิถีชีวิตเป็นเช่นไร
- และคำถามที่ 2 ที่ถามว่าเมื่อได้เป็นวิทยากรกระบวนการแล้วได้เห็นอะไรบ้าง ใน

การเข้าไปจัดเวทีตรงนี้ อันแรกที่เห็นคือ

1. เห็นกลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนมีความสนใจที่จะเปลี่ยนแปลงตัวเอง
2. เห็นความตื่นตัวของคนในชุมชน และเห็นผู้นำบางคนไม่กลัวที่จะตัดสินใจ และพร้อมที่จะก้าวไปในจุดนี้
3. เห็นกลุ่มคนที่ไม่สนใจข่าวสารบ้านเมือง

คำถามที่ 3 ชุมชนได้อะไรบ้างจากการไปร่วมเวที

1. เห็นว่าคนในชุมชนที่ไปร่วมมีความคิดเป็นระบบขึ้น
2. เห็นคนในชุมชนมีความคิดเดียวกันได้เรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน

อนาคต นี่คือความคิดของผมเอง

อนาคตน่าจะขยายสู่ชุมชนอื่น หากคนที่มีความรู้ในชุมชนต่อไปเอากลุ่มคนที่มีความรู้ และมีความสนใจตรงนี้มานั่งคุยกันมาอบรมหาแนวทางที่จะก้าวไปพร้อม ๆ กัน

อาจารย์สุจินต์ ท่านอื่นเป็นอย่างไรรับ คิดว่ามีอะไรที่แตกต่างไปมีอะไรที่จะเสริม หรือว่ามีความคิดอย่างไร รู้สึกว่าจะมองเป็นบวกหมดเลย ที่เป็นลบไม่มีเลยหรือครับ

พี่สำรวจ ถัดตรงส่วนลบนะครับ ผมและทีมงานได้ลงไปดูหลาย ๆ พื้นที่ในการพัฒนาเชิงบูรณาการ ผมไม่เข้าใจว่าเป็นอย่างไร เพราะผมไม่มีความรู้ขนาดนั้น ซึ่งมันเป็นเรื่องที่ยาก หัวใจของผู้ที่จะลงไปทำงานตรงนี้ แนวความคิดแบบขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่นๆ เขามีส่วนจะสนับสนุนมาให้ในรูปแบบของเงิน หรือเป็นสิ่งของ ส่วนมากจะไม่เป็นแบบการพึ่งพาตนเอง ส่วนมากที่ผมมองจะเป็นในรูปแบบการพึ่งพาคนอื่นก่อน นี่คือนโยบายที่นักพอสมควร เพราะว่าการที่จะเปลี่ยนแปลงแนวความคิดของชาวบ้านส่วนหนึ่งที่มีแนวโน้มมาทางทีมงาน แต่ส่วนหนึ่งก็อยากดึงไปทางรูปแบบขอความช่วยเหลือ ตามที่ลงไปพวกผมจะเน้นในการพึ่งพาตนเองแต่พวกชาวบ้านบางส่วนหรือว่าความคิดของชาวบ้านยังอยากให้ทีมงานเป็นตัวเชื่อมในการที่จะหาทุน ซึ่งเขาไม่ได้มองทุนตรงที่เขาได้อยู่แล้ว เขาจะมองทุนที่เป็นเงิน และจะเอามาในลักษณะที่จะช่วยเหลือ จะเป็นการกู้ยืมก็ตาม ให้ฟรีก็ตามเขาจะมองทุนตรงนี้มากกว่า เลยเป็นปัญหาที่ผมยังคงหนักใจอยู่ ก็มีแค่นี้ครับ กับปัญหาที่เกิดขึ้น

อาจารย์จำนงค์ สำหรับดิฉันจะเอาประสบการณ์ของตนเองเลย จากการที่ได้ไปร่วม ความรู้ที่ได้ส่วนใหญ่เป็นความรู้พื้นฐานในชุมชน มีประชากรเท่าไร ทำอาชีพอะไร เศรษฐกิจในครอบครัว ในชุมชนเป็นอย่างไรอีกแนวหนึ่งที่ได้คือ รู้แนวคิดของชาวบ้านต่อการประกอบอาชีพ ที่ลงไป 2-3 หมู่บ้านที่ผ่านมา ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมองการประกอบอาชีพ เพื่อหารายได้ จะไม่มองว่าการประกอบอาชีพเพื่ออยู่เพื่อกิน การพึ่งตนเอง เขาจะบอกว่า ทำอะไร จะได้เงินเท่าไร ได้เงินเยอะเท่าไรยิ่งดีชาวบ้านจะมองไปในลักษณะนี้มากกว่า จากนั้นก็ลงไปชุมชนชาวบ้านบอกว่า การเลี้ยงหมูดำเลี้ยงแบบชาวบ้านสองคอน 8 เดือนไม่ทันใจ ขนาด 4 เดือนผมก็ใจจะขาดอยู่แล้ว อยากจะเป่าลมให้มันโตเร็ว ๆ ด้วยเข้าไป ดิฉันก็เลยมองว่า ชาวบ้านมองการประกอบอาชีพมองการทำงานคือทำแล้วต้องได้เงินได้ค่าตอบแทนกลับคืนมา เขาถึงจะเรียกว่าการทำงาน

และความรู้อีกอย่างหนึ่งที่ได้คือได้กลุ่ม กลุ่มในที่นี้ หมายถึง กลุ่มคนที่ทำงานด้วยกันและกลุ่มของคนที่ยากเปลี่ยนแนวคิดเปลี่ยนวิธีการ สำหรับตัวผู้เข้าไปร่วมเองทักษะที่ได้มา คือ

1. ทักษะการฟัง ไม่ได้กับดิลิต แต่ดีขึ้นจากเดิมหนึ่ง บางครั้งการฟังก็จะฟังไปเรื่อยๆ ไม่ได้จับประเด็นอะไรมากมายแต่ตอนนี้ก็เริ่มที่จะมาคิดตามว่า สิ่งที่เขาพูดมามันมีประเด็นเนื้อหาสำคัญอย่างไรบ้าง การคิดคิดอย่างไรมันถึงจะเป็นลำดับเป็นขั้นเป็นตอน คิดให้มันเป็นระบบขึ้นเราจะทำอย่างไร และจากการทำงานร่วมกับผู้อื่น อันนี้คือทักษะที่เกิดขึ้นกับตนเอง ในการร่วมกิจกรรม แต่ไม่ถึงกับว่ามีทักษะในสิ่งเหล่านี้ได้ดีเยี่ยมเพียงแต่ว่าพัฒนาตัวเองดีขึ้นมาจากเดิม

2. ชาวบ้านบางส่วนเริ่มมีแนวคิดว่าการที่จะพัฒนาอะไรก็ตามต้องพ้นออกมาจากตัวของตัวเองเสียก่อน ส่วนใหญ่ คำว่า พัฒนา ของชาวบ้าน ตัวดิฉันเองก็เป็นคนในชุมชนเป็นลูกชาวบ้านมาเหมือนกัน เพราะฉะนั้นถ้าพูดถึงการพัฒนาของชาวบ้าน คือ การสร้างและการเอาเงินลงไป แล้วแต่ใครจะมาสร้างอะไร แล้วแต่เขาจะเอาโครงการมาลงอะไร นั่นคือการพัฒนาของคนในอดีตที่ผ่านมา ก็เลยได้ความรู้ว่าพอเรามาเริ่มทำตรงนี้นั้นมันก็มีส่วนน้อยๆ ที่เริ่มเปลี่ยนว่า การพัฒนามันต้องเริ่มออกจากตัวของเราไปมันถึงจะได้ผล การพัฒนาแบบที่ว่าเขาเอาโครงการมาลงแล้วก็หาย คือ พอหมดโครงการแล้วก็หายไปเลยไม่มีการติดตาม อันนี้เริ่มที่จะเปลี่ยนไปแล้วในชุมชนดิฉันก็คงมีแค่แค่เรื่องปัญหาของการลงชุมชนที่สำรวจก็พูดไปแล้วแต่ส่วนใหญ่ก็ไปทีมเดียวกัน

คุณอาจ สิ่งที่มีมากภายในชุมชนก็คือจะมองในเรื่องของผลประโยชน์ แม้แต่ว่าวิทยากรกระบวนการ เขาก็ยังมองว่าพวกนี้ได้รับผลประโยชน์ได้เงินไป ทั้ง ๆ ที่เราพูดว่าเราทำเพื่อชุมชนทำเพื่อชาวบ้านของเรา แม้แต่ตัวพวกผมเองที่เข้ามาทำงานเพื่อชุมชนของตัวเอง เรามาหาคนที่มีความคิดเหมือนกันกับเรามาทำงานเป็นกลุ่ม เพื่อพี่น้องในอนาคต เขาก็ยังมองเหมือนเดิมว่าเราได้ผลประโยชน์ พอเราประชาสัมพันธ์บอกหลาย ๆ กลุ่ม เขาก็จะพูดว่า งานนี้คงจะได้เงินเยอะนะจากที่เราพูดว่าไม่ได้อะไร เราทำเพื่อหมู่บ้านของเรา เรามาหาคนที่มีความคิดเดียวกันมาคุยกันแต่ก็ยังมาเหมือนเดิม แต่ก็รู้สึกว่ามันดีขึ้นเขาคิดเยอะขึ้น จากที่เขาว่ากับเราอย่างนี้แล้วเขาก็ไปคิดเหมือนกันว่า มันจริงหรือไม่จริง ก็เริ่มเยอะขึ้นในด้านของความคิด ผมสังเกตจากการที่ผมคุยกับเวที 1 แล้ว พอพบกันผมจะไม่ชวนเขาคุยก่อน เขาจะเป็นเริ่มชวนเราคุยก่อน เลยมองเห็นตรงนี้ว่า เขากระตือรือร้นมากขึ้นกว่าเดิม เดียวนี้เขาเป็นฝ่ายชักชวนเราพูดคุย จากเดิมที่เราเป็นฝ่ายไปคุยด้วยไม่ว่าจะเป็นเรื่องปัญหาของชาวบ้านหลาย ๆ ปัญหา กับในอนาคตเราจะทำอย่างไรต่อไปเราถึงจะไปได้ในกลุ่มของเรา เราจะเริ่มได้เมื่อไร เราจะไปดูงานสักกี่ครั้งเราถึงจะทำได้ คือผมคิดว่าผมจะเปิดเชิงหมูเพื่อที่จะแก้ไขปัญหามันราคาตก ในเมื่อมันราคาขึ้นก็ต่างคนต่างไป แต่ว่าเขาก็พยายามอยากจะไปดูงานจากคุณวิไลที่ได้พูดให้พวกเราฟัง ก็มาคุยกันไม่ใช่ว่าเขาตั้งขึ้นมาเป็นกลุ่มเขาคิดขึ้นมาเอาเอง เขาก็มีประสบการณ์คนที่เขาทำมาก่อนเหมือนกัน

อ้อย ขอบทวนกระบวนการให้กับทางภาควิชาว่า ที่เวลาลงไปคุยในพื้นที่อย่างที่คุยเรื่องการเลี้ยงหมูแบบพึ่งตนเองแล้วเขามองไม่เห็น คุยกันแบบไม่ค่อยรู้เรื่อง พี่อาจกับพี่วิไลพาเขาไปดูกลุ่มที่เขาทำก่อน พอเขาไปดูแล้วกลับมาคุยกัน คือไม่ได้จัดเวทีคุยอย่างเดียว บางทีก็มีทดลองทำ

อย่างเช่น ที่บ้านห้วยบง ก็ลองทำผงบัว ก็ได้สูตรมาจากอินแปง ก็ลองทำดูว่ามันพึ่งตนเองทางด้าน ผงชูรสได้ไหม ก็ลองทำดู เราจะได้ใช้เวทีพูดคุยกันอย่างเดียว

คุณอาจ เชียงหมูผมก็จะทำอย่างนี้แหละครับ เพื่อที่จะเปิดเชียงหมูชุมชนเพื่อที่จะให้ผู้บริโภคได้บริโภคหมูโดยปราศจากสารจากเนื้อหมูคืออยากจะให้ผู้บริโภคคิดว่าหมูที่เราบริโภคอยู่ ทุกวันนี้มันปลอดภัยต่อชีวิตเราหรือไม่ พอทำอย่างนี้พอเริ่มที่จะคุยกัน ผมให้ฆ่าเลยหมูของผมตัวแรกผมขายขาด มันจะขาดหรือไม่ขาด (ขายได้หมดหรือไม่) ถ้าขาดผมก็จะเอามาคั่นส้ม (ทำส้มหมู) ขนาดที่ลงชื่อไว้ยังไม่ได้เลย เพราะหมดก่อน ผมทำให้เขาเห็นเลยว่าผมทำได้ ผมขายหมด ไม่มันใจอีกเพื่อความแน่ใจอีก 3 วันผมฆ่าอีก โรงเรียนมาเห็น เออ..ทำไมกล้าฆ่าหมูโดยไม่ได้เรียกเพื่อน โรงเรียนอยากจะได้สัก 1,000 บาท จะได้ไหม จากหมูถ้าขายเป็นตัวกิโลกรัมละ 24 บาท หมูของผม 100 กิโลกรัม ผมฆ่าแหละขายเองก็ได้ 3000 บาท ผมอยากให้เขามองเห็นว่าทำไมเราไม่แก้ปัญหาของเราเองไปรออะไรแต่กับพ่อค้า ในกลุ่มหมูของเราเรารู้ เขาซื้อ 22 บาท เราก็ยังขาย 22 บาททั้ง ๆ ที่ต้นทุนมันไม่ใช่ 22 บาท และจากการที่มองดูก็ดีขึ้นมาน้อยหนึ่งแล้ว

อ้อย จากการที่หมูขึ้นราคาแล้ว กลุ่มผู้เลี้ยงหมูว่าอย่างไรบ้างคะพี่อาจ

คุณอาจ ยังจะเอาเชียงหมูอยู่เหมือนเดิม เพื่อทำรอตัวเอง เพราะหมูมันมีขึ้นมีลง

คุณธรรมศักดิ์ เรื่องหมูที่ผมไปเห็นที่สกลนคร บ้านหนองฮ้าง หมูเหมยชานกับผสมเองเขาขายได้ดี ตัวหนึ่งตั้ง 2,000 บาท แล้วมันโตไว เขาให้กินแต่หยวกกล้วยกับรำ แล้วเลี้ยงคอกชนิดเดียว พื้นที่ครึ่งหนึ่ง 30 ตัว คอกหนึ่งมี 5 ตัว ไม่ต้องใช้พื้นที่มาก เรื่องรำ เรื่องหยวกกล้วย เพราะตอนนั้นแถมเป็นหมอดิน แต่บ้านนั้นมีเรื่องอีกอันหนึ่งก็คือ เขากินหมาเป็นอาชีพเลย คอกหมาก็จะอยู่ติดกับคอกหมูเลยแต่หมาไทยต้องเป็นหมาไทยจริงๆ แต่หมาต่างประเทศเขาจะไม่กิน เพราะฉะนั้นหมูที่ตัวใหญ่เขาจะไม่กิน เขาจะกินแต่หมูเหมยชาน ผมว่าถ้าทางนี้ยากลองก็ไปหาหมูพันธุ์เหมยชานแถบสกลนครมาผสมผสมไว้ มันจะทนกว่าและไม่ต้องใช้จ่าย แล้วใช้อาหารพื้นๆของเราเลี้ยงแบบธรรมชาติจริงๆ แต่ที่ขอนแก่นเขาเรียกหมูปลอดสาร

อาจารย์สุจินต์ จริงๆแล้วหมู ผมกับอาจารย์คมชาญแต่ก่อนสมัยสัก 20 กว่าปีได้ศึกษาเรื่องหมู พันบ้านถึงวิธีการเลี้ยงตั้งแต่แควนี้ขึ้นไปถึงแควโข้ เราศึกษาไปหมดระบบพวกนี้มีหมดเลย เป็นระบบที่ยั่งยืนมาก แต่มันถูกหมูนายทุนเข้าไปตีย่อยยับหมด ตอนนี้ผมคิดว่าเป็นโอกาสที่ดีว่า หมูเหมยชานเข้ามา เป็นโอกาสที่ดีที่ทำให้ชาวบ้านลดต้นทุนลงได้

คุณอาจ มันมีแนวคิดมาผลักดันและสิ่งอื่นมาผลักดันเรื่องนี้ หมายความว่าผู้อยู่หลังอยากเดินไปเร็วกว่า ก็เลยผลักคนข้างหน้าให้ไปเร็ว เพราะว่าติดหนี้ ธกส. ต้องเลี้ยงหมูให้ได้ขายไว ถึงจะทัน ธกส. เพื่อให้ถึงเดือนที่จะส่งเงินคืน

อาจารย์สุจินต์ เราลองไล่ดู ให้พ่อเล็กไล่ดู ว่า ธกส. มาจากไหน เขาก็มาจากรัฐบาล รัฐสั่งให้ ธกส. เป็นธนาคารที่จะต้องทำกำไรด้วย แล้ว ธกส. ทำอะไรสุดท้ายก็มาไล่คือพวกเราที่อยู่ในบ้านที่โดนอัด ต้องวิเคราะห์อย่างนี้มันถึงจะมองเห็นเป็นระบบเลย ผมก็มองเห็นว่าพอถึงจุดเวลาที่เรายุ่งกับไต่บ้านแล้วเราต้องตัดสินใจถ้าหากเราจะให้อนาคตเราอยู่ได้สบายมันจะต้องทำอย่างไร ถ้าเมื่อเราไปเร่งตามเขาสมมุติว่ารัฐเร่งมาที่ ธกส. ธกส.เองต้องทำกำไรต้องใช้เงินถ้าเกิดอยากให้ทำกำไรต้องออกหนี้เยอะๆ แล้วต้องไล่เก็บหนี้ให้ได้เยอะๆ สุดท้ายมันก็มาไล่เรา วงจรมันก็จะเป็นอย่างนี้ ถ้าเกิดเราเป็นอยู่อย่างนี้เรื่อย ๆ ผมเห็นแล้วหลายครอบครัวเลี้ยงไปเลี้ยงมาเกิดเป็นว่ามันเป็นหมูกลับกินคน “ไม่ใช่คนกินหมู” เพราะฉะนั้นต้องมาวิเคราะห์กันว่าที่ทำมามันเป็นอย่างไร แล้วแนวทางออกมันจะเป็นอย่างไร

คุณอาจ ผมคุยกับกลุ่มหมูครอบครัวหนึ่งไม่เดือดร้อนอะไรเลย คือเขามีเงินเก็บประมาณปีละ 70,000 บาท เพราะเขาไม่มีหนี้ เขาจะได้เงินปีละ 70,000 บาทเป็นอย่างต่ำฝากธนาคารไว้ และไม่มีอย่างอื่นมาบังคับ ผมมองเห็นผู้ที่เลี้ยงหมูและมีอย่างอื่นมาบังคับ คือ จะไปไม่รอดเลย

อาจารย์สุจินต์ ใช่ครับ คนเราถ้ายิ่งเร่งยิ่งขาดทุน ยิ่งอยากรวยยิ่งจน แต่ถ้าเอาพอกินมันก็ไปได้ ผมกำลังมองภาพว่าถ้าเราเข้าไปอยู่ในวงจรที่เร็ว จะไม่ใช่วงจรที่เราตัดสินใจเอง มันจะขึ้นอยู่กับคนอื่น ผมไม่ทราบว่าคุณพ่อเล็กเห็นอย่างนั้นหรือไม่ สำเร็จแล้วคนอื่นมาดันเรา แล้วเราก็ไปดันข้าว ตันหมู ตันดิน คืออยากจะได้ข้าวเยอะๆ ได้มันเยอะๆ ก็มีการปรับพื้นที่ดิน เอาปุ๋ยไปโรยถ้าเป็นเช่นนั้นดินก็เกิดการเสื่อมเสียหมด

อาจารย์สุจินต์

ที่ผ่านมาเราให้แต่ละคนที่มาเป็นวิทยากรกระบวนการมีปัญหาที่ถามไว้ ได้เตรียมมาตอบ และช่วยตอบกันด้วยว่ามันเป็นอย่างไรบ้าง

แม่อัจฉรา จากที่ได้เข้าร่วมหลาย ๆ ครั้งรู้สึกว่าได้ความรู้ได้ประสบการณ์ได้รู้จักทุกท่านที่ได้มาร่วมงานด้วยกัน จากประสบการณ์ของตนเองที่ได้จากตรงนี้ก็คือ

1. ได้รับความรู้จากการที่ไปอบรม
2. ได้รู้ทิศทางชุมชนแต่ละครอบครัวจะก้าวไปในรูปแบบใด การศึกษาเรียนรู้

ภายในครอบครัวด้านการดำรงชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากที่เราทำชาวบ้านก็จะถามว่า เรา

ได้อะไร เราก็ตอบเขาไปตรงๆว่า “ได้ความรู้” และประสบการณ์ที่จะพัฒนาชุมชนของตนเอง และตัวเราในนามวิทยากรกระบวนการ และได้ไปปรึกษามาชิกกลุ่มถึงผลที่เราได้ทำมา เราจะเน้นในด้านการทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพและการเกษตร ตอนนี้เราต้องทำให้เขาเห็นเป็นรูปเป็นร่างก่อน และเราทำมาเป็นอย่างไร จนกระทั่งเราได้ตัดสินใจเองว่า จากกลุ่ม 14 คน พวกนี้เขาจะทำปุ๋ยชีวภาพและเลี้ยงสัตว์สำหรับตัวดิฉันเองที่ทำ คือ เลี้ยงปลาและได้ขุดบ่อเพิ่มอีก 2 บ่อ เป็น 4 บ่อ เพราะดิฉันมีความคิดว่า ก่อนที่เราจะให้คนอื่นทำเราต้องทำให้เขาเห็นก่อน เพราะความคิดของคนในชุมชน คือ “ให้พวกเจ้าเอ็ดก่อน ถ้าพวกเจ้ารวยแล้วหมู่ข้ายลเฝ้าหน้า” นี่เป็นความคิดของคนในชุมชนจะเป็นแบบนี้

อาจารย์สุจินต์ แล้วการเป็นวิทยากรกระบวนการมีอะไรบ้างที่เป็นข้อจำกัดเราอยู่ มีไหมที่ต้องปรับปรุง หรือต้องเพิ่มเติม

แม่อัจฉรา คิดว่ายังพอเริ่มกลางๆ และพอไปได้และยังไม่ถึงจุดแข็งและด้อย เพราะว่าถ้าเกิดทางชุมชนเขาถามเราก็พอที่จะแนะนำให้ได้ในบางส่วนหนึ่ง สำหรับตัวเองก็เริ่มที่จะพัฒนาและกล้าตัดสินใจกล้าพูดมากขึ้นค่ะ

คุณประยูร ผมเข้าร่วมวิทยากรกระบวนการเครือข่าย ต้องตอบชาวบ้านมากขึ้น เขาคิดว่าคงได้รับงบประมาณมากขึ้นเมื่อเห็นประธานสภาเข้ามานั่งด้วย นี่เป็นความคิดของเขา ผมบอกเขาว่าที่ผมมาเพื่อมารู้ปัญหาของพี่น้อง และความมุ่งหมายที่มาคือต้องการให้พี่น้องช่วยเหลือตัวเองเสียก่อน ก่อนที่จะได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น

อาจารย์สุจินต์ ผมขอลาที่พ่อเป็นประธาน อบต. ใช้วิธีการวิทยากรกระบวนการเข้าไปช่วยอะไรได้เปล่าในการทำงานของประธาน อบต. เมื่อชาวบ้านคิดว่า อบต. จะเอาเงินมาให้และตรงนี้ปัญหาหลัก วิทยากรกระบวนการเข้ามาบทบาทการแก้ปัญหาได้อย่างไร และช่วยอะไรได้บ้าง

คุณประยูร มีการช่วยได้ดีที่สุดจากวิทยากรกระบวนการ คือคนที่ไม่รู้ก็ได้รู้จักว่า เดี่ยวนี้บ้านเมืองเขาพัฒนาไปถึงไหน และเป็นการดีในด้านของความคิดของชาวบ้านเป็นไปในแง่ดีขึ้น เข้าใจเรามากขึ้น จากเมื่อก่อนที่มองเราว่าหาผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าหาเพื่อส่วนรวม

อาจารย์สุจินต์ ผมขอลาอีกคำถามเดียวว่าพอเราใช้การเป็นหลักการวิทยากรกระบวนการมันดีอย่างไร บรรยากาศในการคุยแบบสดมันดีขึ้นไหมครับ

คุณประยูร ดีครับ

อาจารย์สุจินต์ มันคืออะไรครับ

คุณประยูร คือเราได้เรียนรู้จากหลาย ๆ คนเหมือนคำโบราณกล่าวไว้ว่า “ พี่รู้สอง น้องรู้หนึ่ง ” ซึ่งบางสิ่งบางอย่างผมก็ไม่รู้ บางอย่างผมก็รู้ และก็ได้รับความรู้ซึ่งกันและกัน

อาจารย์สุจินต์ ตอนนี้ใครจะอาสาต่อครับขอเป็นพี่น้องจากทางภูผามานี้แล้วกัน

คุณแจ่ม หมู่บ้านผมเป็นหมู่บ้านที่คุ้ยได้ยากมากที่สุดเลย ตอนนี้ผมก็เลยได้ใช้กระบวนการวิทยากรที่ได้เรียนรู้ และได้เอาไปใช้ ได้ไปเล่าให้ชาวบ้านฟัง ไม่ว่าจะเป็นด้านความเป็นอยู่การทำมาหากินตั้งแต่ปู่ ย่า ตา ยาย ตั้งแต่เก่าแต่หลัง มันเป็นอย่างนี้ ส่วนมากครั้งแรกผมจะเล่าเลยว่า ชาวที่เราคิดเป็นหลัก เงินที่ใช้เป็นหลัก เมื่อก่อนผมไม่เคยรู้ในเรื่องแบบนี้ พอผมเข้ามาผมก็ได้ความรู้ต่าง ๆ มากมายและได้นำความรู้ความคิดที่ได้ไปพูดคุยกับคนแก่คนเฒ่าในหมู่บ้านของผมเอง เล่าเรื่องหรือสอบถามการดำรงชีพ ในสมัยก่อนที่คนเฒ่าคนแก่เคยทำกันมาตั้งแต่ในอดีตเป็นอย่างไร และปัจจุบันเป็นอย่างไรมันมีข้อเปรียบเทียบอะไรและได้ข้อคิดที่ตีวิทยากรกระบวนการสามารถช่วยผมได้เยอะมากครับ

อาจารย์สุจินต์ ถ้าเผื่อผมจะสรุปผมจะทวนนิดหนึ่งว่าคล้าย ๆ กับทุกคนไปเริ่มต้นจะมีปัญหาหมดเลย ตอนแรกคนที่เข้ามาร่วมประชุมระบบคิด คือ เงินเป็นหลัก แต่พอเรามาใช้วิทยากรกระบวนการไปคุยกับเขา อดีตทำอะไรมีทุนอย่างไรและใช้เทคนิคการเป็นวิทยากรกระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมกันทดลอง ร่วมกันวางแผนร่วมกันคิด พอทดลองได้ผลก็ใช้วิทยากรกระบวนการเข้าไปให้เกิดการขยายผลและที่ทำมามีอุปสรรคอะไรบ้างนอกจากตอนแรก ๆ เห็นอุปสรรคทุกคนเลยและในระหว่างที่ทำมีอุปสรรคไหมครับ

คุณแจ่ม ครั้งแรกผมก็ไม่รู้สักเท่าไร ตอนแรกพอเข้าไปเล่าให้ชาวบ้านฟังเขาก็จะไม่เชื่อเรา เขาจะพูดสวนเรากลับมาว่า เจ้าไปรู้มาจากไหนทำไมผมไม่เคยได้ยินเลย ผมก็เลยบอกว่าผมเอาความรู้มาจากอาจารย์ ชาวบ้านก็เลยบอกว่า “ถ้าอย่างนั้นเจ้าก็เป็นคนเฮ็ดก่อน” พอดีหมู่บ้านของผมก็มีองค์การแพลนเข้าไปร่วมทำงานด้วย และได้พาคณะกรรมการหมู่บ้านต่าง ๆ เข้าไปศึกษาดูงานของพ่อสุทธินันท์ พอกลับมาบ้านได้ 3 วัน ผมก็ได้เริ่มลงมือปลูกต้นไม้ ไม้ผล ฯลฯ ชาวบ้านก็ท้าวผมเป็นบ้า ที่ปลูกของไม่เลือกยาม เลือกฤดู จนทุกวันนี้ก็ยอมรับกันมากขึ้น จากที่เมื่อก่อนผมทำคนเดียวจนเดี๋ยวนี้ก็เพิ่มขึ้นจากหนึ่งก็เป็นสอง สาม ตามลำดับ

อาจารย์สุจินต์ ผมกำลังฟังและคิดอยู่ว่าทำไมพวกเราไม่ช่วยกันมานั่งประชุมและเขียนตำราขึ้นมา อย่างเมื่อที่ผมเห็นอันหนึ่งที่ว่า เรื่องอดีต ชวนกันให้มาทำแล้วยังมีให้ทำเป็นตัวอย่างด้วย และ

วิทยาการกระบวนการก็ต้องทำเป็นตัวอย่างด้วย มันเหมือนกับว่าทำอะไรนอกเหนือจากโครงการนี้แล้ว ถ้าเมื่อโครงการนี้ไม่มีเงินผมจะหาเงินลงมาเพื่อช่วยประชุม เขียนเป็นคู่มือมาทำกันอย่างไรบ้าง มันมีความหลากหลายอย่างไรให้ทำเป็นคู่มือมา และมันเป็นจุดสำคัญมาก เพราะว่าผมดูมันมีคือ วิทยาการกระบวนการ เวลาอบรม เวลาผมพูดเป็นขั้นเป็นตอน มันเหมือนจะทำที่เดียวเสร็จ พอลงไปก็ไปทำที่ กลับมาคุยกัน มันไม่เหมือนกับการเรียนในห้องเรียน และการอธิบายในห้องเรียนมันเป็นอย่างไร มันคนละอย่างกันและตรงจุดนี้มันจะเป็นบทเรียนได้ดี

คุณอาจ ถ้าพูดกับไต่บ้านมันเป็นแบบนี้ครับ “ใครคิดว่าเก่งก็ทำ” ผมเลยอยากจะทำลายพอเราไปพูดกับเขาก็จะได้คำท้าทายออกมา

อาจารย์สุจินต์ ถ้าเป็นแบบนี้ผมก็อยากจะได้เป็นเกรด ถ้าเกิดพวกเรามาช่วยกันเขียนแล้วผมก็อยากจะหาทุน แล้วมันขายได้ มันก็จะเข้ากองทุน

คุณธรรมศักดิ์ เมื่อกี้เห็นพูดกันว่า หมูบ้านชำภูทองใต้ เป็นโรคเบาหวานกันมาก เขารู้ได้อย่างไรครับว่าเป็นเบาหวาน

คุณแจ่ม ที่รู้ว่าเป็นเบาหวานเพราะทางโรงพยาบาลเขาบอก ในหมู่บ้านจากจำนวนครัวเรือน 122 ครัวเรือน โรคที่เป็นคือเป็นโรคเบาหวานมากที่สุด เมื่อเป็นเบาหวานก็ไปหาหมอ หมอก็จะให้ยามากิน พอยาหมดก็ไปหาหมออีกวนเวียนอยู่อย่างนี้ครับ

อาจารย์สุจินต์ เมื่อเป็นเบาหวานไต่บ้านเองมีทางแก้ และวิธีดูแลสุขภาพตัวเองอย่างไร

คุณแจ่ม ผมไม่รู้ครับ

คุณธรรมศักดิ์ ผมก็เป็นเบาหวานเหมือนกันเป็นมา 4 ปีแล้ว และผมก็พยายามศึกษาว่าเบาหวานมันเกิดจากสาเหตุอะไรอันดับแรกเลยก็คือ

1. เกิดจากการพักผ่อนไม่เต็มที่ เกี่ยวข้องกับสุขภาพโดยตรงต้องฉีดยา
2. คนเป็นเบาหวานต้องออกกำลังกายตลอด เพื่อให้เหงื่อออกการออกกำลังกายไม่จำเป็นต้องวิ่งก็ได้ จะทำอะไรก็ได้เพื่อให้เหงื่อออก เพื่อที่จะไปละลายแคลอรี่ในร่างกาย
3. คนที่เป็นเบาหวานขอแนะนำว่าไม่ให้บริโภคเนื้อสัตว์ แต่ถ้าเป็นเนื้อปลา รับประทานได้ แต่ถ้าเป็นพวก หมู วัว ควาย เป็ด ไก่ ไม่ควรรับประทาน เพราะมันเป็นแหล่งที่มีโปรตีนสูงมันจะทำให้ตับทำงานหนักขึ้นเป็นสองเท่า จากที่มันทำงานเป็นปกติ

4. คนที่เป็นเบาหวานไม่ควรรับประทานอาหารที่เป็นแป้งมากจนเกินไปถ้าจะทานข้าวก็กินเพื่อพออิ่มไม่ทานจนแน่น ถ้าเป็นไปได้ควร งดกินข้าวเหนียวให้มากินข้าวเจ้าแทน เพราะข้าวเหนียวจากการสำรวจแล้วเมื่อมีการย่อย แป้งในข้าวเหนียวจะกลายเป็นน้ำตาล และจะทำให้น้ำตาลในเลือดขึ้นสูง เพราะว่าคนที่เป็นเบาหวานนาน ๆ จะมีโรคอีกชนิดหนึ่งตามมา คือ ตาจะบอด

คุณแจ่ม จากการสังเกตคนที่เป็นเบาหวานในหมู่บ้านส่วนใหญ่แล้วตาจะฟ้าฟาง

อาจารย์สุจินต์ ประเด็นเรื่องเบาหวานเป็นประเด็นที่น่าสนใจ แต่หลายคนมองข้าม เพราะคิดว่าเบาหวานเป็นโรคที่ติดต่อทางกรรมพันธุ์ แต่เดี๋ยวนี้มันไม่ใช่เป็นจากกรรมพันธุ์ แต่มันมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากการบริโภค และผมขอถามว่าคนที่เป็นเบาหวานพฤติกรรมการบริโภคอาหารเป็นแบบใด

คุณแจ่ม จากที่ผมสังเกตคนที่บ้านผม เขาก็กินข้าวเหนียวเป็นหลัก ส่วนกับข้าวจะซื้อจากรดสามแข้งที่วิ่งมาขายในหมู่บ้านครับ

อาจารย์สุจินต์ สรุปสาเหตุของคนที่เป็นเบาหวานน่าจะมาจาก ส่วนใหญ่จะเป็นคนที่ทานอาหารซื้อมาจากตลาด จากรดสามแข้ง ซึ่งเมื่อก่อนอาหารจำพวกนี้จะไม่มีการขายในหมู่บ้าน และจากการศึกษาที่ผมอ่านพบในหนังสือ เขาบอกว่าคนอีสานทุก ๆ 10 คน จะเป็นเบาหวานอยู่ 1 คน หรือ 10% ของประชากรในภาคอีสาน

คุณแจ่ม อาจจะเป็นไปได้ครับ แต่คนที่เป็นโรคเบาหวานส่วนใหญ่จะไม่ยอมเปิดเผยตัวเองก็เลยทำให้ไม่ทราบจำนวนที่แท้จริงครับ

อ้อย จากการสอบถามทางเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ทราบว่า คนภาคอีสานเป็นโรคเบาหวานมากกว่า 60%

คุณประยูร จากที่ผมได้คุยกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่สนิทกัน คือ หมอสมภพ บอกว่าเมื่อก่อนโรคเบาหวานนี้จะไม่มี ในตำราหมอก็ไม่มี แต่ผมคิดเอาเองว่ามันน่าจะมาจากสาเหตุที่เรากินผงชูรส เพราะว่าตัวอื่นเราไม่กินเยอะเท่าผงชูรส คนแก่สมัยก่อนก็บอกว่าเมื่อก่อนก็ไม่ได้กินหวานจากน้ำตาล แต่หมอก็ไม่ได้ยืนยันว่าถูกต้อง แต่ผมก็ได้จากการที่ผมสังเกตเอาเอง

อาจารย์สุจินต์ จากการสังเกตสมัยก่อนครอบครัวอยู่กันพร้อมหน้า พ่อแม่ทำกับข้าวกินเอง แต่ปัจจุบัน พ่อแม่ไม่ได้ทำกับข้าวให้ลูกกิน ลูกตื่นขึ้นมาก็ซื้อกับข้าวมากินเอง

คุณแจ่ม ผมก็ว่าเหมือนกัน เมื่อก่อนคนไม่ซื้อน้ำอัดลมกินหรือซื้อน้ำหวานจากตลาดกิน คนเมื่อก่อนจะบริโภคน้ำบ่อ น้ำสร้าง ซึ่งขุดลงไปดิน และการขุดลงไปในพื้นที่ทำให้ขุดโดนรากไม้บางชนิดหรือใบไม้บางชนิดหล่นลงไปบ่อน้ำ ผมว่ามันอาจจะปนเปื้อนอะไรก็ได้

แม่อัจฉรา จากการที่ดิฉันไปประชุมกับ อสม. เขาบอกว่าพฤติกรรมของคนไทยไม่ยอมให้เหงื่อออก ชอบทำงานในร่ม ทำงานในที่สบายเลยทำให้เหงื่อไม่ออก

คุณธรรมศักดิ์ แต่ถ้าออกกำลังกายมาก ๆ ก็เกิดผลเสีย คือ เกิดโรคข้ออักเสบตามมา

อาจารย์สุจินต์ จริง ๆ แล้วคนในสมัยก่อนได้ออกกำลังกายอยู่ตลอด เพราะได้เดินไปเก็บผักหาปลา จะไปไหนก็ต้องเดิน มันเลยทำให้เหงื่อออกอยู่ตลอดเวลา ตลอดจนการทำไร่ ทำนา ก็ถือว่าเป็นการออกกำลังกาย แต่ทุกวันนี้มันสบายมากเกินไป เพราะทุกอย่างต้องใช้เครื่องทุ่นแรงไม่ว่าจะเป็นการไถ ปักดำ การเก็บเกี่ยว เลยเกิดการทำให้คนมีเวลาว่างเยอะขึ้น สรุปประเด็นแล้ว คนที่เป็นเบาหวาน คือคนที่ชอบสบายเกินไปไม่ชอบออกกำลังกาย และแนวทางการทำงานของหมอทุกวันนี้ มันแตกต่างจากอดีต คือ ในอดีตหมอจะลงไปหาชาวบ้าน ไปเยี่ยมครอบครัว แต่หมอทุกวันนี้นั่งรอคนไข้อยู่ที่โรงพยาบาล เพราะว่ามันไม่มีเวลาต้องรักษาคนไข้ที่โรงพยาบาล ต้องไปคลินิก บทบาทส่วนมากจะอยู่ที่ อสม. กับสถานีนามัยเป็นผู้ที่เข้าไปให้ความรู้ในการดูแลตนเอง ไม่อยากให้ทำงานแบบตั้งรับ ถ้าป่วยก็ต้องไปหาหมอที่โรงพยาบาลหรือคลินิก

คุณประยูร แต่ก่อนผมมีเพื่อนรักกันมากไปทำงานที่ประเทศลาว เพื่อนเลยส่งยาสมุนไพรมาให้กิน และให้กินติดต่อกันเป็นเวลา 3 เดือน หลังจากนั้นผมก็ไปตรวจร่างกายที่โรงพยาบาล เมื่อไปตรวจแล้วน้ำตาลมันลดลง และเมื่อก่อนผมจะมีอาการปวดหัวเป็นประจำแต่ทุกวันนี้อาการปวดหัวได้หายไปแล้วตั้งแต่ 2-3 ปีที่ผ่านมา

อาจารย์สุจินต์ เรื่องเบาหวานเป็นเรื่องที่สำคัญและเราก็พูดกันมาหลายครั้งแล้ว เราน่าจะจัดเวทีคุยกัน

อ้อย จากที่ทำกระบวนการมาด้วยกัน ตัววิทยากรเองได้เรียนรู้อะไรบ้าง เจอปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้างจากการที่เข้าไปทำงานในชุมชน

คุณณรงค์ เริ่มแรกการทำงานกับชุมชน คือการเข้าไปเก็บข้อมูลจากชุมชน และจากข้อมูลต่อยอดที่ชาวบ้านเก็บไว้แล้ว แล้วเอาข้อมูลมาคุยกันว่าเราจะทำอะไรต่อ เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริม ซึ่งกระบวนการที่ทำในตอนนี้คือ การเชื่อมกับโรงเรียน และอยากจะรู้ว่าโรงเรียนเอื้อต่อชุมชนอย่างไรบ้าง โดยการใช้แนวทางการเลี้ยงหมูแบบพึ่งตนเองเป็นแนวทางในการพูดคุย โดยประมาณ 1 สัปดาห์ข้างหน้า ทางกลุ่มจะมีการชำแหละหมูและส่งเข้าไปในโรงเรียนแต่ละโรงเรียนทำอาหารกลางวันเด็ก พอถึงขั้นนั้นแล้วทางกลุ่มเองจะหารูปแบบการทำงานร่วมกับทางโรงเรียนอีกรูปแบบหนึ่งคือ การสร้างอาชีพให้กับนักเรียน จากการสำรวจและพูดคุยกับทางโรงเรียนอยู่ บางโรงเรียนก็สนใจในการทำไข่เค็ม และอยากจะคุยกับทางโรงเรียนเด็กน่าจะสานชะลอมในการบรรจุไข่เค็มได้ และอีกแนวทางหนึ่งคือ การปลูกผักปลอดสารภายในโรงเรียน โดยผักที่ปลูกจะเป็นส่วนหนึ่งในการทำอาหารกลางวันและส่งขายข้างนอก อาจจะส่งขายให้กับกลุ่มหรือโรงเรียนในละแวกรอบข้าง หรือมีอีกแนวทางหนึ่งคือโรงเรียนสามารถผลิตอาหารหมูให้กลุ่มได้หรือไม่ และผมเองก็ได้คุยกับสมาชิกกลุ่ม และทางโรงเรียนอีก 10 โรงเรียนในเขตภูผาม่านว่าทางโรงเรียนต้องการเนื้อหมูในการประกอบอาหารอาทิตย์ 2 มื้อ คือ วันจันทร์และวันศุกร์ และได้ลงมาหารือกับสมาชิกแล้ว สมาชิกบอกว่ากลัวผลิตหมูได้ไม่ทัน และสมาชิกให้ความเห็นว่า เราสามารถผลิตลูกหมูได้ แต่เราไม่สามารถที่จะผลิตอาหารหมูให้ลูกหมูกินได้อย่างเพียงพอและตลอดไปได้ และตัวผมเองก็ได้เป็นตัวแทนเข้าไปพูดคุยกับทางโรงเรียน และได้เสนอว่าทางโรงเรียนสามารถหาอาหารหมูให้กับกลุ่มได้หรือไม่ โดยให้เด็กนักเรียนเป็นคนทำ และนำอาหารหมูที่ได้มาแลกเนื้อหมูจากกลุ่ม แต่ทางโรงเรียนก็ไม่สามารถให้คำตอบได้ และจะไปประชุมร่วมกับทางโรงเรียนอีกประมาณเดือนนี้ และมีอีกแนวทางหนึ่งที่กลุ่มคิด คือการหาสมาชิกผู้เลี้ยงหมูเพิ่ม รูปแบบการเลี้ยงใช้อาหารอาหารธรรมชาติ เป็นพวกผักต่างๆ ซึ่งจะเป็นการลดต้นทุนในการผลิตอาหารสัตว์และเป็นการลดต้นทุนต่อผู้เลี้ยงสัตว์ และอีกอย่างหนึ่งอยากให้เขาเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง โดยการให้หมูเขาไปเลี้ยงเสียก่อน แล้วเขาจะพบปัญหาจากการไปซื้ออาหาร ไปหาอาหาร ตัวผมเองที่เคยเลี้ยงหมูมาก่อนเลี้ยงแบบหลายวิธี และที่ค้นพบคือการเลี้ยงแบบธรรมชาติ และสมาชิกก็ยอมรับว่าผมทำได้ สมาชิกก็เห็น จากนั้นก็หาพี่มาปลูก โดยการลดการใช้สารเคมี เพราะมันจะมากเกินไปในอาหารสัตว์ เราจะเลี้ยงแบบธรรมชาติล้วนๆ อาจจะได้จาก เศษผักปลอดสารที่เราปลูก จากพืชหรือผักที่เราเหลือจากการบริโภคแต่ต้องเป็นผักที่ปลอดสารจริงๆ

อาจารย์สุจินต์ ผมสนใจเรื่องนี้ ตอนนี้หมูที่เลี้ยงคือพันธุ์อะไรครับ

คุณณรงค์ พันธุ์แฮมเชอร์ครับ

อาจารย์สุจินต์ คือผมตั้งข้อสังเกตไว้อย่างนี้ คือชาวบ้านเขาอยากจะเลี้ยงหมูคืออยากจะได้พันธุ์ที่ดี คือพันธุ์ที่ได้มีการผสมจากนักวิชาการเพื่อที่เวลาเลี้ยงมันจะเจริญเติบโตได้ดี พอมาฟังจากตรงนี้มันจะเป็นไปได้ไหมที่เป็นพันธุ์พื้นๆที่จะเลี้ยงแบบอาหารแบบธรรมชาติมันจะโตเหมือนหม

ซานเหมือนที่อาจารย์ธรรมศักดิ์ว่าจริง ๆ แล้วการเลี้ยงหมูแบบสมัยก่อนก็ใช้หยวกกล้วยมาสับ ๆ แล้วนำมาต้มกับเศษอาหารมันก็กินกันอย่างเหลือเฟือ แต่สมัยนี้มันต้องใช้หัวอาหาร ร้าเพราะฉะนั้นมันจะไม่สวยและโตอย่างที่เราคิดเป็นอย่างนั้นหรือเปล่าไม่ทราบ

พัฒนรงค์ หมูเริ่มแรกผมก็ซื้อจากฟาร์มเหมือนกัน พอหลัง ๆ มาเราก็ซื้อเอง เพราะสมาชิกบอกว่าเป็นการลดต้นทุนกัน ถ้าเราไปมุ่งแต่ข้างนอกก็จะมีปัญหา หมูข้างนอกจากที่เราไปถาม 5 เดือนครึ่งเขาก็จะเอามาขายก็ได้ประมาณ 100 กิโล แต่หมูจากกลุ่มจะประมาณ 6-7 เดือนจากการซึ่งน้ำหนักก็ได้ 100-106 กิโล จากการซึ่งน้ำหนักของเนื้อเราพบเนื้อที่ซึ่งออกมาถึง 42 กิโล จากเราถามเขียงเนื้อข้างนอกที่เขาชำแหละจะพบเนื้ออยู่ 36 กิโล แสมเซียที่พวกผมเลี้ยงกันอยู่ 42 กิโล เป็นกระดูกข้าง 6-7 กิโล จากนั้นก็จะเป็นเนื้อสามชั้นสักประมาณ 7 กิโล ซึ่งการชำแหละผมก็จะจดสถิติไว้ว่าหมูที่เลี้ยงอาหารแต่ละอย่างจะเหมือนกันหรือไม่ การเลี้ยงผักขมหนึ่งจะบางกว่าการเลี้ยงด้วยหยวกกล้วยเราก็จะบอกกันว่ามันจะน้อยกว่า คือเรามีการจดบันทึกถ้าเราเพิ่มบอนเข้าไปก็จะเริ่มบางเข้าไปอีก ไขมันหน้าท้องก็จะเหลือประมาณโลครึ่ง ซึ่งตรงนี้พวกผมจะพยายามแนะนำให้สมาชิกได้มาเรียนรู้ด้วยกันว่า บอนมีค่าอาหารอย่างไร ผักตบชามีค่าอาหารอย่างไรผมก็พยายามศึกษาจากในหนังสือว่า พืชแต่ละชนิดมีค่าอาหารอย่างไรบ้าง และพืชที่อยู่รอบข้าง เมื่อเราศึกษาแล้วว่าสามารถเลี้ยงหมูได้ผมก็จะนำมาแนะนำให้สมาชิกได้รับรู้และปฏิบัติไปพร้อม ๆ กันและถ้าเป็นวิทยากรกระบวนการน่าจะเป็นการสร้างรายได้เสริมให้กับสมาชิกถึงจะไม่มากแต่เขาก็มีอาชีพและเขามีรายได้คือสิ่งที่ผมเห็น และสิ่งหนึ่งที่ผมบอกว่าถ้าตัวผมเป็นวิทยากรกระบวนการ 3-4 เดือน ผมต้องรู้และประเมินผลของตัวเองเป็นประเมินผลงานที่ผ่านมา 3-4 เดือนได้เท่าไรแล้วเราจะต่อยอดได้อย่างไร และชาวบ้านที่เขาทำได้เท่าไร เราไม่ต้องไปคิดใหม่ให้เขา เขาทำตรงนี้ได้เขาจะต่อยอดอย่างไร หรือไม่ต้องไปสวนกระแสเขา น่าจะเอาข้อคิดตรงนั้นมาสร้างฐานของตัวเองให้มันแน่น ใครจะไปไหนก็ไม่ว่าแต่เราต้องสร้างฐานจากตรงนี้ให้มันแน่นสักวันหนึ่งเขาอาจจะกลับเข้ามา นี่คือสิ่งหนึ่งที่ผมทำอยู่ในชุมชนครับ

คุณเสรีฐ ผมเองก็ห่างหายจากการประชุมไปถึง 2 เดือน เรื่องอ้อย หลังจากที่เรามาประชุมร่วมกันหลาย ๆ ครั้ง ผมก็มีประสบการณ์ได้ไปเล่าให้ชาวบ้านฟังส่วนมากผมจะประกาศทางหอกระจายข่าว เรื่องปัญหาที่ดึงชาวบ้านเข้ามาร่วมโครงการเป็นเรื่องที่ยากอยู่สักหน่อยเนื่องจากชุมชนผมนี้มีอาชีพทำการเกษตรตื่นเช้าก็ไปทำไรไม่มีใครอยู่บ้านในตอนกลางวัน แต่ว่าตัวของผมนี้ แต่ว่าตัวผมนี้ได้มีโอกาสมาร่วมในโครงการและก็กลับไปทำงานในหมู่บ้าน ในเรื่องของการบริหารร้านค้า จะเห็นว่าชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือดี สรุปจากที่ผ่านมาทำให้ตัวผมมีความรู้ได้นำกลับไปพูดให้คนในชุมชนได้รับทราบ

คุณทองอยู่ ตามที่ได้ร่วมงานกับคณะกรรมการไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายทางภูมามาน รวมทั้งเครือข่ายวิทยากรกระบวนการ ตามที่ได้ลองทำดูแล้ว จากความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากวิทยากร

กระบวนการ อาจารย์ที่เข้าร่วมโครงการนำไปทดสอบในหมู่บ้านได้ผลดีชาวบ้านให้ความเชื่อถือ และที่สำคัญมันทำให้ตัวผมเมื่อก่อนเป็นคนมีความอดทนน้อย กลายเป็นคนที่มีความอดทนสูงขึ้น ตามที่ได้สังเกตดูตัวเอง ในหมู่บ้านได้ตั้งกลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มออมทรัพย์ ปัจจุบันที่จะไปได้ดีคือกลุ่ม ออมทรัพย์ แต่ก็มีปัญหาเนื่องจากมีคนในชุมชนบางส่วนได้ยุ่งให้แตกความสามัคคี แต่ก็อยู่ได้ เพราะได้นำความรู้จากการเข้าร่วมวิทยากรกระบวนการไปใช้ ถ้ามีปัญหาอะไรก็จะประชุมในหมู่บ้าน เพื่อตอบข้อสงสัยและปัญหา แต่ก็มีปัญหาบางอย่างที่ตอบไม่ได้และตอบยากแต่ก็จะพยายาม หาคำตอบจากข้างนอกไปตอบปัญหาที่สามารถแก้ไขได้ กลุ่มต่างๆก็ยังคงดำเนินการอยู่ ทั้งกลุ่ม ออมทรัพย์ปัจจุบันก็มีเงินอยู่หลายหมื่นบาท แต่ปัจจุบันนี้กลุ่มเลี้ยงไก่ได้ดำเนินกิจกรรมในหมู่บ้าน และได้ประสบปัญหาจากพ่อค้าที่ไปหลอกขายไก่ห่านให้ และเขาได้อ้างตัวเองว่ามาจากศูนย์ ทำพระ เขาบอกว่าเมื่อเลี้ยงได้ 45 วัน จะมารับซื้อคืนให้ ผมโดนเขาหลอกเยอะกว่าเพื่อน คนอื่น ซื้อในราคาตัวละ 7 บาท แต่ผมซื้อในราคาตัวละ 22 บาท และที่เลี้ยงเกิดปัญหาไก่ตายโดยมีอาการ ตาบวมและจะปิดที่ละข้างทำให้ไก่ตาย ปัจจุบันเลี้ยงมาได้ผ่านไปครึ่งเดือนไก่ไม่โตขึ้นแต่จากคำ บอกเล่า ถ้าเลี้ยงไก่ประเภทนี้เลี้ยงธรรมดาเหมือนไก่บ้านจะทำให้มีน้ำหนักไม่ต่ำกว่า 9-10 กิโลกรัม

ประเสริฐ ผมขอเสริมจากคุณทองอยู่ตอนผมอยู่บ้านผมมีกลุ่มเลี้ยงไก่ พ่อค้าขาย ลูกไก่ได้เข้าไปแอบอ้างมีสมาชิก อบต. ที่มีรายชื่อต่าง ๆ ได้แนะนำให้มาหาผม เพราะผมก็เลี้ยงไก่ เหมือนกันและเป็นกลุ่มเดียวกันที่ขายให้กับคุณทองอยู่ คือเลี้ยง 45 วัน จะมารับซื้อคืน แต่ผมไม่ หลงเชื่อและได้บอกว่า ไก่ประเภทนี้เคยเห็นมาแล้ว ลักษณะจะเป็นตัวขาว ๆ ปีกมีสีดำสลับขาว เลี้ยงไม่โตผมก็เลยไม่ซื้อเพราะไก่บ้านที่พวกผมเลี้ยงมีประมาณ 100 กว่าตัว

พืทองอยู่ จากการจัดการในหมู่บ้านร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็น กำนัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ทั้งคณะครูที่โรงเรียนตลอดจนบุคคลากรในหมู่บ้านปัญหาในการทำงานก็มีอยู่บ้าง แต่กลุ่มเลี้ยงไก่ยังไม่ประสบปัญหาเรื่องการจัดการ แต่ในเรื่องของกลุ่มออมทรัพย์ได้ สอนตัวผมจากที่ทำไม่เป็นทำให้ผมเป็นคนทำเป็น จากที่เก็บข้อมูลไม่เป็นมาเป็นคนที่เก็บข้อมูล เป็น ไม่ว่าจะเป็นการปล่อยเงินกู้ การเก็บเงินออม การประชุมประจำเดือนแต่ละเดือนก็มีการจด บันทึกรายการประชุมเป็นข้อมูลซึ่งแต่ก่อนไม่เคยทำ ผลมันก็มาจากการเก็บเกี่ยวประสบการณ์ที่ได้ ร่วมโครงการนี้ ผมทำข้อมูลทุกอย่างในขณะที่ประชุม เช่นข้อมูลที่คนทะเลาะกันของชาวบ้านที่มา ร่วมประชุม เพราะผมเชื่อว่าการบันทึกในสมุดทำให้ลืมได้ แต่ถ้าบันทึกในสมุดสามารถเปิดดูได้ ตลอด มันมีหลายสิ่งหลายอย่างบางครั้งมันก็ไม่สามารถถ่ายทอดออกให้ทุกท่านได้รับรู้หมดทุก อย่าง

อ้อย จากญาม่านมีใครจะพูดเสริมอีกไหม

คุณแก้ว เนื่องจากในชุมชนมีการประชุมติดต่อกันหลายวัน วันนี้เป็นวันที่ 4 ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษา เรื่องสุขภาพ เรื่องคณะกรรมการสถานศึกษา เรื่องเกษตร เนื่องจากการไปอบรมหรือการไปประชุมจากที่ผ่านมามีได้นำไปถ่ายทอดให้ชาวบ้านได้รับทราบการถ่ายทอดของผมนั้นผมได้ใช้โอกาสต่าง ๆ ในชุมชนทั้งกับคนที่มาซื้อของในร้านค้าของผม เช่นเขามาซื้อ ข้าวคั่ว 1 บาทผมก็ถามว่ามาซื้อทำไม 1 บาท ทำไมไม่คั่วเอาเองที่บ้านหรือว่าทำไมไม่ เป็น “ทั้งๆที่เขามาซื้อของจากร้านค้าตัวเอง” ผมไม่กลัวว่าจะไม่ได้ขาย เขามาซื้อต้นหอม 1 บาท ก็บอกว่าทำไมเขาต้องมาซื้อที่บ้านปลูกเองไม่ได้หรือ และผมได้บอกคนที่มาซื้อของที่ร้านผมว่า ให้พยายามรู้จักประหยัดบ้าง สิ่งไหนพอทำเองได้ก็ให้ทำเอา สิ่งไหนที่ไม่ควรซื้อก็ไม่ต้องซื้อ และอีกประเด็นหนึ่งคือการเอาเงินเป็นตัวตั้ง ในอดีตหมู่บ้านของผมมีแหล่งเงินกู้ค่อนข้างมากชาวบ้านก็กู้ ผมก็ได้เตือนว่าผู้กู้และนำเงินไปใช้ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์จะไม่สามารถคืนเงินเขาได้ เช่นกูไปซื้อรถ การกูไปเพื่อใช้หนี้เก่าที่สะสมมานานจะทำให้ไม่สามารถใช้หนี้ได้หมด ผมได้เตือนว่าให้พยายามอย่ากู้ อย่าเอาเงินเป็นตัวตั้ง ไม่ใช่ 12 เดือน 13 ปี ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้วจะใช้หนี้ไม่จบไม่สิ้น ในหมู่บ้านของผมมีกลุ่มมากมาย เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม กษคจ. กลุ่มฌาปนกิจศพ ซึ่งกลุ่มต่างๆเหล่านี้จะมีเงินให้กู้ทั้งหมด ผมได้ใช้โอกาสต่างๆในหมู่บ้านในการประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนลดการกู้ยืมเงิน เช่นโอกาสที่ได้ไปร่วมงานศพ งานแต่งงาน เขาจะให้ผมเป็นผู้ประชาสัมพันธ์ผมจึงถือโอกาสนี้พูดในเรื่องเหล่านี้ด้วย และอีกโอกาสหนึ่งคือ การแจ้งทางหอกระจายข่าวหมู่บ้าน ได้พูดให้ชาวบ้านเขารู้สึกตระหนักในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ การประหยัด การกู้ยืมเงิน การส่งเสริมการปลูกต้นไม้ผมได้เปรียบเทียบถ้ามีเงิน 10 บาท เมื่อนำไปฝากธนาคาร 10 ปี จะได้ดอกเบี้ยกี่บาท ถ้าเอาเงิน 10 บาท ไปซื้อต้นไม้ไปปลูกในที่นาตนเอง 10 ปี ผ่านไปท่านจะได้รับดอกผลจากต้นไม้้นนั้นมากกว่าดอกเบี้ยในธนาคาร ผมสังเกตเห็นว่าชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปมาก เช่น แต่ก่อนกลุ่มแม่บ้านประกาศให้สมาชิกมากู้ยืมเงินกลุ่ม แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีใครกู้เงินกลุ่มแม่บ้านเลย ผมจึงเห็นว่าชุมชนของผมเปลี่ยนแปลงไปมากครับ

อาจารย์สุจินต์ ประเด็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนรวมทั้งเรื่องของการเลี้ยงหมูได้นำเอาหลักการวิทยาการกระบวนการไปใช้ประโยชน์หรือไม่

คุณณรงค์ จากที่ผมนำความรู้เข้าไปพูดคุยในกลุ่มแต่ไม่เป็นที่นิยมนักไม่มาก โดยเริ่มจากกลุ่ม 2-3 คน ที่มีแนวทางใกล้เคียงกันจากตรงนั้นก็ได้นำข้อมูลมาประเมินว่ามีกี่กลุ่มที่เป็นคนมีแนวคิดใกล้เคียงกันและนำความรู้ที่ตนเองมีและคนที่มีความรู้ต่าง ๆ ไปพูดคุยกับกลุ่มซึ่งผมเห็นว่าเป็นวิธีการหนึ่งที่ได้ผลมากกว่าการนั่งคุยในกลุ่มใหญ่กลุ่มเหล่านั้นอาจจะมีแค่ 3 คนหรือ 5 คนที่ผมจะต้องเข้าไปพูดคุยด้วยให้คำปรึกษาพร้อมรับทราบปัญหาที่กลุ่มมี ผมเคยพูดว่าถ้าเลี้ยงหมูจำเป็นต้องให้อาหารผมก็ต้องหาแหล่งอาหารและเป็นตัวอย่างของสมาชิกหลายคนจึงมองว่าผมเป็นต้นแบบในการทำกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นเรื่องหมูหรือการเลี้ยงไก่ ผมก็เลยมองว่าถ้าเป็นอย่างนี้ทั้งข้อดีและข้อเสียเพราะหลายคนจะมาเรียนแบบถ้าไม่สำเร็จก็จะกลานเป็นการสร้าง

ปัญหา ดังนั้นผมจึงต้องไปพบกับคนหลาย ๆ กลุ่มไม่ว่าจะเป็น เกษตรอำเภอ ครูที่โรงเรียน จึงทำให้ผมได้เห็นแนวทางอีกแนวทางหนึ่งคือทำงานร่วมกับทางโรงเรียนโดยที่โรงเรียนมีโครงการอาหารกลางวันและตั้งคำถามกับทางโรงเรียนว่าชุมชนและโรงเรียนจะเอื้อกันได้อย่างไรครูเขาก็ตอบรับมา และได้มาหารือกับทางสมาชิกกลุ่มเลี้ยงหมูเราจะมีแนวทางในการผลิตหมูให้กับทางโรงเรียนได้เพียงพอได้อย่างไร สมาชิกจึงให้ความเห็นว่าเราจะผลิตหมูที่ไหนให้เขาเราเองไม่ต้องพูดแต่สมาชิกเขาจะเป็นผู้ที่พูดออกมาเองเราเป็นเพียงแค่คนสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เขา ถ้าเขาคิดได้เขาก็จะเรียนรู้ไปตามนั้นแล้วเขาก็จะสอนเรากลับมาและผมจะเป็นคนตั้งคำถามให้กับกลุ่ม เช่น เลี้ยงหมูมาก ๆ ตลาดไม่มีจะทำอย่างไร ก็เหมือนกับที่เราเข้าไปพูดคุยกับทางโรงเรียนในการขายหมูให้เป็นอาหารกลางวันสมาชิกก็คิดว่า ถ้าหมูไม่มีจะทำอย่างไรสมาชิกเขาก็มองถึงการผลิตลูกหมู ผมจึงได้นำข้อมูลไปคุยกับทางโรงเรียนเมื่อผลิตลูกหมูได้มาก ๆ จะมีผลต่อเรื่องอาหารหมู ผมจึงคิดว่าถ้าอาหารหมูไม่เพียงพอโรงเรียนและชุมชนจะเอื้อกันได้อย่างไรโดยร่วมกันผลิตอาหารหมูธรรมชาติ เช่น มีคนที่มีความรู้เขาได้พูดตอนนี้ข้าวโพดที่ขายฝักสดมีเยอะต้นข้าวโพดจะกลายเป็นแหล่งอาหารหมูได้เป็นอย่างดี โดยการนำมาป่นให้มันละเอียดนำไปตากแห้งและนำไปผสมกับสิ่งที่เราทำอยู่ เช่น ผักตบชวา ต้นบอน ต้นหญ้าบางชนิด ผมจึงนำความรู้ที่ได้รับไปแนะนำกับสมาชิกว่าทางโรงเรียนถ้าต้องการเนื้อหมูโดยไม่ต้องซื้อให้นักเรียนผลิตอาหารหมูให้ ไม่ว่าจะเป็น ผักตบชวา ต้นผักขม ต้นข้าวโพดต่าง ๆ ก็ได้

อาจารย์สุจินต์ นี่ก็จะเป็นภาพได้ชัดคล้าย ๆ กันว่าเขาเอาแต่ก่อนเราเป็นคนคุยเยอะเราไปฟังเยอะ เราไปถามเขาเล่าให้ฟังและเราเรียนรู้ไปด้วยเสร็จแล้วก็เอากิจกรรมเข้าไปแล้วก็เกิดการปฏิบัติทดลองขึ้นมาและก็เกิดการเรียนรู้ขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง และมีใครจะเสริมต่ออีกหรือเปล่า

อ้อย คืออยากจะให้พ่อเล็กเล่าต่อเพราะมันจะคำก่อนคะ

อาจารย์สุจินต์ พ่อเล็กฟังมาขนาดนี้แล้วก็จะเห็นนะครับว่าแนวทางที่เราทำเป็นอย่างไรเราจะต้องช่วยเสริมตรงนี้เพื่อที่จะให้เราได้เห็นภาพชัดขึ้น

ช่วงบ่าย พ่อเล็ก กุศวงษ์แก้ว

พ่อเล็ก ที่ผมฟังมาคือเราทำเพื่อให้ชาวบ้านไปคุยกับชาวบ้านเพื่อที่จะเข้าใจกันและปัญหา ก็มีมากมายหลายอย่างจากที่ฟังจากหลายๆ ท่านได้เล่ามา แต่ที่เขาถามมาว่าหลักใหญ่ ๆ ที่ทำมาจะได้อะไร นั่นคือสิ่งหนึ่งที่มันจะเกิดขึ้นในทุกตำบล แต่ผมก็ยอมรับว่ามันไม่ใช่เรื่องง่ายที่เราจะไปคุยกับชาวบ้านให้เขาได้เข้าใจในสิ่งที่เรากำลังคิดอยู่มันไม่ง่ายเลย แต่บางหมู่บ้านมันก็จะเป็นไปหลายรูปแบบมันก็จะไม่เป็นแบบเดียวกันทั้งหมดปัญหาแต่ละท้องถิ่นแต่ละชุมชนมันอาจจะแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย แต่สิ่งที่มันไม่ต่างกันก็คือว่าจะถามหารายได้นี่คือตัวหลักใหญ่ แต่ในยุคปัจจุบันผมกับสงสารชาวบ้านมากกว่าเพราะว่าสื่อต่าง ๆ มันออกมา และทำให้ชาวบ้านต้องดิ้นกัน

มันตรงกับคำโบราณสมัยเก่าเขาเล่ามาว่า “เป็นนาสองเหมือง เมืองสองเท้า บ่าวสองนาย” นาแปลงหนึ่งมันจะมีสองคลองน้ำและนาคลองไหนมันต้ำน้ำมันจะไหลไปคลองนั้นมากที่สุดถ้าคลองไหนมันสูงมันก็จะไหลไปน้อยเพราะว่ามันสูงขึ้นไปยาก เมืองสองเท้า บ่าวสองนาย คือ มันมีหลายนาย เช่น ธกส. กรมส่งเสริมการเกษตร กรมอนามัย กรมพัฒนาชุมชน ทั้งหน่วยงาน NGO เข้าไปหาชาวบ้าน และทำให้ชาวบ้านสับสนและหลงทิศทาง กว่าจะไปปรับให้ชาวบ้านอยู่ตามทิศทางเดิมที่เคยอยู่มันก็เลยไม่ใช่เรื่องง่ายแต่มันก็กลายเป็นเรื่องที่ยากมากสำหรับที่เราจะมาแก้ในจุดนี้ เพราะชาวบ้านถูกกระทำมาโดยตลอดและทำให้ชาวบ้านหลงทิศทางไม่รู้จักตัวเอง และขาดความเชื่อมั่นในตัวเองสูง เช่น เมื่อก่อนแต่งงานมาเมียมีท้องเราไม่ได้ไปฝากท้องกับหมอและไม่ได้ไปคลอดกับหมอและใช้สมุนไพรในป่าดูแลรักษาตัวเอง แต่เดี๋ยวนี้กระทรวงสาธารณสุขเขาก็มาบอกว่าทำแบบนั้นมันอันตราย เราก็ก็นึกคิดว่ามันอันตราย และการเอ็ดอยู่เอ็ดกินสมัยก่อนไม่เป็นเหมือนทุกวันนี้ มีนาแล้วก็ไม่มีนา เราก็ก็นึกของอยู่ของกินลงไป มีพริก มะเขือ มะละกอ เราไม่ได้ทำอย่างเดียว ถ้าเปรียบเทียบกับเหมือนกับเกษตรผสมผสานเหมือนกับทุกวันนี้ แต่คนสมัยก่อนเขาเรียกว่า “เอ็ดอยู่เอ็ดกิน” อะไรที่ไม่มีในหัวไร่ปลายนาของตัวเองเราก็กินตามธรรมชาติ เช่น ผักอีรอก ดอกกระเจียว จักจั่น ไข่มดแดง หน่อไม้ ไม่เช่นนั้นเราก็กินการแลกเปลี่ยนกัน แต่ทุกวันนี้ชาวบ้านกับทำอะไรต่าง ๆ ตามกันไปหมดปลูกอะไรก็ต้องปลูกเยอะๆปลูกเป็นต้นๆ ชาวบ้านก็เลยเชื่อว่าจะรวย สุดท้ายก็เลยโค่นล้มสิ่งต่างๆที่เคยปลูกไว้จากเมื่อครั้งอดีตเพราะว่าอยากจะทำให้ได้เยอะๆ ขายได้เงินเยอะๆ สุดท้ายก็ได้เงินจริงเมื่อได้เงินมาแล้วก็ทำให้ชาวบ้านดีใจ เมื่อได้เงินมาก็ต้องซื้อกินเพราะสิ่งของต่างๆที่เราอยู่ถูกโค่นไปหมดแล้วมันก็เลยทำให้เงินที่เราหามาได้เกิดใช้จ่ายไม่เพียงพอ สุดท้ายก็มีนักธุรกิจเข้ามาหลอกว่า ธนาคารเพื่อการเกษตร ธนาคารออมสินกู้ได้ยืมได้ มันมากระตุ้นให้เกิดความอยากมากขึ้น เมื่อเราลงทุนเยอะจะทำให้เรารวยเร็วขึ้น และการเอ็ดอยู่เอ็ดกินมันไม่รวยมันขาดความเชื่อมั่นตรงนี้ ต้องกู้เงินและผู้นำในหมู่บ้านบางคนกลับบอกว่าถ้าใครไม่กู้เงินคือคนที่ไม่มีปัญญา นี่ก็ต่อกับกลายเป็นค่านิยมใหม่ สมัยก่อนคนที่เป็นหนี้ยับอายคน แต่ทุกวันนี้คนที่เป็นหนี้มากเท่าไรก็ได้หน้ากลายเป็นค่านิยมใหม่ แม้แต่รัฐบาลก็บอกว่าภาคอีสานเป็นภาคที่จนที่สุดในประเทศไทย แต่ผมอยากบอกให้ชาวบ้านคนภาคอีสานว่าอย่าไปคิดตามเขาเลย เรานี้แหละคือภาคที่รวยที่สุด หนี้เมื่อเฉลี่ยแล้วเราเป็นหนี้ที่น้อยที่สุดในทั่วทุกภาคในประเทศไทย ค่านิยมก็เปลี่ยนไป สมัยก่อนเมื่อเราไปบ้านใครมีข้าวซั้วซั้วเต็มได้ยืมบ้านคนนั้นคือบุคคลที่ร่ำรวยที่สุดนั่นคือค่านิยมในสมัยนั้น แต่ทุกวันนี้มันกับไม่ใช่แบบนั้น ถ้าบ้านใครมีรถจอดอยู่ 2-3 คันนั้นเป็นคนมีหน้ามีตาแต่ว่าหนี้สินนั้นมากมาย มันก็เลยทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนไปจากตรงนี้ เพราะฉะนั้นก็เลยทำให้ชาวบ้านมันมีปัญหา เมื่อพูดมาถึงตอนนี้ตัวของผมเองไม่อยากจะเป็นนักวิชาการ และไม่อยากจะเป็นครูของใครเพียงแต่ผมเข้าไปหาชาวบ้านเอง และอยากคุยอยากบอกกับชาวบ้านว่า เจ้าต้องไปค้นหาตัวเองให้เจอว่าสิ่งที่เรากำลังทำแต่สมัยปู่ย่าตายายมันเป็นอย่างไร ถ้าถามว่าจะทำอย่างไรที่จะเลี้ยงไก่ให้ได้เยอะๆ มีน้ำหนักรวและขายได้ราคาดี สิ่งเหล่านี้มันคือกิเลสที่ทำให้คนอยากร่ำรวยอยากรวย ผมอยากให้หาของเก่าที่มันมีมาแต่ดั้งเดิมและมันอยู่ในชุมชนผมก็เลยอยากให้ทุกท่านที่มาเป็นวิทยากรกระบวนการที่นั่งอยู่ตรงนี้อ่าฟังคิดเรื่องงาน อย่าไปคิดเรื่องเงิน อย่าไปคิดเรื่องรายได้ ผมอยากให้ทุกคนไปค้นหาสิ่งที่ดีๆภูมิปัญญาที่เขามีคนเฒ่าคน

แก่ที่เขาสามารถให้ความรู้กับเราได้ เคยเลี้ยงเรามาเขาพากันดำรงชีวิตมาอย่างไรเขาถึงพากันอยู่รอดมาจนถึงทุกวันนี้เพราะอะไร ผมอยากให้ทุกท่านมองเห็นจากจุดนี้ อยากให้คนในชุมชนพึ่งพาอาศัยกันเหมือนเมื่อก่อนเราจะทำอย่างไร ไม่อยากให้พวกเรามองถึงค่านิยมสมัยใหม่ที่ต้องไปกู้หนี้ยืมสินเขามา ค่านิยมสมัยใหม่คือคนที่สามารถเป็นหนี้ได้มาก ๆ คือคนที่มีหนามัดาทางสังคม ผมไม่อยากให้พวกเรามีความคิดเช่นนั้น เราต้องรู้จักประมาณตน รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักกาล รู้จักเวลา รู้จักเลือกบุคคลที่จะต้องคบ เหมือนกับสุภาษิตที่เคยว่าไว้ “คบคนพาลมกพาไปหาผิด คบคนผิดชั่วพาตัวอับปรีย คบคนดีมีศรีแก่เรา” ถ้าเราคบคนที่ชอบเล่นการพนันมันก็จะพาให้เราจบหายไม่มีอะไรเลยมันทำให้เราหลงใหลใฝ่ฝันกับเรื่องที่ไม่เป็นจริง แต่สิ่งที่เราไม่เสี่ยงกลับไม่พากันยอมรับ เช่น ปลุกอ้อยได้กินอ้อย ปลุกกล้วยได้กินกล้วย เลี้ยงปลาได้กินปลา เลี้ยงไก่ได้กินไก่ ปลุกข้าวได้กินข้าว แต่กลับคิดว่ามันเขยไม่ทันสมัยถ้ามันแต่ทำอย่างนี้เมื่อไหร่จะรวยกับพากันคิดในรูปแบบนี้ เหมือนกับคำโบราณที่พูดกันไว้ว่า “อยากกินหลายได้กินเท่าปลายก้อย อยากกินน้อยได้กินเท่าหัวแม่มือ” ถ้าเรารับมากอันตรายก็มีมากและมันทำให้เราไปไม่ถึงจุดหมายปลายทางที่วางเอาไว้ และสำหรับเขาที่ไม่รับเขาค่อยเป็นค่อยไปกับถึงปลายทางก่อนเราไม่มีการสะดุด บางครั้งเราต้องเข้าใจภูมิปัญญาของคนแก่ที่เขาพูดให้เราได้รับรู้ตัวเอง แต่ไม่ใช่ที่เราจะรู้จักเฉพาะตัวเองอย่างเดียวให้เรารู้จักคนอื่นด้วย รู้จักทันสื่อ รู้จักทันโลกและทันเหตุการณ์ด้วยเราถึงจะได้ไม่ตกเป็นเหยื่อของสิ่งเหล่านั้น ทำอย่างไรเราถึงจะให้ชาวบ้านไปเรียนรู้เรื่องของตัวเองและเรื่องของคนอื่น และสิ่งอื่น ๆ ที่มีอยู่รอบข้าง คำว่า เปิดโลกกว้างเอาสิ่งรอบข้างเป็นครู แล้วเราจะทำอย่างไร อยากจะให้ทุกคนมองว่าสิ่งที่พิเศษที่สุดคือสิ่งที่อยู่ในบ้านเราอยู่ในท้องถิ่นชุมชนของเรานี้คือสิ่งที่สำคัญ เพราะฉะนั้นระบบการจัดการ ระบบการปฏิรูปการศึกษาการเรียนรู้เป็นระบบที่ล้าสมัยมองคนทั้งประเทศ เพราะฉะนั้นระบบเหล่านี้ทำอย่างไรเราถึงจะทำให้เขาเรียนรู้เรื่องในสิ่งที่เขามีอยู่แล้วในเมื่อเราให้เขาไปเรียนในสิ่งที่เขาไม่มีเขาก็เลยทำอะไรไม่เป็น เมื่อเขาจบการศึกษามาแล้วเขาก็เลยกลายเป็นคนตกงาน แล้วก็กลายเป็นลูกจ้างของนักลงทุนแค่นั้นชีวิตของคนที่ย้ายมา เมื่อเรียนจบแล้วเพื่อมาเป็นลูกจ้างแค่นั้นหรือ เพราะฉะนั้นที่ผ่านมามหาวิทยาลัยที่สูญเสียหนักที่สุดคือสูญเสียความเชื่อมั่นในตัวเองและเราจะทำอย่างไรที่จะดึงเอาความเชื่อมั่นที่เขาสูญเสียจากสมองจากจิตวิญญาณนั้นกลับคืนมาได้แล้วเขาถึงจะเป็นตัวของตัวเอง ทุกวันนี้กองทุนมันมีเยอะมากทำให้คนเป็นหนี้สินมากไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ มันทำลายชีวิตของวิถีชุมชนที่เป็นมาแต่อดีตหมดไป ทำให้คนอ่อนแอ ไม่สามารถที่จะสร้างระบบในด้านของความคิดให้ชัดเจนได้ เพราะทุกวันนี้ชุมชนคือผู้ตาม เพราะฉะนั้นเราลองมาคิดให้เป็นระบบเป็นหลักการสอนให้คนสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยหลักของธรรมชาติ และหลักธรรมชาติก็สอนเราไว้ว่า “ป่าคือบ้าน ลำธารคือชีวิต มวลมิตรคือพลังพึ่งตนเองคือความหวัง ธรรมชาติยังเพื่อชีวิตของทุกคนทุกสัตว์ ที่ยืนหยัดอยู่บนโลกผืนนี้”

และยังมีอีกประเด็นหนึ่งที่อยากจะให้พี่น้องที่นั่งอยู่ในที่นี้ได้กลับไปเล่าให้ลูกหลานฟังว่าว่าเมืองไทยของเราเป็นไทยมาได้เพราะเหตุใด ทำไมเมืองไทยถึงไม่ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของใครที่เมืองไทยเป็นไทยมาได้ทุกวันนี้ก็เพราะชาวบ้านของเราเป็นคนมีความดีและทำนาได้ข้าวเยอะในสมัยนั้นแล้วเราได้เลี้ยงคนทั้งโลก หลายคนก็จะว่าเราว่าเราไม่เหมือนควาย แล้วเราจะทำอย่างไรเพื่อที่

จะมามีชีวิตนี้ให้มันกระจำจขึ้น ผมคิดว่าไม่มีเทวดาองค์ใดที่จะมาช่วยเหลือชาวบ้านให้หายจนได้นอกจากตัวของเขาเอง เพียงแต่ทำให้พวกเราที่คิดได้หลายๆเรื่อง ไปกระตุ้นและไปเปิดประเด็นไปจุดประกายให้เขาเห็นแสงสว่างให้เขาเห็นทางออกของเขาได้และเพื่อที่จะให้เขาได้เรียนรู้ไปพร้อมๆกันกับเรา ขนาด 40 ปี เงินทุนในประเทศเรายังชุมชนไม่รู้ว่าเป็นเงินที่ร่อยล้นแล้วมันยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ที่ผ่านมามีเรามองว่าเงินแก้ปัญหาได้จริงเราเลยตั้งนานแล้วผมเชื่ออย่างนี้ยังเงินทุนลงไปมากเท่าใดคนก็ยังจนมากขึ้นเท่านั้นเพราะทุกวันนี้คนจนมันมีหลายระดับ คือ

1. จนไม่รู้จักพอ
2. จนไม่มีอยู่ไม่มีกิน

แล้วเราจะมาพัฒนาคนเหล่านี้ได้อย่างไร นอกเหนือจากคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเท่านั้นที่จะต้องแก้ปัญหาให้ได้ トラบใดที่ไม่มีคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเข้าไปกำกับการว่าไม่มีเทวดาองค์ใดที่จะมาช่วยเราได้แม้แต่เทวดาองค์หนึ่งที่มีเงินหลายล้านลงไปหาชาวบ้าน ชาวบ้านก็ยังแก้ปัญหาไม่ได้อยู่ดี และผมเชื่อมั่นอย่างแรงว่าถ้าไม่ได้หลายคนก็จะมองและว่าผมว่าเมื่อเงินแก้ปัญหาไม่ได้ทำไมเจ้าถึงอยากที่จะได้เงิน ผมอยากได้แต่ผมไม่อยากจะกินความจำเป็น ผมไม่ได้มองว่าเงินไม่ดี แต่สิ่งที่แก้ปัญหาได้ไม่ใช่เงินแต่มันกลับเป็นความคิดและปัญญา ถ้าเรามีเงินสิบบาท ยี่สิบบาทมันก็มีประโยชน์ถ้าเรามีปัญญาในการบริหารจัดการเป็น ถ้าเรามีเงินอย่างเดียวไม่มีปัญญาระวังเลยว่าเงินเหล่านั้นจะมาเป็นดาบเขือนคอเราได้ เงินมันมีทั้งคุณและโทษ ถ้าเรามีปัญญาที่จะบริหารจัดการมันก็เป็นประโยชน์แก่เรา อย่างที่คำโบราณว่าไว้ “เจ้าสิปนะเพื่องไว้ไปกินนาข้าวบ่ เจ้าสิปนะเล่าข้าวไว้ไปชนปากลอย” เพราะฉะนั้นเราไม่ควรทิ้งของเก่า ดินเราก็มีย น้ำเราก็มีย ดินคือพระแม่ธรณี น้ำคือพระแม่คงคา ผืนป่าที่มีความหลากหลายคือพืชพันธุ์ธัญญาหาร สิ่งเหล่านี้มันมีค่ามหาศาลแล้วทำไมเราจึงไม่พัฒนาให้มันดีขึ้นทำให้มันมีความหลากหลายทางธรรมชาติเพื่อให้เราได้มีอยู่มีกิน และผมก็ได้ยินคนเฒ่าคนแก่ได้พูดไว้ว่า “บ้านใกล้ทำไมมีน้ำกิน ไทปันดินไม่มีหม้อใช้ ปุ๋ยกับยาเลี้ยงไก่เต็มคอกเต็มฟาร์มไม่มีตัวจะชน ถ้าใครอยากขึ้นสวรรค์ให้ไปเปิดผ้าขึ้นในวัด” หมายความว่าเราเกิดมาเพื่อพระพุทธศาสนา แต่เราก็โชคร้ายที่เราไม่ได้ปฏิบัติตามหลักของพระพุทธศาสนาเลยไม่ได้ประโยชน์จากศาสนาทั้งๆที่วัดในประเทศไทยมี 2-3 หมื่นวัด แต่เราไม่ได้ประโยชน์จากวัดเลยแค่เราได้สร้างโบสถ์สร้างวิหารอย่างเดียวทำให้เราเสียงบประมาณ เสียเงินบริจาคจากคนยากคนจนไปเฉยๆ คำว่า ปุ๋ยกับยาเลี้ยงไก่เต็มคอกเต็มฟาร์มไม่มีตัวจะชน หมายความว่า ทุกวันนี้ลูกหลานทั้งพ่อทั้งแม่ ไม่มีใครมาดูแลผู้มีพระคุณปล่อยให้อาบน้ำที่แก่เฒ่าดูแลตัวเองไม่มาดูแลเมื่อพ่อแม่เจ็บป่วยทั้งพ่อทั้งแม่ให้อยู่เพียงลำพังตัวคนเดียว และคำที่ว่า ถ้าใครอยากขึ้นสวรรค์ให้ไปเปิดผ้าขึ้นในวัด เพราะสมัยก่อนมันจะมีผ้าห่มผ้าขัดห่อหนังสือพระไตรปิฎกไว้อย่างดี แล้วเราก็จะไปเปิดอ่านเพื่อที่จะเอาหลักพระพุทธศาสนาเอามาใช้เพื่อการประกอบอาชีพ อย่าเอาศาสนาไว้ในวัด อย่าเอาศาสนาไว้กับพระ ต้องเอาศาสนาไว้กับหัวใจกับชุมชนของเราแล้วเราแล้วเอาหลักคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนามาใช้เพื่อให้มันเกิดประโยชน์ และอยากจะชี้ให้เห็นว่ามันคือทางออกของชีวิตเท่านั้น ถ้าถามว่าพ่อเล็กเจ้าบ่ออยากรวบ ขอดตอบว่า

อยากรวย แต่ต้องเข้าใจว่าเราคือใครมาจากไหนกำลังทำอะไรอยู่และจะทำอะไรอีกต่อไป เราต้องเลือกทางเดินของตัวเองให้ได้ไม่ใช่เราจะเดินทางเดียวกันทั้งโลก ไม่ใช่ทุกคนที่เลี้ยงหมูเก่งต้องมาเลี้ยงควายเหมือนกัน แบบนี้มันก็คงจะเป็นไปไม่ได้ คนเราต้องหาจุดยืนของตัวเองให้ได้ เมื่อเราจะทำอะไรมันต้องดู ศักยภาพของตัวเองด้วยว่ามันต่างกันแบบใด ถ้าเราไปทำเหมือนกันหมดมันก็เป็นไปไม่ได้เพราะความสามารถของคนเรามันต่างกัน และเราไม่ต้องทำให้มันรวยทำเพื่อให้เราพออยู่พอกินไม่เป็นหนี้ใครไม่เบียดเบียนใครและเราทำเราก็มีความสุขคิดว่าเท่านี้ก็คงจะเพียงพอเราไม่ต้องไปเป็นลูกจ้างคนอื่น เราก็น่าจะอยู่ได้ เราต้องรู้จักการประมาณตนในเรื่องของการดำรงชีวิตรู้จักประหยัดอดออม เพราะฉะนั้นการที่เรารู้จักตนเองคือเรื่องใหญ่ เราต้องรู้จักความพอดีและพอเพียงมันถึงจะทำให้เรามีความสุขได้ เพราะฉะนั้นทำไมเราจึงไม่นำหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติตามทำไมเราต้องวิ่งตามคนอื่นที่คิดจะหลอกหลวงเรา เพราะฉะนั้นจึงแยกจิตมนุษย์ออกเป็นดังนี้ มนุษย์คือมนุษย์ที่มีใจเป็นมนุษย์ คือมีมนุษยธรรมอยู่ในใจอยากจะให้ทุกคนมีความสุขไปพร้อมๆกัน นั่นคือมนุษย์ และเราจะทำอย่างไรที่จะมาช่วยเปลี่ยนความคิดค่านิยมเปลี่ยนพฤติกรรมและเปลี่ยนวิถีชีวิตใหม่ให้มันอยู่กับความเป็นจริงให้มากที่สุดและให้มันอยู่โดยการเกื้อกูลกันเหมือนกับธรรมชาติให้ยั่งยืนและยาวนานที่สุด

อาจารย์สุจินต์ เป็นระยะเวลาที่สั้นแต่ก็ได้เนื้อหาที่ลึกซึ้งและเป็นตัวกระตุ้นความคิดได้ดีก็อยากจะให้พวกเราได้ติดต่อคุยต่อปรึกษากันต่อเชิญเลยครับ

พ่อเล็ก คุยกันแบบส่วนตัวแบบธรรมตามันจะได้เนื้อหาขึ้นนะผมว่า โสกันเถียงกันแบบไต่บ้านเรา

อาจารย์สุจินต์ ผมว่าส่วนหนึ่งที่พ่อเล็กเล่ามาผมก็เห็นด้วย แต่มีส่วนหนึ่งการศึกษาที่เราทำกันมาแล้วสอนให้การศึกษามันเกิดความไม่เคารพแล้วก็ไปชมเชยคนอื่นซึ่งใช้ความรู้ของตัวเองไม่ถูกต้องผมว่าตรงนี้นั้นจุดสำคัญมากนี่ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ผมเข้ามาทำงานกับชุมชน ผมพยายามที่จะบอกแต่กระแสนี้มันรุนแรงขึ้น เมื่อเข้าคุยกันว่านักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่นเป็นอภิสิทธิ์ชน จาก 90% ที่เข้าไปอยู่ในเมืองเขาให้ใส่หมวกกันน็อคก็ไม่ใส่รวมไปถึงอาจารย์ด้วยถูกตำรวจจับต่างคนต่างสอนกันให้เป็นอภิสิทธิ์ชน เมื่อเป็นอภิสิทธิ์ชนหรือเป็นเทวดามันก็เกิดความที่ไม่เคารพกัน และไม่เคารพคนอื่น เมื่อเราไม่เคารพคนอื่นแล้วเราจะไปช่วยพัฒนาประเทศชาติได้อย่างไร เพราะเราจะนำความรู้ที่ร่ำเรียนมาไปชมเชยคนอื่น ในโลกทัศน์ของการพัฒนาหรือค่านิยมที่พ่อเล็กพูดสิ่งทั้งหมดทั้งปวงก็คือตนเอง เราจะเปลี่ยนอย่างไรเราจะช่วยกันเปลี่ยนแปลงอย่างไรวิทยากรกระบวนการเราจะเปลี่ยนให้คนที่ทำงานด้วยในกลุ่มเล็กก็ได้ในกลุ่มใหญ่ก็ได้สามารถที่จะมีแนวคิดเปลี่ยนแปลงค่านิยมมาพึ่งตนเอง เรายังความจนนี่ก็คือสาเหตุหนึ่งของความทุกข์ และความทุกข์มันก็มีสาเหตุเยอะแยะมากมาย แต่เมื่อเราพัฒนาเราไม่ได้พูดถึงตรงนี้ เรากระโดดข้ามไปเพราะบอกว่าทำให้รวย เพราะฉะนั้นเมื่อเรารวยแล้วทุกข์มันก็ยังตามมาอยู่เพราะว่าเราไม่ได้แก้ นี่คือสิ่งที่ผ่านมาทั้งหมดตรงนี่คือจุดสำคัญเมื่อเวลาทำงาน ถ้าเผื่อว่าเราสามารถจะผลักดันความ

คิดตรงนี้ได้ในภาคอีสานและให้ประชาชนยึดอยู่ในความมั่นคงตรงนี้ผมคิดว่าเราน่าจะพัฒนาได้ง่ายกว่านี้เยอะตอนนี้ก็เป็นสิ่งที่พ่อเล็กทำ คือตอนนี้พายุฝนพัดพามาจนเราตั้งหลักไม่ถูก

พ่อเล็ก การที่เราหลงในสิ่งที่เราทำอย่างที่ผมเห็น ผมขึ้นรถจากสกลนครไปกรุงเทพฯ ผมเห็นพื้นดินมันกว้างใหญ่ไพศาลมีทุ่งนา แต่ทุกวันนี้คนไม่ค่อยมีแรงงานทำนา ข้าวทุกวันนี้บางครั้งก็ไม่ได้ดำแล้วมีแต่หว่านเอาแล้วแต่มันจะเกิดหรือไม่ แรงงานบ้านเราทุกวันนี้มันไม่มีหลายคนผู้เช่าผู้แก่ที่อยู่ในชุมชนบอกว่าไม่มีลูกทำไร่นาด้วยมีแต่เขาหนีไปทำงานกรุงเทพ สุดท้ายเราก็มองว่ามันไม่มีค่า แรงงานบ้านเรามีเยอะมีอยู่ทั่วโลกที่ไปขายแรงงานให้กับเขา แต่จะมาให้ตัวเองกลับทำไม่ได้ แต่ไปขายแรงงานให้กับนักลงทุนให้เขาขายขึ้นกลับทำได้ เพราะฉะนั้นเราต้องรู้ทันเขาทุกอย่างเพื่อจะได้ไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากคนรอบข้างและรู้จักการเอื้ออาทรต่อคนที่อยู่รอบข้างเราด้วยใช้ปัญญาของตัวเองที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด การที่เรามีปัญหาเท่านั้นที่จะสามารถต่อสู้กับโลกภายนอกได้เพราะฉะนั้นเราไม่ได้ปฏิเสธสิ่งเหล่านั้น แต่เราต้องเข้าใจว่าเรามีทางเลือกทางออกที่มันถูกต้องว่าอันไหนควรอันไหนไม่ควร เราต้องรู้จักหาเหตุผล อย่าให้เขามาหลอกลวงเราได้ และทุกวันนี้เมื่อจะลงมือทำกิจกรรมสิ่งใดก็ตามสิ่งที่คนมักจะเอามาอ้างก็คือไม่มีเงินที่จะมาลงทุน แต่ไม่มองถึงว่าตัวเองมีภูมิปัญญาที่จะต้องนำมาปรับปรุงให้มันดีขึ้น เหมือนกับคำว่า "มีเงินเต็มพา ไม่เท่ามีปัญญาเต็มพุง" แต่เราไม่ลืมตรงนี้ทุนชีวิตของสังคมไทย ก็คือมีข้าวมีปลา มีผัก มีหญ้า มีข้าว มีขี้ มีผลไม้มากมายหลายชนิดอยู่ในประเทศไทยคือทุนของสังคมไทย

ท่าอย่างไรเราถึงจะทำให้ชาวบ้านมองในสิ่งที่ใกล้ตัวและมีจุดยืนเป็นของตัวเอง มาช่วยกันพัฒนาชุมชนของเราให้เจริญมีอยู่มีกินโดยไม่ต้องไปเป็นหนี้เป็นสินใคร และชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้และสามารถปรับสภาพของตัวเองให้เป็นไปตามในทางที่ดีมีจุดยืนเป็นของตนเองแค่นี้ผมคิดว่ามันน่าจะเพียงพอและมีความสุข

คุณณรงค์ จากที่ผมฟังพ่อเล็กจากที่ผมทำอยู่นั้นที่ผมเคยพูดและนำเสนอตรงนั้นจนมาถึงปัจจุบันผมก็เลยจะประเมินตนเองให้ชาวบ้านและคณะกรรมการที่ทำงานร่วมกันสิ่งที่ผมทำจริง ๆ แล้วมันก็จะเหมือนกันกับพ่อเล็ก แต่เมื่อประเมินออกมาแล้วผมคือเผด็จการ ถ้าพูดถึงเรื่องหาย ผมก็จะบอกว่าไม่ต้องซื้อหรืออุดหนุนเรา และหลายคนก็จะมองผมอย่างที่พูดเรื่องเงินกู้แต่สิ่งที่ผมทำผมทราบ คำตอบหลาย ๆ คนออกมาแม้กระทั่งแม่บ้านของผมเองก็จะตอบว่าผมคือเผด็จการเกินไป แต่ทุกวันนี้ผมมองดูที่ฐานเราจะต้องสร้างฐานของเราให้มั่นคงแข็งแรงใครจะว่าอย่างไรผมก็ไม่สนใจ จากนั้นผมก็เลยเปลี่ยนวิธีคิดจากการที่เราไปคุยกับคนหลาย ๆ คน เมื่อเขาคิดได้ตรงนั้นแล้วมันน่าจะมาสรางกลุ่มมาคิดกันว่าชาวบ้านคนที่คิดเป็นระบบมันมากกว่าที่เราจะเอากระแสนี้เราคิดว่ามันไม่ดีเข้าไปหาเขา และเขาบอกว่านี่คือสิ่งที่ผมเป็นอยู่ทุกวันนี้ ผมก็เลยบอกว่าธรรมชาติบ้านเราน่าจะเก็บเกี่ยวธรรมชาติเหมือนอย่างพ่อเล็กว่า เมื่อมาถึงปัจจุบันผมจะเอาคำที่ปู่ที่เสียไปแล้วที่เขาขายธรรมชาติ เมื่อก่อนตื่นขึ้นมามีต้องเดินเข้าดงชมป่า ทำไมต้องทำอย่างนั้นเพราะเมื่อก่อน อาหารมันอยู่ในป่าของใช้มันอยู่ในป่าผมก็เอามาให้ชาวบ้านรับรู้เหมือน

กัน 1 อาทิตย์ที่ผ่านมาก็มีกระแสมาว่าผมเป็นคนเผด็จการที่มาเปลี่ยนแปลงอะไรได้ นี่เป็นสิ่งหนึ่งที่มันสะท้อนกลับมาหาผม แต่ผมก็ยังทำตรงนั้นอยู่ ผมก็บอกว่าเรามีหย้าคาเราน่าจะนำตัวนั้นมาทำให้มันเกิดประโยชน์ให้มันเป็นเงินได้ เมื่อนำประเด็นมาพูดคุยกันในที่ประชุมหลายคนก็จะบอกว่าปัญหาของชาวบ้านยังไม่ผ่านขั้นแรกถ้าถามว่าวิทยากรกระบวนการอาจจะผ่าน แต่มันมีปัญหาอันที่สองคือว่าเราจะเดินหน้าอย่างไร เราจะทำให้ชาวบ้านเชื่อได้อย่างไร เราก็บอกว่าไม่ต้องเชื่อตัวเรา แต่ให้เขาเชื่อที่ตัวของเขาเอง และเขาจะคิดให้เป็นระบบได้อย่างไรเขาจะตอยอดให้เราได้อย่างไร ซึ่งชาวบ้านเขาก็ประเมินกันว่ามันอาจจะปัญหาแรกที่เขابอกว่า เป็นหนี้เยอะ เราไม่สามารถทำตรงนี้ได้ นี่ก็คือ สิ่งที่ผมอยากได้คำแนะนำว่าปัญหาที่ผมเจอ มันจะแนะนำได้อย่างไรที่ผมจะไปคุยต่อกับชาวบ้านได้ก็คงจะมีแค่นี้ครับ

พ่อเล็ก ผมอยากจะเล่าให้ฟังว่าความจริงแล้วหน่วยงานต่างๆ ที่เข้าไปจะคิดว่า เรามีปัญหาอะไรนี่คือหลักใหญ่ๆ แต่ผมจะพยายามว่าอย่าพูดเรื่องปัญหาเพราะว่าปัญหาของชาวบ้านมันถูกสะสมมานาน แต่ผมอยากจะให้ถามว่าความสามารถศักยภาพของเจ้ามันมีอะไร เราจะต้องถามถึงความสามารถของแต่ละคนในท้องถิ่นก่อนว่ามันมีอะไร บางคนอาจจะเก่งเรื่องการเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย บางคนอาจจะเก่งทางด้านเลี้ยงไก่ บางคนเก่งทางด้านการเกษตรปลูกต้นไม้ บางคนเก่งทางด้านเลี้ยงปลา บางคนเก่งทางด้านการดูแลรักษาคนไข้ด้วยยาสมุนไพร ในชุมชนมันจะต้องมีคนพวกนี้อยู่ในทุกชุมชนแต่เราจะทำอะไรถึงจะค้นหาบุคคลพวกนี้พบ อันนี้คือศักยภาพของชุมชนเมื่อเรารู้จักว่าเรามีของดีอยู่ในชุมชน แล้วเราก็มาค้นหาปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนมันมีหรือไม่ คือ (1) เป็นหนี้ (2) ไม่มีกิน (3) ไม่มีเงิน (4) ครอบครัวไม่ได้อยู่พร้อมหน้า และปัญหาพวกนี้เราจะแก้ได้โดยวิธีใด เอาศักยภาพความสามารถที่เขามีอยู่ในชุมชนมาแก้ได้อย่างไร คำว่าไม่มีกิน ไม่มีกินจะแก้มันอย่างไรมันต้องแก้ที่ว่าเราต้องไปยึดกินยึดกินปลูกทุกอย่างที่กินกินทุกอย่างที่ปลูกเพื่อจะได้แก้ปัญหาก็ได้ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ปลูกเยอะแต่ก็ต้องปลูกเพื่อให้มันพอได้เพื่อที่จะได้ไม่ต้องไปซื้อคนอื่นนั่นคือการแก้ปัญหามันไม่มีอยู่มีกิน และรู้จักอุดหนุนในครอบครัวของตนเองและหารายได้เพิ่มมันจะได้มากขึ้นเพียงใดก็ตามเพียงแต่เรารู้จักอดออมมันก็จะทำให้เราอยู่สบายไม่ต้องไปเป็นหนี้เป็นสินใครอีกเมื่อเราเก็บออมไว้มันก็จะช่วยให้เราสามารถแก้ปัญหาเรื่องนี้ได้และทำอย่างไรลูกเมียเราจะได้อยู่กันพร้อมหน้าครอบครัวจะไม่แตกสลายคนในชุมชนไม่ต้องอพยพแรงงานไปทำงานที่อื่นมันจะต้องทำอย่างไร เหมือนกับคำที่คนเฒ่าคนแก่ได้พูดไว้ว่า “หลายคนหลายได้ หลายไม้เห็ดเหื่อนงาม” ลูกคนหนึ่งไปทำงาน ลูกคนหนึ่งไปเลี้ยงไก่ คนหนึ่งเลี้ยงวัว ไม่เห็นมีใครตกงานสักคน มันก็ทำให้รายได้ของเราเพิ่มขึ้น นั่นคือสิ่งที่ต้องทำ ไม่ใช่เห็นว่าการไปรับจ้างดีกว่า คนไปรับจ้างกันหมด เหลือแต่คนแก่ๆ ทำอะไรไม่ได้มาก ปลูกมะม่วง มะพร้าวก็ไม่ได้ เพราะแรงน้อยลง พอได้เงินมาแล้ว ก็ต้องมาซื้อทุกอย่างกินเหมือนเดิม เงินก็หมด มันก็ไม่มีเป็นทุน เราปลูกกล้วย 100 ต้น ปลูกหลาย 100 กอ มันได้กินจนตาย มันคือ “ทุนชีวิต” มันเป็นเรื่องที่สำคัญมาก มันยั่งยืน และมันคง บางคนมุ่งแก้ปัญหาเฉพาะหน้าไม่ได้พูดถึงความยั่งยืน หวายเป็นดินตลอดชีวิต ถ้าไม่ถอนรากมันออก มะขามได้เป็นร้อยปีถ้าไม่ตัดมัน มะขาม

เปรี้ยวมีประโยชน์มันไม่ใช่ธรรมดา ทำอย่างไร เราจะทำให้เขาได้เห็นคุณค่าตรงนี้ เงิน 10,000 บาท ฝากธนาคารไว้ 5 ปีมันได้ดอกเบี้ยก็บาท แต่ถ้าเราปลูกมะม่วง มะไฟ ขนุน ฯลฯ ไว้ในสวนของเราอย่างละ 5-10 ต้น กินจนตายก็ไม่หมด ถ้าไม่โค่นต้นมัน ดอกผลมันได้มากกว่าฝากธนาคาร บางทีฝากเป็นเงินก็ยังถอนมาซื้อเลขได้ แต่ต้นไม้ถอนไม่ได้ ได้ดอกผลกิน แปรรูปเป็นเงินก็ได้ นี่คือนิยามคุณค่าของมัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้เราไปถามแต่ปัญหา แต่ไม่ได้ถามความสามารถ และสิ่งที่มีคุณค่า หน่วยงานของรัฐและเอกชนถามแต่เรื่องปัญหา ไม่ได้ถามถึงความสามารถที่เขา มีอยู่เพราะชาวบ้านเขาไม่ได้จนจริงชาวบ้านเขาไม่ได้เป็นคนที่โง่จริง เพียงแต่ว่าเขาถูกรอบงำ ถ้ามีคนไปจุดตะเกียง หรือเพียงเทียนเล่มน้อยๆ เขาก็จะอ่านออกทันที แต่ก่อนเขาเคยคิดแบบนี้อยู่ แต่ลืมคิดตอนที่มีคนมาครอบงำเขา แต่พอเปิดกะลามะพร้าวออกฟ้าก็แจ่ม เขามีไฟอยู่ในตัวของเขา เขาไม่ได้โง่จริง แต่พอเปิดกะลามะพร้าวออกมันก็จะงอกงาม แต่ทำอย่างไรจะมีคนไปช่วยเปิดกะลามะพร้าวออก และให้เขามีสมองคิดเอง ได้ทำเอง เขามีมาแต่เดิม แต่มันไม่ได้ถูกพัฒนา ฉะนั้นต้องเปิดให้เขา เขาจะค่อยๆ เชี่ยว แข็งแรง แข็งแกร่งรับแสงแดด รับสายฝน ถ้ากะลามะพร้าวครอบมันก็จะอ่อนลง ชดลงอยู่ในกะลานั้น

สมองลูกหลานเราถูกปล้นไปเป็นทาสต่างชาติ ให้เขาอยู่แต่ในห้องสี่เหลี่ยม ซึ่งไม่ต่างจากการปลูกต้นไม้ใส่ในกระถาง รากแก้วมันหยั่งลงลึกไม่ได้ เพราะมันติดกระถาง รากฝอยที่ จะออกไปกว้างๆ เพื่อแสวงหาอาหารมาเลี้ยงให้ลำต้นเจริญเติบโตไปตามธรรมชาติ มันก็ทำไม่ได้ ฉะนั้นต้องเปิดกะโหลกให้กว้าง และอยู่กับธรรมชาติ การศึกษาจึงไม่ใช่การอยู่แต่ในห้องสี่เหลี่ยม แต่ต้องไปเรียนรู้สิ่งต่างๆ อยู่รอบข้างให้หมด มันจะทำให้เขาได้เห็นโลกกว้าง และรู้ทันการณ์ สังคมปัจจุบัน

คุณประเสริฐ ผมมีข้อหนึ่งที่อยากจะถามส่วนมากผมเป็นคนที่ไปดูงานจากหลายๆ ที่ ที่ แพลนจัดไปบางคนก็ไปไม่ได้แต่ผมไปและได้ต้นไม้มาก 3 ต้น คณะกรรมการบางคนฟังแล้วก็มี ความซาบซึ้งดี แต่มักจะไม่ปฏิบัติตามเพราะคิดว่าจะทำได้แต่จริง ๆ แล้วทำไม่ได้เรื่องนี้แน่นอน ครับ

แพลนเสียเงินงบประมาณไปมีใช้น้อยสำหรับการให้ชาวบ้านไปศึกษาดูงาน แต่เมื่อกลับมาแล้วมักจะไม่นำไปปฏิบัติกันบางคนก็จะทำเฉพาะการปลูกต้นมะละกอและถ้าเราไม่ทำเป็นตัวอย่างให้ เห็นก่อนชาวบ้านเขาก็จะไม่ทำ และเราก็มาปรึกษากันว่าทำอย่างไรเราถึงจะทำให้ชาวบ้านเขาทำ ตาม เนื่องจากมีการพัฒนาสู่สากลทำให้ชาวบ้านถูกบีบบังคับอย่างเราจะปลูกข้าวโพดต้องได้เกรด นี้นะทำไรถ้าทำอ้อยต้องได้ออยนี่นะทุกวันนี้มันเปลี่ยนแปลงไปมากเมื่อเราเอาพันธุ์ของเขามาแล้ว เมื่อเรานำมาเพาะปลูกเช่น อย่างปลูกข้าวโพดถ้าเราไม่ใส่ปุ๋ยมันก็จะไม่เป็นฝัก และผมก็มาคิดว่าที่ ชาวบ้านเป็นอยู่ทุกวันนี้ฟังเราพูดก็จริงอยู่แต่เขาไม่นำไปปฏิบัตินี่คือปัญหาใหญ่เราก็ไม่สามารถ ที่จะไปบังคับให้เขาทำได้ แต่สิ่งที่เล่ามาเขาบอกว่าคนจนไม่รู้จักพอ มันก็ใช้อยู่แต่ไม่มีใครที่รวย แล้วยอมรับว่าตนเองรวย